

**ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ
ΕΝ ΚΡΙΜΑΙΑ**

ΜΕΤΑ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΛΥΜΕΡΗ.

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΛΥΜΕΡΗ.

1856.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΙΜΑΙΑ

ΜΕΤΑ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΛΥΜΕΡΗ.

1856 ————— 8. 76^{την}.

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΟΛΥΜΕΡΗ.

1856.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΔΙΕΥΚΥΝΣΗ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΔΙΕΥΚΥΝΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΔΟΧΩΡΩΝ

5000

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΙΜΑΙΑ

ΜΕΤΑ

ΠΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ.

Τὰ ἐν Κριμαίᾳ μεγάλα πολεμικά συμβάντα, τὰ ὅποια ἐπὶ δύο περίπου ἔτη ἀνησυχούν ὁλόκληρον τὸν παλαιὸν κόσμον, ἔπρεπε, φυσικῶς τῷ λόγῳ, νὰ ἐπελκύσῃσιν τὴν προσοχὴν παντὸς περιέργου ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα εἰς τὴν παραμονὴν μιᾶς σταθερᾶς εἰρήνης, ἣτις θέλει κατὰ πολλὰ μεταβάλλει τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Αἱ μὲν ἡφμερίδες ὅλων τῶν ἐθνῶν ἐνησχολήθησαν περιγράφουσαι καὶ συζητοῦσαι ἀδιακόπως πᾶν ὃ, τι συνέβαινεν ἐν τῷ Τόπῳ αὐτῷ· ἡ δὲ ἱστορία μετ' ὀλίγον θέλει διηγηθῆ ἀκριβῶς τὰ πάντα. Ὅλα δὲ ταῦτα ἐν μέρει εὐχαριστοῦσι τὴν περιέργειαν τῶν ἀναγνωστῶν, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ φωτίσωσιν αὐτοὺς ἐντελῶς ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας τῶν ἀποτελεσμάτων. Καθότι, πᾶσα πράξις, συνδεδεμένη εὖσα μὲ τὴν τοποθεσίαν καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ, φέρει δισταγμοὺς ἀναποφείκτους εἰς τὸ πνεῦμα παντὸς ἀκριβοῦς παρατηρητοῦ, τοῦ ὁποῖου ἡ αὐτοψία μόνη καὶ οὐδὲν ἄλλο δύνανται νὰ διευκρινήσῃ.

Κυριευόμενος ὑπὸ τοιαύτης σφοδρᾶς ἐπιθυμίας, ἀπεφάσισα νὰ κάμω μικρὰν περιοδείαν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν, καὶ παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ μὲ συγχωρήσῃ ἂν ἐτόλμησα νὰ φέρω εἰς φῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ταξιδιῶν μου, πειθόμενος, ὅτι τοῦτο ἔγεινε γυμνάσεως χάριν μᾶλλον, ἢ ἄλλου τινος σκοποῦ, ἀνήκοντος ἰδίως εἰς ἄλλους εὐφρεῖς καὶ μεγάλους ἀνδρας.

Τὴν 19^{ην} τοῦ Ἀπριλίου, ὥρα 4. Μ. Μ. ἐκινήσαμεν διὰ

τοῦ Γαλλικοῦ Ἀτμοκινήτου ἐκ τοῦ ὠραίου καὶ γέμοντος πάν-
τοτε ἐμπορικῶν πλοίων λιμένος τῆς Σύρου, ἀφίσαντες ὀπισθεν
ἡμῶν τριακονταετὴ περίπου Πόλιν, ἥτις, διὰ τὴν πληθὺν τῶν
φιλανθρωπικῶν καταστημάτων καὶ ἐκπαιδευτηρίων τῆς, διὰ
τὴν λαμπρότητα τῶν μεγαλοπρεπῶν Ναῶν τῆς, διὰ τὴν ὠραί-
αν προκυμαίαν τῆς, καὶ τὴν περὶ αὐτὴν καθαριότητα· τέλος,
διὰ τὸ ἐκτεταμένον ἐμπόριον καὶ τὴν φιλοπονίαν καὶ δραστη-
ριότητα τῶν κατοίκων τῆς, ἅτινα περιποιοῦσι μεγάλην τιμὴν
εἰς αὐτοὺς, ἐκπλήττει τὸ πνεῦμα παντὸς εἰλικρινοῦς περιηγη-
τοῦ, παντὸς φιλανθρώπου διαβάτου.

Ἐξελθόντες τοῦ λιμένος, εὐρέθημεν τριγυρισμένοι ὑπὸ τῶν
πέριξ ξηρῶν καὶ ἀφόρων νήσων, τῶν ὁποίων ἡ θέα κα-
θίστατο μελαγχολικωτέρα ἐν ὥρᾳ Ἀνοιξέως, ἐκ τῆς ἐρετει-
νῆς σπανιωτάτης ἀνδρίας. Οἱ ἐρετμοὶ τῶν τροχῶν, κα-
τερχόμενοι ἐπὶ τῆς θαλάσσης μὲ θαυμασίαν ὀρμὴν, ἔκαμνον
τὸ ἀτμῆρες νὰ τρέχῃ μὲ πολλὴν ταχύτητα, διασχίζον τὴν
γαλινιαίαν θάλασσαν καὶ προβαίνουν εἰς τὴν πορείαν του.

Ἐκτὸς τῶν μικρῶν καὶ ἀσήμεων πόλεων τῆς Μυκόνου καὶ
Τήνου, μόνον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐφείλκε τὴν προσοχὴν τοῦ
θεατοῦ, ἦτο ὁ μεγαλοπρεπέστατος Ναὸς τῆς Εὐαγγελιστρίας.
Ἄ! πόσον ἠδίκησαν τὸ ἱερὸν τοῦτο καθίδρυμα οἱ κα-
ταβιάσαντες τὸ ὑψηλὸν καὶ ὠραῖον κωδωνοστάσιόν του! Ἀν-
τὰ κόμματα τυφλῶς πῶς εἰσεχώρησαν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς
Ἑλλάδος, ἐπιφέροντα πάντοτε πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ
Τόπου, δὲν ἔπρεπε τοῦλάχιστον αὐτὰ νὰ διασπαρῶσι μέχρι
τῶν δημοτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν κύκλων, ὅπου ἡ ἀγά-
πη καὶ ἡ ἀδελφικὴ σύμπνοια πρέπει ἀέποτε
νὰ βασιλεύωσι. Τὰ θεῖα δὲν ἐμπαίζονται ἄνευ τῆς ἐξ
οὐρανοῦ τιμωρίας. Ὅθεν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἐπισπεύσωσιν οἱ
παραίτιοι τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Κωδωνοστασίου, πρὶν ἢ ἐπέλθῃ
ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὰς γενεὰς αὐτῶν ἡ ὀργὴ τῆς Θεοτόκου!

Μετὰ μίαν ὥραν, περάσαντες τὸ ἀνεμῶδες ἀκρωτήριο τοῦ

Τσικνιά, ἀπληντήσαμεν τὴν αὐθαίρετον καὶ δεσποτικὴν νύκτα, τὴν ἀπαλλάττουσαν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ πάσης μερίμνης καὶ φροντίδος, καὶ στρέφουσιν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν ζώων εἰς τὸν ὕπνον.

Ἐξημερώθημεν τὴν ἐπιούσαν ἔμπροσθεν τῆς Μελαίνης Ἄκρας (Καρὰ Μπουρνού). Ἄμα δὲ ἦλθον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἡ δρασὶς μου προσεβλήθη ὑπὸ τῶν φυσικῶν καλλονῶν τῆς Ἀνατολῆς! Τὰ ὄρη, οἱ λόφοι, καὶ πᾶσα ἡ ἑκτασις τὴν ὁποίαν ὁ ὀφθαλμὸς ἔβλεπεν, ἐκαλύπτετο ὑπὸ δασῶν, καὶ καρποφόρων δένδρων, καὶ καλλιεργημένων γαιῶν. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς Μικρασίας, τὸ ὅποσον τοσοῦτον ὁ Οὐρανὸς κύνθησεν, ἴσως ἀδικεῖται, μὴν εὐρίσκον τὴν ἀπαιτουμένην περίθαλψιν καὶ ἀνάλογον γεωργίαν παρὰ τοῖς ἐγγχωρίοις, ὑπὸ τὸ κράτος μιᾶς γασίμου καὶ ὀκνῆς Διοικήσεως. Εἶναι τῶνόντι ἄξιον λύπης, ὅτι ὁ προικισμένος μὲ τοσοῦτον εὐφορον γῆν λαὸς νὰ ταλαιπωρῆται, δυστυχῶν καὶ στερούμενος τῆς ποθομένης εὐζωΐας καὶ ἀνέσεως. Τριάκοντα περίπου Ἀγγλικῶν μιλίων ἐπλεύσαμεν ὑπὸ τὴν τοιαύτην εὐθαλίᾳ καὶ εὐάρεστον θέαν, μέχρις οὗ ἄλλης φύσεως θέλγητρα διεδέχθησαν ἐκείνην.

Πρέπει δὲ νὰ σημειώσω, ὅτι ἡ θεία τοῦ Μίμαντος καὶ ὧλου τοῦ Ἑρμαίου Κόλπου, καὶ ὁ μετὰ τὴν Δρυμοῦσαν νῆσον αὐτοῦ λιμὴν τῶν Κλαζομενῶν, εἶναι θεάματα πολὺ εὐάρεστα διὰ τὴν ἱστορικὴν τῶν σημασίαν καὶ τὴν φυσικὴν χάριν τῆς ἰωνίας.

Περὶ τὴν δεκάτην ὥραν, ἡ ὥραία καὶ ἐκτεταμένη Σμύρνη γίνεταί ἀντικείμενον τῆς προσοχῆς ἡμῶν. Τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ Ἑβραίων κατοικοῦμενον, ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην ἀσχημίαν αὐτῆς, τόσον διὰ τὴν σαπρότητα καὶ ἀταξίαν τῶν οἰκιῶν, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἀναδιδομένην ἐξ ὧλων αὐτῶν τῶν συνοικιῶν βρωμερῶν ἀναθυμιάσεων. Ἡ δὲ πληθὺς τῶν πέριξ ὠραίων καὶ ἀειθαλῶν κυ-

παρίσσω, δὲν ἡδύνατο ποσῶς νὰ καλύψῃ τὴν δυσμορφίαν αὐτὴν.

Προκατειλημμένος ὢν ἐκ τοῦ δασώδους καὶ πολυασχόλου λιμένος τῆς Σύρου, περιέμενον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πόλεως καὶ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς, νὰ ἴδω πολλαπλάσιον ἀριθμὸν ἐμπορικῶν πλοίων, ἐν τῷ εὐρυτάτῳ λιμένι αὐτῆς. Ἠπατήθην ὁμως μεγάλως, μὴν ἰδὼν εἰμὴ τὸ πεμπτημόριον σχεδὸν τοῦ ποσοῦ. Φαίνεται ὅτι τὸ ἐμπόριον τῆς Σμύρνης περιορίζεται εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τῶν πέριξ αὐτῆς καὶ τῆς ἐνδοτέρω Ἀνατολῆς προϊόντων, ἔτι δὲ εἰς τὴν—ἕνεκα τῆς μὴ ἐγνωσμένης ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς πολυτελείας—μικρὰν εἰσαγωγὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν. Ὡ! . . . πόσον ἀναγκαιοτάτη εἶναι ἡ ἀγνοία τῆς πολυτελείας εἰς τοὺς λαούς! Ἰσως, αὕτη εἶναι ἡ τρομερωτέρα μάστιξ τῶν πολιτισμένων λαῶν, ἐκ τῆς ὁποίας γεννῶνται ὅλα τὰ κακὰ, ὅσα φθείρουν καὶ ἀτακτίζουν τὰ φιλελεύθερα ἔθνη.

Περὶ τὴν 11^{ην} ὥραν ἀπεβιβάσθην εἰς τὴν πόλιν, ὅπου εἶδον ἀμέσως τὴν ἐνεργητικώτητα καὶ κίνησιν τῶν φιλέργων κατοίκων τῆς. Οἱ Σμυρναῖοι, φαίνεται, ὅτι καὶ ἐκ τῆς πατροπαράδοτου ἱστορίας τῶν προγόνων των, καὶ ἐξ ἰδίης φιλοτιμίας, γινώσκουσι καλῶς τὸ, «ἐν ὕδρωτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖν» τὸν ἄρτον σου.» Μετὰ βαθείας συγκινήσεως ἤκουσα, ὅτι μέγα μέρος τῶν κατοίκων πάσχει ἀπὸ ἀνεχείας, στερουμένων πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, καὶ ὅτι ἡ κατάστασις αὐτῶν καθίσταται ὁσημέραι δεινὴ ἕνεκα τῆς υπερτιμήσεως ὅλων ἐν γένει τῶν πραγμάτων, καὶ τῆς ἐλλείψεως ἔργων. Αἱ κατὰ καιροὺς ὁμως Δημογερονταὶ δὲν λείπουσιν ἀπὸ τοῦ νὰ περιθάλλωσι τὴν πενίαν, φροντίζοντες περὶ τῶν ἀπόρων ἀδιακόπως, καὶ τοῦτο καθιστᾷ αὐτοὺς ἀρεστοὺς καὶ παρὰ Θεῷ καὶ παρ' ἀνθρώποις. Ὁμολογητέον δὲ, ὅτι παρὰ τοῖς Σμυρναίοις ὑπάρχει δαψιλῶς τὸ φιλάνθρωπον αἶσθημα τῆς

φιλοξενείας, τὸ ὅποιον φαίνεται νὰ ἦναι ἐγγώριον καὶ κληρονομικόν.

Ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ παραθαλάσσιον ὅπου ἡ ἀποβίβασις γίνεται συνίσταται ἀπὸ παραπήγματα, καὶ καλύδας, καὶ κφρενεῖα λίαν δύσμορφα καὶ ἀπεριποίητα, ἅτινα ἐν πρώτοις κάμνουσι κακίστην ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀποβιβαζόμενον ξένον. Τοῦτο πιθανὸν νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς βροπῆς, ἣν οἱ Σμυρναῖοι, ἔχουσι πρὸς τὴν θάλασσαν, προερχομένης ἰσως ἐκ τῆς ἐν καιρῷ θέρους μεγάλης θερμότητος. Ἀγαπῶσι νὰ κάθηνται παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, καπνίζοντες τὴν πίπαν ἢ τὸν ναργιλέν, καὶ νὰ παίρνουσι τὸν καφὲν ἐν τῷ μέσῳ τῆς θαλάσσης μᾶλλον, ἢ ἐν ταῖς πολυτελεστάταις οἰκίαις αὐτῶν.

Μετ' ὀλίγον διαβάς τὸ ἀρκτικὸν καὶ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, ἅτινα ἡ μεγάλη πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσε πρὸ 40 ἐτῶν, εἶδον οἴκους ὡραίους καὶ μεγαλοπρεπεῖς, κτισμένους εἰς καλὴν ἀναλογίαν μετὰ πελεκητοῦς λίθους, καὶ κατεχούσας πολλὴν περιεκτικότητα, τοὺς ὁποίους ἀξιόλογοι κῆποι καὶ μαρμαρόστρωτα προαύλια στολίζουν. Τα μέρη ταῦτα, τὰ κατοικούμενα ὑπὸ Χριστιανῶν δὲν φέρουσιν οὐδὲν ἔχνος τουρκικῆς χώρας, καθότι παριστάνουσι μορφήν εὐρωπαϊκὴν. Τὸ ἦθος τῶν Σμυρναίων εἶναι εἰς ἄκρον εὐμενὲς καὶ περιποιητικόν, περιποιῶν εἰς αὐτοὺς τιμὴν καὶ μεγαλείον.

Σὺν τοῖς ἄλλοις, οἱ Σμυρναῖοι ἔχουσι καὶ τὸ προτέρημα τῆς φιλομαθείας εἰς βαθμὸν πολὺ ἀνώτερον, ἰσως, καὶ τῆς Πόλεως αὐτῆς. Ἐστάθησαν δὲ πάντοτε ἀτυχεῖς εἰς τὴν ἐκλογὴν ἀξίου καὶ ἱκανοῦ Γυμνασιάρχου, ὅθεν πηγάζει ἡ ἀταξία καὶ στασιμότης εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους τῶν Ἐκπαιδευτηρίων. Ἡ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης εἶναι ἐξ ἐκείνων, αἵτινες ἤκμασαν μεγάλως κατὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους, ἀποδώσασα ἐξαισίους καρποὺς, καὶ γυμνασιαρχουμένη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῶν πολυμαθεστέρων, καὶ εἰδημονεστέρων

καὶ ἱκανωτέρων Διδασκάλων τοῦ Γένους ἡμῶν. Διὰ τοῦτο οἱ
 προὔχοντες ὀφείλουσι νὰ τηρήσωσι τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας ἀκμῆς
 αὐτῆς, καθόσον ἡ σημερινὴ ἐποχὴ, εἶναι ἐποχὴ φώτων καὶ
 προόδου. Οἱ φιλόμουσι καὶ φιλόκαλοι Σμυρναῖοι δὲν πρέπει
 νὰ λησμονήσωσιν, ὅτι πᾶσα ἡ λοιπὴ παιδεία καὶ νοερὰ ἀνά-
 πτυξις τῆς νεολαίας αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς ἡθικῆς βαρύ-
 τητος καὶ τῶν ἐμβριθῶν γνώσεων καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ
 χαρακτῆρος τοῦ Γυμνασιάρχου των, καὶ τοιοῦτον πρέπει νὰ
 θηρεύσωσι διὰ πάσης θυσίας. Φθάνει μόνον νὰ προσδιορίσω-
 σιν ἄδραν μισθοδοσίαν, ὅση ἀρκεῖ εἰς τὴν εὐζωίαν ἐνὸς τοιαύ-
 τος θέσεως λογίου ἀνδρός, καὶ πιστεύω ὅτι τὸ κατάλληλον
 πρόσωπον, διὰ νὰ καθέξῃ ἀξιοπρεπῶς καὶ ἐπιτυχῶς τὴν ὕψη-
 λὴν ἑδρὰν τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, θέλει εὑρεθῇ πάραυτα.

Δὲν πρέπει νὰ παρατρέξω ἐνταῦθα τὴν ἠνωμένην μετὰ τοῦ
 φυσικοῦ κάλλους εὐαισθησίαν καὶ εὐγένειαν τοῦ ὠραίου
 φύλου, τὸ ὅποion διὰ τῶν σπανίων αὐτοῦ προτερημάτων
 ἐφελκύνει τὴν προσοχὴν παντὸς ξένου διαβάτου. Αἱ ἐράσμιαι
 Σμυρναῖδες, εὐγνωμονοῦσαι εἰς τὴν ἐπιδαψιλεύσασαν ἐπ' αὐτάς
 ἀφθόνως τὰς χάριτας θεῖαν Πρόνοιαν, ὀφείλουσι ν' ἀποκρούωσι
 πάντοτε συστηματικῶς τὴν τοῦ νέου συρμοῦ ἐκ τῆς Εὐρώπης
 μετενεχθεῖσαν ματαίαν φιλαρέσκειαν καὶ γελοιωδестаτήν
 ἐπίδειξιν, τηροῦσαι αὐστηρῶς ἐκεῖνα τὰ μοναδικὰ καὶ ἀγνώ-
 μητρῶς ἦθη, καὶ ἔχουσαι ἀδιαλείπτως ὑπ' ὄψιν των, ὅτι ἡ
 σεμνότης καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι οἱ μεγαλῆτεροι στολισμοὶ καὶ ἡ
 ἀληθὴς δόξα καὶ τιμὴ τῶν γυναικῶν· ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀσφαλεστέρα
 βᾶσις τῆς ἐπιγείου εὐτυχίας αὐτῶν.

Ἡ Σμύρνη πρὸς τούτοις ἔχει τὴν τιμὴν, κατὰ τὴν πιθανω-
 τέραν πληροφορίαν τῶν ἱστορικῶν, ὅτι ἐγέννησε τὸν θεῖον
 Ὅμηρον, πατέρα τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ φιλολογίας.
 Ἀλλ' ἦτο εἰς ἄλλην θέσιν ἡ Σμύρνη ἐκείνου τοῦ Ὁμήρου.
 Ἡ σημερινὴ Σμύρνη ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου

ἐπὶ τοῦ λόφου Πάγου, καὶ πλησίον τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Μέ-
λητος, ἐξ οὗ ὁ Ὀμηρος ὠνομάσθη Μελισσιγενής. Ἐπεσκέφθην
μὲ σεβασμὸν τὸ ποτάμιον αὐτὸ, καὶ ἀπ' ἐκεῖ μοῦ ἔδειξαν οἱ
Σμυρναῖοι τὸ Σίπυλον ὄρος, ἐφ' οὗ εἶχε τὰ παλάτια ὁ Τάντα-
λος ὁ πατὴρ τοῦ Πέλοπος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους.
Ὅπισθεν δὲ τοῦ Σιπύλου ὄρους κεῖται ἡ Μαγνησία, πόλις γνω-
στὴ τῆς νῦν Ἰωνίας, ἀποικία παλαιὰ τῶν θεσσαλῶν.

Τὴν 4^{ην} ὥραν Μ. Μ. ἀνεχωρήσαμεν ἐκ τοῦ λιμένος τῆς
Σμύρνης, ὅθεν τὸ ἀτμῆρες εἶχε προσλάβει πλῆθος Ἑβραίων καὶ
Τούρκων. Ὁ τερπνὸς ὀρίζων τοῦ Ἑρμαίου Κόλπου μᾶς ἐθελ-
ξε καὶ πάλιν μὲ τὰς χάριτάς του· τὴν δὲ ἐπιούσαν τῶν 24
περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν, εὐρέθημεν ἔμπροσθεν τῆς Ἀβύδου
(Τσανάκαλεσι), ὅπου διέμεινε τὸ ἀτμόπλοον περὶ τὰς 2 ὥρας
διὰ νὰ ἀποδιβάσῃ καὶ παραλάβῃ ἐπιβάτας καὶ πράγματα.
Πρὶν ἔλθωμεν εἰς τὴν Ἄβυδον, εἶδαμεν τὸ Σίγειον (Ῥέγκιοι)
πόλιν ἀρχαιοτάτην Ἑλληνίδα καὶ νῦν κωμόπολιν Χριστιανικὴν,
κειμένην ἀκριβῶς κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἕκρον τῆς εἰσόδου τοῦ
Ἑλλησπόντου.

Θόρυβος πολὺς καὶ ἀλαλαγμοὶ μέγας κατέλαβον τὴν ἀναβά-
θραν καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἐν τῷ ἀτμοκινήτῳ εἰσόδου, ἡ
δὲ κίνησις αὕτη καθίστατο λίαν διασκεδαστικὴ εἰς ἅπαντας
τοὺς περιεστῶτας. Ἐκεῖνο ὁμῶς, τὸ ὁποῖον ἐκίνησε τὴν περιέρ-
γειαν ὄλων τῶν θεατῶν, ἦτο τὸ ἐφεξῆς συμβεβηκός.

Λέμβος τις Χριστιανικὴ ἔτυχε νὰ πλησιάσῃ τὸ ἀτμῆρες,
κομίζουσα Χριστιανοὺς ἐπιβάτας. Οἱ καθέξαντες ὀλόκληρον
τὸ μέρος τῆς ἀναβάθρας λεμβοῦχοι ὀθωμανοί, οὐχὶ μόνον
ἐπροσπάθουν νὰ μὴν ἀφίσωσι τοὺς Χριστιανοὺς νὰ πλησιά-
σωσι τὴν ἀναβάθραν, ἀλλὰ καὶ τὴν λέμβον αὐτῶν ἀπέκρουον
μανιωδῶς πανταχόθεν. Δὲν ἐσυγχώρουν κατ' οὐδένα τρόπον
νὰ τείνωσι τὴν ἀρπάγην των, ἀπειλοῦντες αὐτοὺς διὰ τῶν
κωπίων, καὶ ὑβρίζοντές τους μὲ τὸ, εἰς χτὴρ Γγία-

οὐ ρ!ο (Ξεκουμπίσου ἄπιστε,). Τέλος πάντων, ὅταν μετὰ πολλὴν ὥραν ἠναγκάσθησαν οἱ δύο κυβερνήται τῆς λέμβου νὰ πλησιάσωσι διὰ νὰ ἐπιβιβάσωσι τὰ πράγματα, οὗτοι μὲν τοὺς ἐκτύπουν ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας τὴν ἀναβάθραν, ποτὲ μὲν μὲ σχοινίον καὶ ἄλλοτε διὰ τῆς χειρὸς, ἐκεῖνοι δὲ ἔτρεχον συνεσταλμένοι καὶ κυριευμένοι ὑπὸ πανικοῦ φόβου.

Ἐσημείωσα εἰς τὸ ἡμερολόγιόν μου τὸ σπουδαιότατον κατ' ἐμὲ τοῦτο συμβεβηκός, ἵνα ἀποδείξω εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι παρὰ τοῖς Ἀνατολικοῖς λαοῖς δὲν ἔγεινεν εἰσέτι γνωστὴ ἡ ἔννοια τῆς ἐπισήμως κηρυχθείσης Ἰσοπολιτείας, ἥτοι τοῦ Χατχοумаγιοῦν, καὶ ὅτι οἱ μὲν Τούρκοι ἀπαιτοῦσιν αἰείποτε νὰ δεσποζώσιν ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν καὶ πάντων ἐν γένει τῶν λεγομένων (κατὰ τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν) Ραγιαδῶν, οἱ δὲ Χριστιανοὶ καὶ οἱ λοιποὶ νομίζουσιν, ὅτι ὀφείλουσι νὰ παρίστανται πάντοτε ἐνώπιον αὐτῶν γονυπετεῖς καὶ ὑποτεταγμένοι!

Κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἰσοπολιτείας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὁ κόσμος ὅλος ἐταράχθη, τὸ δὲ Χριστιανικὸν αἷμα ποταμηδὸν ἔρρευσεν ἐν Κριμαίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, οἱ Χριστιανοὶ ἔπρεπεν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ περιστάσει, ἢ νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς τοὺς Τούρκους γενναίως διὰ τῶν κωπίων, ἢ νὰ ζητήσωσιν ἱκανοποιήσιν ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης τοῦ Διοικητοῦ αὐτῶν καὶ ἐν ἀποτυχίᾳ, ἡ Δημογεραντία τῆς Χώρας ἀναλαμβάνουσα τὴν ὑπόθεσιν νὰ διευθύνῃ ἐντόνως τὰ παράπονά της εἰς τὴν Ἰψηλὴν Πύλην, μνηύουσα τοὺς ὀβριστάς καὶ αὐθάδεις λεμβούχους.

Οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ δὲν πρέπει νὰ περιμένωσι τὴν ἐφαρμογὴν τῶν Συνταγμάτων ἀπὸ τὴν διάθεσιν καὶ τὴν θέλῃσιν τῶν Ἀρχῶν, ὅταν αὗται φαίνωνται ἀδρανεῖς καὶ νωθοὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑψηλῶν καθηκόντων αὐτῶν· ἀλλ' ὀφείλουσιν οἱ ἴδιοι νὰ ἐφαρμώζωσιν αὐτὰ βαθμηδὸν διὰ τῆς παραδειγματικῆς ζωῆς των καὶ τῆς ἐσχύος τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἀφοῦ

ὅμως τοιαύτη παραδειγματίσις δὲν ἔτρεψεν εἰσέτι τοὺς ἀγα-
 θοὺς πολίτας τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἐπὶ τριάκοντα ἤδη ἔτη
 τρέφονται μὲ τὰς πλέον φιλελευθέρους καὶ ἰσονόμους καὶ ὑψη-
 λὰς διδασκαλίαις τῶν σοφῶν Προγόνων ἡμῶν, δὲν εἶναι δυνα-
 τὸν νὰ ζητηθῇ μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, ὅπου αἱ λέξεις
 Ἐλευθερία, Ἰσονομία καὶ Ἰσοπολιτεία, εἰσὶν ὅπως οὖν δυσνό-
 ητοι διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα δεσποτισμὸν. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ
 Διπλωματία, ἣτις ἀπεφάσισε τοσοῦτον αἱματηρὸν καὶ πεισμα-
 τώδη καὶ πολυδάπανον πόλεμον ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν,
 ὀφείλει νὰ ἐννοήσῃ βαθέως καὶ σαφῶς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν,
 κηρυττομένην μάλιστα ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς Ἀνατολῆς, ἥτοι
 ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτῶν τῶν Ἀχῶν. Πίστεύω δὲ ἀδιστακτικῶς,
 ὅτι τὸ νοημονέστατον Κοινοβούλιον τῆς Ἀγγλίας, συμφώνως
 μὲ τοὺς εὐφυστάτους, καὶ μεγαλόφρονας καὶ ὀντως ἀξιόους
 Αὐτοκράτορας Γαλλίας καὶ Ρωσίας, δὲν θέλουσι, μετὰ τοσαύ-
 την πάλην καὶ θυσίαν, ἀρῆσαι τὴν διανομὴν τῶν δικαιωμάτων
 τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἑπαλλήλων
 τῆς Τουρκίας, οὔτε εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀδιακόπως ἐπιβου-
 λευομένης ὑπὸ τῶν Οὐλεμάδων Ἱψηλῆς Πύλης· ἀλλ' ὅτι θέλει
 διαθέσει στρατὸν ἀνάλογον (δὲ ὅσον καιρὸν ἢ χρεῖα ἤθελε τὸ
 καλέσει) ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἵνα οὗτος ἐπιβοηθῇ τὴν Πύλιν εἰς
 τὰς ἀπαντωμένας καταδρομὰς καὶ δυσχερεῖας κατὰ τὴν ἐφαρ-
 μογὴν τοῦ Χατχοумаγιούν, μέχρις οὗ οἱ ἄγριοι καὶ βαρβα-
 ρικοὶ τῶν Ὀθωμανῶν ἐννοήσωσι καλῶς, ὅτι ἡ Ἀρετὴ καὶ ὁ
 Πολιτισμὸς καὶ ἡ ἱκανότης εἶναι τὰ μόνα μέσα, ἅτινα κατα-
 σταίνουν τὴν ἀληθῆ καὶ δικαίαν ὑπεροχὴν μεταξὺ τῶν πολι-
 τῶν, καὶ οὐδὲν ἄλλο· καὶ ὅτι τὸ Γκιεοσὺρ καὶ Κιερ
 κατηργήθησαν ἐξ ἀνάγκης διὰ παντὸς ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ
 Αὐτοκρατορίᾳ.

Μετ' ὀλίγον ἀφίσταμεν τὴν Ἄβυδον καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς
 θέαν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ σεβασμίου ὄρους, Ἰδας, πλησίον τῆς

ὅποιας ὑπῆρχε τὸ πάλαι ἡ Τροία τοῦ Πριάμου, (νῦν χωρίον Μπουνάρμπας), καὶ διαπλεύσαντες ἐν μέσῳ δύο ἔτι ἰσχυρῶν φρουρίων μετὰ κανονοστιχιῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Καλλιπόλιν μετὰ δύο ὥρας καὶ ἡμίσειαν, ὅπου ἐμείναμεν πάλιν ὥρας τινὰς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Καλλιπόλεως μοὶ ἐφάνησαν ἡμερότεροι καὶ διακριτικότεροι τῶν τῆς Ἀβύδου, οἱ δὲ Χριστιανοὶ θαρρήτικοί. Ἡ ἐξοδος δὲν ἐπετράπει εἰς ἡμᾶς· ἕκ τινων δὲ ἐπιβιτῶν ἐντοπίων ἐπληροφορήθη, ὅτι ἡ πόλις αὕτη κατοικεῖται ὑπὸ περίπου 6000 ψυχῶν, ἧτοι 2400 Γραικῶν, 4200 Ἀρμενίων, 2000 Τούρκων καὶ 400 Ἰουδαίων. Οἱ ἡμέτεροι ἔχουσιν Ἑλληνικὴν καὶ Ἀλληλοδιδακτικὴν σχολεῖον, διατηρούμενα ἀμφοτέρα ὑπὸ τῆς Κοινότητος, ὀλίγα ἰδιαίτερα, ἐν οἷς διδάσκονται τὰ λεγόμενα κολουθογράμματα, καὶ 4. Ἐκκλησίας. Ἐζήτησαν δὲ καὶ διδασκάλισαν πρὸς σύστασιν Παρθεναγωγείου.

Περὶ τὴν Δύσιν τοῦ Ἡλίου ἀνεχωρήσαμεν καὶ ἐκεῖθεν διαπλέοντας καθ' ὅλην τὴν νύκτα τὴν Προποντίδα (θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ). Τὴν δὲ 8ην ὥραν Π. Μ. τῆς ἐπιούσης ἀρχίζομεν νὰ ἐμβαίνωμεν, ὑπὸ ἀτμοσφαῖραν θυελλώδη καὶ τεταραγμένην, εἰς τὸν θαυμαστὸν Βόσπορον.

Μεγαλοπρεπῆ καὶ ὑπερμεγέθη κτήρια, δένδρα διαφόρου εἶδους καὶ ἐξαισίου μεγέθους καὶ ὕψους, κῆποι ὠραῖοι καὶ τερπνοὶ, πάντες οἱ κατὰφυτοι καὶ καταστόλιστοι μὲ φυσικὰ θέλητρα λόφοι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν προσέβαλον τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅλου τοῦ πληρώματος· ἡ δὲ πυκνότης τῶν ἰστιῶν καὶ ἡ ἄπειρος πληθὺς τῶν πλοίων καὶ ἀτμοκινήτων, ἅτινα ἐκάλυπτον τὰ δύο τρίτα σχεδὸν τῶν εὐρυτάτων λιμένων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μέγα μέρος τοῦ Βοσπόρου, εἶναι ὄραμα ἄλλης τέρψεως, ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην ἐμπορικὴν κίνησιν τῆς Πρωτευούσης αὐτῆς. Ἐνὶ λόγῳ, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον

ἡ ὕψαις ἐβλεπε καὶ ἡ ψυχὴ ἠσθάνετο, εἶναι ἀνεξήγητον καὶ μοναδικόν. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω, ὅτι τὸ θέαμα τοῦτο μοὶ ἐφάνη, κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἔποψιν, ὠραιότερον μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἀνώτερον παντὸς ἄλλου, τὸ ὅποιον οἱ ὀφθαλμοὶ μου εἶδον ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ βλέμματα ὄλων ἡμῶν ἐνατένιζον εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Πρωτεύουσας αὐτῆς, καὶ πάντες ἐθαυμάζομεν τὴν ὠραιότητα τῆς φύσεως, δοξάζοντες τὸν Πανάγαθον. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀτμοκίνητον μοὶ ἐφαίνετο ἐν τῇ εἰσόδῳ ἐκείνῃ ζωηρότερον εἰς τὴν κίνησίν του. Μοὶ ἐφάνη, ὅτι προέβαινεν ὑπὸ τὴν μαγευτικὴν θείαν τοῦ Βασπόρου μετὰ ὑπερφηφάνειας τινὸς καὶ σεβασμοῦ, ὁμοιάζον τὸν πολεμικὸν ἵππον ὅτε ὑπὸ τὴν ἐνθουσιώδη ἡχῶ τῆς σάλπιγγος ἐμβαίνει εἰς τὸ πεδεῖον τῆς μάχης. Τῇ ἀληθείᾳ, ἐνόμιζέ τις, ὅτι τὸ ἄψυχον ἐκεῖνο σκάφος ἐλάμβανεν αἰσθησιν διὰ τινος θαυματοουργοῦ καὶ ἀκατανόητου δυνάμεως, καὶ ὅτι διὰ τῆς ἀξιοπρεποῦς πορείας του ἀπέδιδεν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν Δημιουργὸν τοῦ παντὸς, τὸν ἐπιδραψιλεύσαντα πᾶν ἀγαθὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ὅμως μὴ γνωρίζων νὰ κάμνῃ λογικὴν χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν τούτων, ἀγνωμονεῖ εἰς τὴν θείαν καλοκάγαθίαν, ταλαντευόμενος ἐν τῇ κακίᾳ καὶ τῇ διαφθορᾷ αὐτοῦ.

Μετὰ ἓν τέταρτον ἀπεβίβασθημεν εἰς Γαλατᾶν πλησίον τοῦ Τελωνείου. Ἀλλά! . . . τί νὰ εἶπῃ τις; . . . ἡ μεγαλητέρα ἀηδία καὶ ἀσχημία διαδέχεται τὴν ἐξωτερικὴν καλλονὴν καὶ ὠραιότητα! Παραπήγματα παλαιότατα καὶ σεσηπότα, καλύβαι ἀσχημόταται καὶ ρυπαραὶ καὶ ἐτοιμόβροχοι, ἀκαθαροίαι, καὶ βούρκοι καὶ λάσπαι ἦσαν τὰ καλύπτοντα ὅλον τὸ παραθαλάσσιον, καθὼς καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ λιμένος. Ἐπὶ ματαίῳ ὁ λεμβοῦχος ἐπροσπάθει νὰ εὕρῃ θέσιν καθαρωτέραν καὶ ὅπως οὖν διαβατὴν, ἵνα μᾶς ἀποβιβάσῃ, διότι ἠναγκάσθημεν νὰ βουτιχθῶμεν εἰς τὸν βόρβορον μετὰ τῶν πραγμάτων τῆς ὁδοιπορίας ἡμῶν.

Τὴν 23. ἐπισκέφθην τὸ λεγόμενον Σταυροδρόμιον, ἡ Πέρα, ὅπου εὗρον διαφορὰν τινα, καὶ οὐ μικράν, εἰς τε τὰς οἰκίας καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν, συνισταμένην κυρίως ἀπὸ Γραικῶν, Ἀρμενίων καὶ Εὐρωπαϊῶν. Ἐκεῖ εἶδον οἰκοδομὰς λιθοκτίστους μεγάλας καὶ πολυτελεῖς, αἵτινες ὅμως χάνουσι πᾶσαν τὴν ἀξίαν τῶν εἰς τὴν στενότητα τῶν ὁδῶν καὶ τὴν πολυγωνίαν, τὴν ὁποίαν σχηματίζουνε τὰ πρὸς τὰς ὁδοὺς ἀλληλοδιαδόχως ἐξέχοντα παράθυρα καὶ δωμάτια, τὰ τουρκιστὶ λεγόμενα κιο-σέδες. Αὕτη εἶναι Ἀσιατικὴ τεκτονικὴ ἀσχημοτάτη. Μόνον εἰς τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς συνοικίας αὐτῆς, τὸ ὁποῖον πρὸ καιροῦ εἶχεν ἀποτερρωθῆ, βλέπει τις καὶ κατὰ τὴν διάταξιν τῶν ὁδῶν, καὶ κατὰ τὴν τεκτονικὴν τῶν οἰκοδομῶν σχέδιον ὁπωσοῦν κανονικόν.

Πρῶτον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον μ' ἔκαμε βαθεῖαν ἐντύπωσιν, ἅμα ἐπάτησα ἐν τῇ συνοικίᾳ αὐτῇ, ἦτο ἡ ἐλευθρία καὶ σκανδαλώδης καὶ μοναδικὴ ἴσως εἰς τὰ μέρη ἡμῶν πολυτέλεια τινῶν γυναικῶν, περιφερομένων ἀείποτε καὶ σχεδὸν καθημέραν εἰς τὴν κυρίαν καὶ μακρὰν ὁδὸν τοῦ Σταυροδρομίου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ δεικνύουσι τὸ πλαστὸν κάλλος τοῦ προσώπου αὐτῶν, καὶ τὰ καθημέραν μεταβαλλόμενα ἐπὶ τὸ νεώτερον πολυτελέστατα καὶ μετὰ πολλῆς κομψότητος ἡτοιμασμένα ἐνδύματά των.

Δὲν γίνομαι τόσον προληπτικὸς εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς πολυτελείας, οὔτε αὐστηρὸς, ἵατε νὰ ἀπαιτῶ οἱ εὐποροὶ νὰ γίνωνται διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἀπλότητος καὶ μετριοφροσύνης των, ὅπερ εἶναι προτέρημα σπανιώτατον ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. Ὅστις περισσεύεται πλούτου εἶναι ἐλεύθερος νὰ μεταχειρίζεται αὐτὸν ὅπως θέλει, ἀνεγείρων λαμπρὰς οἰκοδομὰς καὶ στολίζων αὐτὰς μὲ τὰ πολυτιμώτερα σκεύη. Δύναται νὰ λαμπροφορῇ καὶ αὐτὸς καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτὸν, νὰ ἐπασχολῇ πολυτελεῖς ἀμάξας, πολλοὺς ὑπηρέτας καὶ ἵππους, καὶ

τέλος, νὰ κάμνη πᾶν ὅ,τι σοχάζεται ὅτι δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ματαίαν καὶ πρόσκαιρον δόξαν τῶν πλούτων αὐτοῦ. Τὸ μὴ ἔχειν ὅμως ἄλλο τι ποιεῖν καθημέραν, ἢ τὸ θηρεύειν τοὺς σαρμούς καὶ περιφέρεισθαι εἰς τὰς ἀγυῖας πρὸς τὸ θεᾶ-
θῆναι, τοῦτο νομίζω, ὅτι εἶναι ποταπότης καὶ ἀγένεια κενόδοξος, ἀξία γενικῆς κατακρίσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων καταλαμβάνουσιν οἱ ἀνα-
γνώσται ὅτι οἱ λόγοι μου οὐδεμίαν ἀναφορὰν ἔχουσι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν φρονιμωτάτων καὶ σεβασμίων οἰκοδεσποίνων τῆς Πρωτευούσης αὐτῆς, τῶν ὁποίων ἕκαστον βῆμα τοῦ πρακτικοῦ βίου, ὀδηγούμενον ὑπὸ τῆς ὀρθῆς σκέψεως, τείνει εἰς τὴν οἰκια-
κὴν εὐτυχίαν αὐτῶν. Αἱ ἀγαθαὶ αὐταὶ κυρίαι εἶναι ὄντως ἀξιό-
τιμοι διὰ τὸν ἀγνὸν καὶ ἀνδρώδη νοῦν, τὸν φιλόσορον, φιλάν-
θρωπον, καὶ ἑλληνικὸν ἀληθῶς χαρακτῆρα, καὶ διὰ τὴν εὐσε-
βῆ φιλοπατρίαν καὶ φιλομάθειαν καὶ τὸ μέγα πρὸς τὰς
ὠφελίμους ἐπιχειρήσεις θάρρος αὐτῶν. Σχεδὸν αἱ γυναῖκες
ὑπερβαίνουν εἰς τὸ αἰ πλείσται κατὰ τ' ἀναγκαῖα ταῦτα προ-
τερήματα τοὺς πλείστους ἄνδρας. Σκοπεῦσιν λοιπὸν νὰ
στηλιτεύσωσι τὴν ματαιοφροσύνην ὀλίγων τινῶν ἀνοήτων
γυναικῶν, προξενούντων σκάνδαλον εἰς τὰς λοιπὰς, διὰ τῶν
κακῶν παραδειγμάτων καὶ τῆς ἀσέμνου διαγωγῆς.

Τὴν 27. διέβην πέραν τῆς πρώτης Γεφύρας, εἰς τὴν καθ'
αὐτὸ Πόλιν, διὰ νὰ εἶδω ἐκ τοῦ πλησίον τὴν θέσιν τῆς Ἀγίας
Σοφίας. Καὶ ἐκεῖ τὰ αὐτὰ περίπου πράγματα, ἦγουν τὴν
αὐτὴν ἀταξίαν καὶ ρυπαρότητα καὶ ἀνωμαλίαν, βλέπει τις.

Μετὰ πολὺν περίπατον εἶδον κτήριόν τι μέγα καὶ μὲ
μακρὸν καὶ στερεὸν περιτείχισμα, τοῦ ὁποῖου ἡ μεγάλη πύλη
ἐφυλάττετο ὑπὸ ἐνόπλων στρατιωτῶν. Ζητήσας ἄδειαν εἰσῆλ-
θον ἐν αὐτῷ καὶ εὗρέθην ἀμέσως μεταξὺ ἐκτεταμένου καὶ
πυκνοῦ δάσους ἐκ κυπαρίσσεων καὶ πλατάνων καὶ διαφόρων
ἄλλων ἀγρίων δένδρων λίαν ὑψηλῶν καὶ μεγαλοπρεπεστάτων.

Μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν περίπου περιερχομένη τὸ δάσος τοῦτο μετὰ ζωηρᾶς διαθέσεως, ἀκούων ἐν αὐτῷ πάντας τοὺς φυσικοὺς καὶ τερπνοὺς ἤχους τῶν κελυθνημάτων· τὸ μόνον ἀηδὲς πρᾶγμα ἐν αὐτῷ, εἶναι αἱ σποράδην φαινόμεναι παμπάλαιαι καὶ ἐτοιμόρροποι ξύλιναι καλύβαι. Ἡρώτητα τὴν ὀνομασίαν τοῦ μέρους, καὶ μὲ εἶπον ὅτι ὀνομάζεται το π κ α π ι σ ε ρ ᾶ ῖ. Τοῦτο εἶναι τὸ Βυζάντιον, ἐνῷ ὑπάρχουσι διάφορα δημόσια καταστήματα, ἥτοι τὸ νομισματοκοπεῖον, ἡ ὀπλοθήκη, κ.τ.λ. καὶ παραθαλασσίως πρὸς τὴν εἰσοδὸν τοῦ Κερατείου Κόλπου τὸ ἀρχαῖον μαρμαρίνον Παλάτιον, ὅπου γίνεται ἡ στέψις τῶν Σουλτάνων. Ἡ ἐπιπίπτουσα βραγδαία βροχὴ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, δὲν μὲ ἐσυγχώρει νὰ ζητήσω νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ καταστήματα αὐτὰ, ὅθεν στρέψας τὰ βήματά μου, ἐβάδισα πρὸς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, οὐσαν ἐκεῖ πλησίον. Ἡμῖν μόνος, καὶ ἐρωτῶν εὖρον τὸ θαυμαστὸν τοῦτο κτίριον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐξωτερικὴ πυραμοειδὴς θεὰ καταπλήττει τὸν θεατὴν. Τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι ὅλοι γνωρίζουσιν αὐτὸ μὲ τὸ κύριον ὄνομα Ἀ γ ί α Σ ο φ ί α, διότι τοιοῦτους ἡρώτων καθ' ὁδὸν μέχρι τῆς εὐρέσεως, μὴ ὑπαρχόντων ἄλλων κατ' ἐκείνας τὰς συνοικίας.

Ἄμα ἀντικρύσθην πρὸς τὸ κολοσσαῖον καὶ μεγαλοπρεπέστατον τοῦτο ἱδρυμα, ἡ καρδία μου πάραυτα κατελήφθη ὑπὸ κατανύξεως καὶ λύπης! Τὴν μὲν κατάνυξιν ἐνέπνεεν ἡ ἱερότης καὶ ἡ σεμνοπρέπεια καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἱδρύματος· τὴν δὲ λύπην, ἡ παρούσα τύχη τοῦ θεοῦ Ναοῦ, (τοῦ ὁποῖου τὴν ὑψηλὴν ἀξίαν ἀνεγνώρισαν καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοὶ ἐν τῷ μέσῳ ἀγρίου φανατισμοῦ καὶ μανιώδους ὁρμῆς, μεταβαλόντες αὐτὸν εἰς Τέμενος,) ἡνωμένη μετὰ τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων, ἅτινα πρέπει νὰ λυπῶσι πᾶσαν Χριστιανικὴν καρδίαν. Περιῆλθον ὁλόκληρον τὴν περιφέρειαν τοῦ ἱδρύματος, χωρὶς νὰ δυνηθῶ νὰ εἰσέλθω ἐν αὐτῷ. Ὅθεν παρήτησα

μελαγχολικῶς τὴν θέσιν ἐπανελθὼν εἰς τὴν κατοικίαν μου.

Τὴν 30 μετέβην εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν λεγομένην τσαρσίον ἢ παζάριον. Ἡ ἀγορὰ αὕτη συνίσταται ἀπὸ μέγα καὶ ἐκτεταμένον λιθόκτιστον κτίριον, ἔχον ὑψηλὴν ὄροφὴν καὶ ὅπως οὖν κομψοὺς θόλους. Ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις αὐτοῦ εἶναι ἀξιόλογος καὶ κανονικὴ, σχηματίζουσα διὰ τῶν διασταυρουμένων διόδων πολλότατα τμήματα, ἐν οἷς ἐδρεύουσιν ὅλων τῶν συντεχνιῶν καὶ τῶν πολιτῶν ἐμπορευμάτων οἱ ἐργολάβοι χωρισμένοι κατ' εἶδος. Τὸ μέρος εἶναι ὅπως οὖν σκοτεινὸν, μόλις φωτιζόμενον ἀμυδρῶς πῶς ἄνωθεν, πλὴν πολὺ καθαρὸν καὶ ὁμαλόν. Περιέρχεται δὲ εὐχαρίστως ὅτε ξένος καὶ ὁ ἐντόπιος, θεωροῦντες μετὰ πολλῆς περιεργείας τὰ καλῶς περιποιημένα καὶ λαμπρῶς στολισμένα μὲ ποικίλα καὶ πολύτιμα πράγματα πολλότατα ἐργαστήρια. Μέγα πλῆθος συρρέει ἐν αὐτῇ καθημέραν, καὶ πρέπει νὰ εἰπω, ὅτι διὰ τὴν τάξιν καὶ καθαριότητα τῶντε ὁδῶν καὶ ἐργαστηρίων καὶ τῶν ἐργολάβων αὐτῶν, εἶναι ἡ καλητέρα ἀγορὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δίδουσα ἐκ τῶν ποιότητων αὐτῶν σημασίαν τινα εἰς τὴν Πρωτεύουσαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Οἱ ἐν αὐτῇ πραγματευόμενοι κυρίως εἶναι Ἀρμένιοι, Τοῦρκοι καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Γραικοὶ ὀλιγότεροι.

Τὴν 2. Μαΐου μετέβην εἰς μίαν ἐκ τῶν Δημονησίων (Νησίων τῆς Πόλεως,) τὴν Χάλκην, χάριν τῶν ἐκεῖ ἐκπαιδευτικῶν Καταστημάτων. Ἡ μικρὰ αὕτη νῆσος μετέχει τῆς φυσικῆς χάριτος τῶν δύο παροχθίων τοῦ Βοσπόρου, καλυπτομένη ὑπὸ δασῶν καὶ χλόης καὶ διαφόρων δένδρων. Εἶναι δὲ πάντῃ ἀκαλλιέργητος, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἰσὶν ὀκνηροὶ καὶ ἀνάξιοι, ποριζόμενοι ἐκ τῶν ἀφεύκτων εἰσοδημάτων, τὰ ὅποια τακτικῶς ἀπολαμβάνουσι κατὰ τὸ θέρος ἀπὸ τῶν παρεπιδημούντων ἐκεῖ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Φαίνεται, ὅτι τινὲς λαοὶ ἐγεννήθησαν διὰ νὰ

γίνονται βάρος τῆς γῆς· καθότι, ἔχοντες οὗτοι πολλὰ καὶ μεγάλα παραδείγματα ἐνεργητικότητος ἐνώπιόν των, δὲν θέλουν νὰ ὠφεληθῶσιν ἵνα βελτιώσωσι τὴν τύχην αὐτῶν διὰ τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς των καὶ τῆς φιλεργείας, προτιμών-
τες νὰ ζῶσιν ἐν ἀργίᾳ καὶ ὀκνηρίᾳ.

Τρεῖς λόφοι ὑψηλοὶ διακρίνονται ἐπὶ τῆς νήσου αὐτῆς, διάτε τὴν μαγευτικὴν θέαν καὶ τὴν πυκνότητα τῶν περικυ-
κλούντων αὐτοὺς πευκῶν, οἵτινες κατέχονται ὑπὸ Μονῶν. Ἡ πρώτη Μονὴ τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθην ἦτο ἡ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἐν ᾗ ὑπάρχουσι μόνον τέσσαρες Μοναχοὶ καὶ τὸ Ἐκκλησιδίον, τὸ ὁποῖον εἶναι μετὰ πολλῆς εὐσεβείας καὶ μεγαλοπρεπείας κεκοσμημένον. Ἀσμπροὶ καὶ πολυτιμότατοι πολυέλεοι καὶ κανδύλαι καὶ μανουάλια κατέσταινον τὸ ἐσω-
τερικὸν τοῦ Ἐκκλησιδίου μεγαλοπρεπὲς καὶ κατανυκτικόν.

Μ' ἐμβραΐωσαν δὲ, ὅτι ὅλα ταῦτα τὰ κοσμήματα ἀφιερώ-
θησαν ὑπὸ τωνων πλουσίων Κυριῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ εὖγε! ἀληθῶς ἀξίζει εἰς τὰς Κυρίας αὐτάς, διὰ τε τὴν εὐσεβειαν καὶ τὸν θρησκευτικὸν ζῆλον αὐτῶν.

Ἐκείθεν διέβην εἰς τὴν δευτέραν Μονὴν τῆς Ἀγίας Τριά-
δος, ἐν ᾗ ὑπάρχει ἡ Θεολογικὴ Σχολή. Βεβαίως, εἰσερχόμενος εἰς Κατάστημα ὅπου μορφώνονται οἱ ἐκλεκτοὶ ἐκεῖνοι νέοι, οἵτινες μέλλουν νὰ διαδώσωσι τὴν Ἠθικὴν καὶ νὰ διδάξωσιν ἐπ' ἁμῶνος τὸν Θεῖον Λόγον καὶ τὰ Δόγματα τῆς πίστεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Φυλὴν, ἔπρεπε νὰ ἐμπνευσθῶ ὑπὸ τῶν πλέον ὑψηλῶν καὶ κατανυκτικῶν αἰσθημάτων· καὶ ὁμολογῶ εἰλικρινῶς, ὅτι μὲ τοιαύτην καρδίαν ἐπαρουσιάσθην εἰς τὸν ἀξιόλογον καὶ ἀπλοῦν καὶ σεβάσμιον διευθυντὴν αὐτοῦ Κ. Τυπάλδον.

Ἡ Σχολὴ διατηρεῖται ὑπὸ τῆς κοινῆς συνδρομῆς τῶν Ἀρχιε-
ρέων· περιέχει δὲ 5. Καθηγητὰς, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Διευθυντοῦ Κ. Τυπάλδου διδάσκοντος τὴν Θεολογίαν

καὶ Φιλοσοφίαν. Οἱ δὲ μαθητευόμενοι 40. τὸν ἀριθμὸν εἶναι πάντες οἰκότροφοι, διατρεφόμενοι ἐν αὐτῇ ἀπληρωτῇ, καὶ Διδάσκονται τὰ ἀκόλουθα μαθήματα, Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν, Ποίησιν, Θεολογίαν, καὶ Μαθηματικά· ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ξένων γλωσσῶν τὴν Λατινικὴν τὴν Γαλλικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν. Τελειόνοῦσι τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων αὐτῶν καὶ ἐξέρχονται τοῦ Καταστήματος εἰς διάστημα ἑπτὰ ἐτῶν κυρίως.

Δέκα ὑπηρεταὶ ἐκτελοῦσι πᾶσαν τὴν ὑπηρεσίαν· οἱ δὲ Καθηγηταὶ πάντες μετὰ τῶν μαθητευομένων τρώγουσιν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν. Ὁ οἶκος δὲν συγχωρεῖται· ἀλλ' ὑπάρχει διάταξις τις ἐν ᾧρᾳ τραπεζῆς, ἥτις μοι φαίνεται καὶ ἄτοπος καὶ κατὰ πολλοὺς τρόπους βλαβερὰ. Εἰς ἐκ τῶν οἰκοτρόφων εἶναι προσδιωρισμένος, κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν, ὁ ἀναγινώσκων μεγαλοφώνως ἐφ' ὑψηλῆς τιнос θέσεως, ἀπέναντι τῆς τραπέζης, τεμάχεια ἐκ τῶν συγγρμμμάτων τῶν θείων Πιτέρων, ἐνῶ οἱ λοιποὶ τρώγουσι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τραπέζης, καὶ ὕστερον τρώγει αὐτὸς μόνος.

Ὅστις ἐκανόνισε τὴν διάταξιν αὐτὴν, δι' ὁποιοῦνδήποτε σκοπὸν καὶ ἂν ἔκαμε τοῦτο, νομίζω ὅτι δὲν εἶχε δίκαιον. Καθὼς ὁ στόμαχος ἔχει ἀνάγκην καιροῦ καὶ σωματικῆς ἀσκήσεως διὰ νὰ χωνεύσῃ τὴν τροφὴν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς πρέπει νὰ λάβῃ τὸν ἀποχρῶντα χρόνον καὶ τὴν ἀναγκαίαν νοερὰν γύμνασιν διὰ νὰ χωνεύσῃ τὰς ιδέας. Ἐν δὲ τῇ ᾧρᾳ τῆς τραπέζης, λέγουσιν οἱ φυσιολόγοι, ὅτι πρέπει κανονικῶς πάντες οἱ ἄνθρωποι νὰ ἦναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ πάσης μελέτης καὶ φροντίδος, ἵνα μὴ καταστέλλωνται τὰ φυσικὰ ὄργανα τῆς χωνεύσεως εἰς τὴν ὑπουργίαν αὐτῶν. Ἐκτὸς τῆς φυσικῆς αὐτῆς αἰτίας, ἥτις κατασταίνει τοὺς οὕτω πῶς δισιτωμένους νωθροὺς καὶ βλάκας, ὑπάρχει καὶ τις ἄλλη, ἡ θεικὴ. Ὁ σκοπὸς τῆς σπουδῆς δὲν συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐπισωρεύῃ

τις εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ γνώσεις· ἀλλ' εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ κρίσιν ὀρθὴν καὶ ἀρχὰς σταθεράς διὰ τῶν ἀποκτωμένων γνώσεων, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐφαρμόζῃ αὐτάς ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς νὰ γίνεται χρήσιμος καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἡ μελέτη τῶν βιβλίων μόνη οὐχὶ μόνον δὲν μορφώνει τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὰς σταθεράς ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ κατασταίνει τὸν ἄνθρωπον ἀφηρημένον καὶ ἐπισφαλῇ εἰς τὰς κρίσεις του, ἐπομένως δὲ καὶ ἀνεπιτήδειον εἰς πᾶν ἐπιχέρημα. Ἄρα, πρέπει νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτῆς καὶ ἡ γνῶσις τοῦ κόσμου· ἡ δὲ γνῶσις αὕτη ἀποκτᾶται διὰ τῶν καλῶν συναναστροφῶν, διὰ τῶν σπουδαίων συνδιαλέξεων καὶ διὰ τῆς συζητήσεως διαφόρων ἀντικειμένων ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου, ἅτινα οἱ εὐρύτατοι κύκλοι τῆς Ἠθικῆς καὶ Πολιτικῆς παρέχουσιν ἐν ἀφθονίᾳ.

Συνάγεται λοιπὸν, ὅτι τὸ τερπνὸν καὶ ἐπωφελέστατον τοῦτο εἶδος τῆς μελέτης εἶναι προτιμώτερον ἐν ὧρα τραπεζῆς· καὶ φρονῶ μάλιστα, ὅτι τοιαύτης μελέτης θέματα, φερόμενα ἐντέχνως εἰς συζητήσιν, συντείνουν πολὺ εἰς τὴν γύμνασιν τῆς εὐγλωττίας καὶ τοῦ ὀρθῶς συλλογίζεσθαι, ἅτινα εἶναι ἄφευκτα εἰς τὸν Κλῆρον.

Ἐν τῷ Καταστήματι ἀνέγειρον ἐσχάτως ἴδιον οἰκοδόμημα ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ βιβλιοθήκην, ἀναγκαίαν οὖσαν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἐν γένει, ὡς διευκολύνουσα τὰς σπουδὰς τῶν μαθητευομένων.

Ἀποχαιρετήσας τὴν θεολογικὴν Σχολὴν, διεύθυνα τὰ βήματα μου πρὸς τὴν Μοῖνὴν τῆς Παναγίας, ὅπου εἶναι ἡ λεγομένη ἐμπορικὴ Σχολή, περιπατῶν ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἐν τῷ μέσῳ πυκνοῦ δάσος, κατασκιάζοντος τὴν εὐρείαν καὶ ὁμαλὴν ὁδόν. Πλὴν, μεγάλη κατῆφεια κατέλαβε τὸ πρόσωπόν μου ἅμα εἰσῆλθον ἐν τῷ πεπαλαιωμένῳ Καταστήματι· διότι τὰ μὲν πατώματα καὶ αἱ στέγαι εἰσὶ σεσηπότα καὶ ἀνεπίδεκτα

ἐπισκευῆς τινός, οἱ δὲ τοῖχοι καταφωγόμενοι καὶ ἐτοιμόρ-
ρωποι. Ἐντοσούτῳ διεύθυνα ἑμαυτὸν κατ' εὐθείαν εἰς τὸ
δωμάτιον τοῦ ἀξίου καὶ νουνεχοῦς Γυμνασιάρχου Κυρίου Κ.
Ξανθοπούλου, πρὸς ὃν, ἀντὶ χαιρετισμοῦ, ἐξέφρασα τὴν ἐκ
τῆς ὀφείας δυσαρέσκειαν καὶ λύπην μου.

Ἐπειδὴ εἶχον γίνεαι μικραὶ διακοπαὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ
Πάσχα, αἱ τακτικαὶ παραδόσεις δὲν εἶχον ἔτι ἀρχίσει. Φαίνε-
ται ὅμως, ὅτι ἡ Σχολὴ δίδει τοὺς ἐτησίους καρπούς της, ὃν
καὶ τὸ κτίριον παρέχει μέγα πρόσκομμα πρὸς τοῦτο. 480
Μαθηταὶ διδάσκονται ἐν αὐτῇ, οἵτινες καὶ μένουσιν ἐν τῷ
Καταστήματι· οἱ δὲ Καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι εἰσὶ 40,
παραδιδόντες Κατήχησιν, Ἰερὰν Ἱστορίαν, Ἑλληνικὴν Φιλολο-
γίαν, Ποίησιν, Γεωγραφίαν, Ἰχνογραφίαν καὶ Μαθηματικά,
καὶ ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν τὴν Γαλλικὴν, τὴν Ἀγγλικὴν καὶ
τὴν Τουρκικὴν. Τὸ Κατάστημα διεύθυνεται ὑπὸ δεκαμελοῦς
ἐφορίας διατελούσης ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ προεδρευομέ-
νης παρὰ τοῦ Κ. Ψυχάρη.

Ἡ μὲν σύστασις τοῦ Καταστήματος, καὶ μάλιστα ἐν τῇ
ζωογονουσῇ ἐκείνῃ θέσει τῆς Χάλκης, τιμᾷ τοὺς ἐμπόρους τῆς
Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δὲ ἀσχημία καὶ ἀθλιότης αὐτοῦ δια-
κινδυνεύει τὴν υἱεὶαν τῶν τέκνων τῶν, ματαιιόνοσα ἐν μέρει
καὶ τὰς θυσίας αὐτῶν. Καθότι ἡ λαμπρότης καὶ μεγαλοπρέ-
πεια τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων ζωογονεῖ τὰς ψυχὰς
τῶν νέων σπουδαστῶν καὶ ἐμψυχώνει τοὺς Διδασκάλους, ἐνῶ
ἡ ποταπότης καὶ ἡ ἀσχημία αὐτῶν μαραίνει τοὺς πάντας.
Εἴθε οἱ φιλεργοὶ καὶ φιλότιμοι ἔμποροι τῆς Πόλεως νὰ ἐννοή-
σωσι τὴν διχοφωρίαν αὐτὴν, ὥστε νὰ μὴν ἀνέχωνται τὰ τέκνα
αὐτῶν νὰ ζῶσι καὶ νὰ παιδεύωνται εἰς τοιοῦτον οἴκημα.

Αἱ παρακείμεναι τρεῖς ἑτεραι νῆσοι, Πρίγκιπος, Πρώτη
καὶ Ἀντιγόνη ὁμοιάζουσι μὲ τὴν Χάλκην καὶ ὥς πρὸς τὴν
ποιότητα τῶν κατοίκων καὶ ὥς πρὸς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς,

ἐξαιρουμένης τῆς μικροτέρας τούτων Ἀντιγόνης, ἥτις κατοικεῖται ἀπὸ ὀλίγας ψυχάς, καὶ εἶναι γυμνὴ ἀπὸ δένδρα καὶ χλόην.

Τὴν 27 ἐπεσκέφθην τὸ ἐξάκουστον καὶ περίφημον Φανάριον. Ἐπειδὴ ἤμην προκατειλημμένος ἐκ τῆς οἰήσεως τινῶν καταγομένων ἀπὸ τῆς συνοικίας αὐτῆς, ἐπερίμενα νὰ εἶδω ἔκτακτον καὶ μοναδικὴν θέσιν τῆς μεγαλουπόλεως. Ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογήσω, ὅτι τὸ κύριον θέαμα τῆς συνοικίας εἶναι ἡ στενότης καὶ αἱ ἀκαθαρσίαι τῶν ὁδῶν, καὶ ἡ πληκτικότητα τῶν οἰκημάτων. Τελουμένου τοῦ ἑσπερινοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν εἰσῆλθον ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου Ναῷ διὰ νὰ προσκυνήσω, ὅπου ἀληθῶς ἤκουσα τὴν συγκινητοτέραν καὶ πλεόν κατανωκτικὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Ἡ ἐσωτερικὴ κοσμιότης τοῦ Ναοῦ εἶναι ἀξία τοῦ Πατριαρχικοῦ μεγαλείου, καὶ δυνύει, τόσον αὐτὴ καθὼς καὶ ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν τὰς ὁποίας εἶδον ἐν τῇ ἐκείθε διαμονῇ μου, τὸν περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέγαν ζῆλον τῶν κατοίκων τῆς Πόλεως.

Τὸ Πατριαρχεῖον ὅμως δὲν μοι ἐφάνη ἀνάλογον τοῦ Πατριαρχικοῦ βαθμοῦ, ὅπερ συμβαίνει, ὡς ἐπληροφορήθην παρὰ τινων κληρικῶν, ἐκ τῆς ἀδιαφορίας τῶν Πατριαρχῶν μᾶλλον ἢ ἐξ ἄλλης τινος αἰτίας. Ἐπὶ τῶν παρελθόντων χρόνων ἡ ἀνάγκη καὶ αἱ περιστάσεις ὑπηγόρευον τὴν ταπεινωτικὴν καὶ ὀπωσοῦν συνεσταλμένην θέσιν τοῦ Πατριαρχείου. Αἱ περιστάσεις ὅμως παρῆλθον μετὰ τῆς σκοτεινῆς καὶ βαρβάρου ἐκείνης ἐποχῆς. Ὁ νῦν προοδευτικὸς Σουλτάνος, παραχωρήσας δικαιώματα καὶ ἰσονομίαν εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ, δὲν ἀνέχεται βεβαίως νὰ βλέπῃ τὸν ἐκκλησιαστικὸν Ἀρχηγὸν μιᾶς πολυπληθοῦς φυλῆς τῆς Ἐπικρατείας τοῦ νὰ κατοικῇ εἰς οἶκον παλαιὸν καὶ καταφρονημένον. Οἱ δὲ λόγοι τῆς μετριοφροσύνης καὶ ἀπλότητος δὲν ἐφαρμόζονται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς οἰκοδομῆς, ἥτις πρέπει νὰ

συνάδῃ με τὸν βαθμὸν τοῦ οἰκήτορος, ἀλλ' εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κοσμιότητα ἐν γένει.

Τρία ἐκπαιδευτήρια ὑπάρχουσι πλησίον τοῦ Πατριαρχείου, Γυμνάσιον, Ἑλληνικὸν Σχολεῖον καὶ ἀλληλοδιδακτικόν, τῶν ὁποίων αἱ παλαιαὶ οἰκίαι εἶναι σκοτιναί, λίαν πληκτικαὶ καὶ ἀκατάλληλοι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν, ὅπερ δεικνύει τοὺς ἐκεῖ ὁμογενεῖς πολὺ ψυχροὺς εἰς τὸ περὶ παιδείας κεφάλαιον. Τὸ Γυμνάσιον περιέχει 8 Καθηγητάς καὶ παραδίδονται ἐν αὐτῷ τὰ αὐτὰ σχεδὸν μαθήματα, ἅπερ καὶ ἐν τῇ Ἐμπορικῇ τῆς Χάλκης Σχολῇ.

Τὴν 30 ἐπεβιδάσθην εἰς ἐν τῶν ἀτμοκινήτων, ἅτινα διαπλέουσι τὸν Βόσπορον, διὰ νὰ ὑπάγω εἰς Βαθύκολπον (Μπουγιούκ Δερέν). Ὁ διάπλους αὐτὸς, γινόμενος ἐν τῇ παραλίᾳ, ὅπου οἱ ἄνθρωποι διασταυροῦνται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πλοῦ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν, θεωροῦντες καὶ θεωρούμενοι: ὅπου οἱ ἀπερίγραπτοι λόφοι καὶ αἱ κοιλάδες καὶ τὰ δένδρα ἀποτελοῦσι θελκτικωτάτην τὴν θέαν: ὅπου ἡ μέχρι τοῦ στομίου σχεδὸν τῆς Μαύρης Θαλάσσης ἐκτεινομένη γραμμὴ τῶν οἰκοδομῶν μετὰ τῶν ἐξοσῶν καὶ κήπων, ἐφέλκουσιν αἰετοτε τὰ βλέμματα τῶν ἐκείθεν διαπλεόντων: ὅπου τέλος πάντων ἡ θάλλουσα φύσις ἐπασχολεῖ πανταχόθεν τὸ πνεῦμα τοῦ ταξειδιώτου, τέρπουσα εἰς ἀνώτατον βαθμὸν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ: τοιοῦτος λέγω διάπλους, καθίσταται τῶντι εὐάρεστος! τερπνός! μοναδικός! (1).

(1). Ἐντεῦθεν γαυριῶν ὁ Πόντος καὶ ἐποχούμενος, ὡς εἶπεν, ἐπὶ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, τρέχει διὰ τῶν στενῶν τοῦ Βοσπόρου ὀρμητικώτατα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰσβάλλει ἐπομένως εἰς τὴν Προποντίδα, καὶ ἐξωθεῖται τέλος διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Μισογαίην· θλιβόμενος δὲ αὐτὸς ἀπὸ τὰς δύο ἀντιπροσώπους Βοσπορείους ὑψηλὰς ἄκρας, ἀποτελεῖ διὰ τῶν τοσούτων Ἀκρωτηρίων, Κόλπων καὶ Λιμένων, ἀξιοθέατα τὰ τοῦ Βοσπόρου ταῦτα ἀκροθαλάσσια. Ἡ Πρόνοια τῇ ὄντι (ἐὰν ἐγὼ φαῦλος κριτὴς διὰ τὸ φιλόπατρι δὲν νομισθῶ), ἐξεκίνωσε πλουσιώτατα ὅλας τὰς χάριτας πρὸς καλλενὴν ἀσούγκριτον

Μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Βαθύκολπον ἔνθα ἀμέσως ἀπεβιβάσθημεν. Τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ χωρίου κατοικοῦμενον ὑπὸ εὐπόρων τῆς Πόλεως εἶναι καλῶς εὐπρεπισμένον καὶ δεικνύει τὴν φιλοκαλίαν τῶν παροίκων. Αἱ ἐν αὐτῷ μεγάλαι καὶ καλῶς σχεδιασμέναι οἰκίαι, οἱ κανονικοὶ ὁδοί, οἱ περιποιημένοι κῆποι καὶ ἡ εὐρεῖα καὶ ὠραία προκυμῖα δίδουσι τρόπον τινα Εὐρωπαϊκὴν μορφήν εἰς τὴν ἐξοχὴν αὐτήν· τὸ δὲ ὑπόλοιπον μέρος, ἐπειδὴ κατοικεῖται ὑπὸ ἐντοπίων, παρουσιάζει ἀσχημίαν καὶ ἀταξίαν· καὶ τοῦτο δὲν ἀναφέρεται πρὸς λαιδορίαν, διότι οἱ χωρικοὶ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου ἔχουσιν εὐλογον δικαιολογίαν εἰς τὰς ἐλλείψεις των, τὴν ἀνέχειαν.

Μετὰ δύο ὥρας μετέβην εἰς τὰ Θεραπεία, ἀπέχοντα ἡμίσειαν περίπου ὥραν. Καὶ τὸ χωρίον τοῦτο ὁμοιάζει σχεδὸν μετὰ τὸ Βαθύκολπον κατὰ τε τὴν φιλοκαλίαν τῶν ἐπιδημούντων καὶ τὴν ἀφιλοκαλίαν τῶν ἐντοπίων. Ἡ φυσικὴ ὁμῶς χάρις ἐδῶ ἴσως εἶναι ἀνωτέρα παντὸς ἄλλου χωρίου τῆς Πόλεως. Ἄμα ἀπεβιβάσθην ἐλαθον Ἀνατολικὴν διεύθυνσιν, ἥτις μ' ἐφε-
 ρεν ἐντὸς μεγαλοπρεπεστάτου δάσους. Δύο λεοφόροι, εἰς

τῶν δύο τούτων τερπνῶν καὶ θελητικῶν παραισιολόγων· τὰ τοῦ ἐνὸς καὶ ἄλλου μέρους ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, τὸ τῶν Κόλπων εὐλίμενον, τὰ διάφορα Ἀκρωτήρια, τὰ τῶν κυπαρίσσεων καὶ παντοίων φυτῶν δάση, λειμῶνων κάλλη, καὶ ἐν γένει ἡ θαυμάσιος ποικιλία τούτων ὅλων, σχηματίζει τοσαύτας ἡδέας σκηάς θεωρίας, ὅσας οὐδέποτε παριστᾷ οὔτε ὁ τῆς Μεσσηνίας κατὰ Σικελίαν, οὔτε ὁ ἐκ γειτόνων Ἑλλησπόντιος Πορθμός, ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτὰ τὰ μεταξὺ τῆς Θεσσαλίας βουνῶν περί τὸν Ὀλύμπου καὶ τὴν Ὀσσαν πολυδρόμλητα τῶν Ποιητῶν Τέμπη. Εἰς αὐτὸν λοιπὸν τὸν μόνον τῆς Οἰκουμένης χαριέστατον τόπον, εἰς τὸν ὅποιον συνέδραμον ὅλα τὰ μαγικὰ θέληττρα τῆς τε φύσεως καὶ τέχνης, πρὸς ἔκτασιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, πνέουσιν ἀκαταπαύστως γλυκεῖς τινες καὶ ζωογόνοι τῶν ἀνέμων πνοαί, ἰχθύες τρυφεροὶ περισκίρτωσι, δελφῖνες ἥδιστον ἀναπηδῶσιν, ᾄδουσι χελιδόνες, γλυκοκελαδοῦσιν ἀηδόνες, καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ τιτυρίζοντα, τοὺς ἀκρατὰς γλυκύτατα καταθέλγουσιν. (Κωνσταντινίδες Κωνσταντίου πρώην Πατριάρχου. Σελ. 190—191.)

ἄρκετὴν ἔκτασιν ἄγουσαι, καλύπτονται ὑπὸ τοῦ ὄγκου καὶ τῶν κορυφῶν ὑψημεγέθων δένδρων, ἅτινα ἐπίτηδες ἐφυτεύθησαν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν κατὰ πлагίαν διεύθυνσιν, ἵνα αἱ κορυφαὶ αὐτῶν ἐνούμεναι ἐπισκιάζωσι τοὺς διαβάτας. Πολλὴν ὥραν περιεπάτουν τὰς σκιασμένας καὶ εὐαρέστους αὐτὰς λεοφόρους μέχρις οὗ, διαπεράσας τὸ Ἀγγλικὸν νεκροταφεῖον καὶ κατόπι τὸ Γαλλικόν, ἀνέβην εἰς ὑψηλὴν τινα θέσιν ἐπίπεδον καὶ περιποιημένην, ἐν ἣ οἱ κάτοικοι συνήθως συχναῖουσιν πρὸς τέρψιν καὶ διασκέδασιν. Ἐκεῖθεν βλέπει τις ἅπασαν τὴν καλλονὴν τῆς ἐξοχῆς αὐτῆς, ἥτις ἴσως ἐκ τῆς εἰδικῆς τέρψεως, τὴν ὁποῖαν παρέχει, ὠνομάσθη *Θεραπεΐα*. Ὁδεύων δὲ πρὸς τὸ Χωρίον ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους βλέπει τοὺς ὠραίους καὶ πλουσίους κήπους καὶ τὴν χλόην καὶ τὰ δένδρα, ἅτινα ὅλα ὁμοῦ ἀφίνουσι ζωηροτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὸν θεατὴν.

Τὴν 1^{ην}. Μαῖου διέβην ἐν ἀκατίῳ μόνος εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, περὶ οὗ συχνάκις ἤκουσα νὰ λαλῶσιν οἱ ἄνθρωποι. Μίαν περίπου ὥραν ἐβαδίζομεν διὰ τῆς κωπηλασίας, διαπεράσαντες τὰς τρεῖς γεφύρας, καθὼς καὶ τὸν Ναύσταθμον καὶ τινα δημόσια κτίρια. Ὅταν ἐπροχωρήσαμεν κατὰ τὰ δύο τρίτα τοῦ ποταμοῦ, διήλθομεν καὶ τετάρτην γέφυραν, καὶ τότε ἐπέσαμεν εἰς μοναζίαν καὶ σιγὴν ἄκραν. Εὐρεθεὶς αἰφνης ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Κερατίου κόλπου μεμονωμένος ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἐνὸς ἀγρίου Ὀθωμανοῦ, ἤρχισα νὰ λαμβάνω ὑπονοίας κατὰ τοῦ ὁδηγοῦ μου, αἵτινες νομίζω, ὅτι ἦσαν ὅπως οὖν εὐλογοὶ διὰ ξένον καὶ ἄπειρον τοῦ τόπου, ἀφοῦ ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ εἰς Γαλατὰν καὶ εἰς Σταυροδρόμιον καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Πόλεως γίνονται ἀρπαγαί, καὶ ληστεῖαι, καὶ πληγώματα, καὶ δολοφοναίαι. Ἡ θέσις μοὶ ἐπηύξησε τοὺς δυσαρέστους τούτους συλλογισμοὺς, παριστάνουσα πάντα τὰ περίξ, ὡς καὶ τὴν ἀτμοσφαῖραν αὐτὴν, κατηρῆ. Τὸ φαιὸν χρῶμα

τοῦ ποταμοῦ αὐξανόμενον ἀπὸ τῆς κατηφίας τῶν συννέφων μοι ἐνέπνεεν μελαγχολίαν βαθυτάτην καὶ ἀνέκφραστον! καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ πρασινίζουσαι ὄχθαι καὶ μικραὶ κοιλάδες παρέπταινον μαραινομένην ἔψιν, ὥστε ἡ θέσις μου καθίστατο λίαν ἀηδὴς καὶ παράδοξος! Ἐν περίρου τέταρτον ἐβλαδίζομεν ὑπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν, ὅτε διελθόντες καὶ ἄλλην τινα πέμπτην γέφυραν εὐρέθημεν ἐμπροσθεν μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομῆς ἀνηγεμένης ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ εὐθὺς ἡ κατάστασίς μου μετεβλήθη ἐκ διαμέτρου, διότι τὸ μέρος ἐπληροῦτο ἀπὸ ἀκάτια καὶ συνοδείας καὶ διαφόρων τάξεων καὶ ἡλικίας ἀνθρώπους. Ἐδῶ ἔπαιζον βιολία καὶ ἄλλα ὄργανα, ἐκεῖ ἐχόρευον Κυρίαι ἐπιτηδεύοντες μετὰ Κυρίων, παρέκει εὐωχοῦντο καὶ ἐτραγώδουν, τὸ δὲ ὅλον τοῦ θεάματος ἦτο, εὐθυμία καὶ διασκέδασις· καὶ ἐπειδὴ ἡ περίστασις μου αὕτη ἐγένετο ἐν ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ οἱ παρευρισκόμενοι ἦσαν μόνον Ἰουδαῖοι καὶ τινες Ἀρμένιοι. (1) Ἐπροχωρήσαμεν ἔτι μικρὸν μὲ τὸ ἀκάτιον, καὶ εὐρέθημεν ἐν τῇ γενωτάτῃ ἐκείνῃ κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ μεταξὺ δύο ἀκατίων, ἅτινα συνεβαδίζον μεθ' ἡμῶν μετὰ τοῦ ἐκ πολλῶν Ἑβραϊδῶν πληρώματος αὐτῶν. Αὐταὶ ἐτραγώδουν, ἂν πρέπη νὰ εἰπωμεν τραγῳδία τὴν σύγχυσιν τῶν φωνῶν καὶ τῶν φθόγγων. Καθὼς πολλὰ τοῦ ἀτυχοῦς τούτου λαοῦ θεωροῦνται καὶ κατακρίνονται ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἀνατολικῶν Λαῶν, ὡς μωρὰ καὶ προληπτικά, οὕτω καὶ τὰ τραγῳδία καὶ τὰ παιγνίδια τῶν Ἑβραίων τῆς Πόλεως μοι ἐφάνησαν ἀκατάστατα καὶ ἀηδῆ. Ἄλλαι μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφώναζον, ἄλλαι δὲ ἔλεγον μανέν, ἄλλαι ἐκτύπουν τοὺς πόδας, καὶ ἄλλαι ἔπαιζον τὰς χεῖρας, ὥστε τὸ ὅλον γινόμενον δὲν ἦτο, εἰμὴ ἄθροισμα κραυγῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀηδία ἐμεγαλύνετο πολὺ ἀπὸ τῆς ἀντιλή-

(1) Συνήθως ὁ Κιρράτιος κόλπος τὰς Κυριακὰς καλύπτεται ὅλος ἀπὸ ἀκατίων ἐκ τῆς ἐν τῷ Κεχτιχὰν σπηρείᾳ τῶν Χριστιανῶν.

σεως, τὴν ὑποίαν ἐπροξένει ἡ ἐκ τῶν πέριξ βουνῶν ἀντανά-
κλασις τῆς φωνῆς. Μετὰ δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας κωπηλασίαν
εὐρέθημεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ Κερατίου κόλπου, ὅπου ὑπάρ-
χει κατάστημα χαρτοποιίας, Κεατχανᾶς λεγόμενον, τὸ
ὁποῖον ὁμῶς ἀπὸ τινων ἐτῶν σώζει ψιλὸν τ' ὄνομα, καίτοι
ἀπρακτοῦν.

Ὅλη ἡ μελαγχολία μου μετεβλήθη εἰς τέρψιν καὶ ἡδονὴν
ἐν ἐκείνῃ τῇ θέσει διότι τὰ ὑψηπετῇ καὶ ὀγκώδῃ δένδρα, ὁ
ἥχος τῶν ἀπὸ δεξαμενῆν εἰς δεξαμενῆν ἐν τῷ Κεατχανᾶ
καταρρέοντων ὑδάτων, ὁ σιωπηλὸς καὶ ἀκίνητος ποταμὸς καὶ
πᾶσα ἡ στολίζουσα τὰ πέριξ αὐτοῦ φύσις κατασταίνουσι τὸ
μέρος τερπνότατον. Ἡ εὐάρετος καὶ ἀγαπητὴ λέξις, Π α υ σί-
λ υ π ο ν, τὴν ὑποίαν ἀναρμόστως ἐνεθρόνησαν εἰς τινας μικροῦ
λόγου ἀξίους τόπους, ἔπρεπεν ἐδῶ νὰ λάβῃ τὴν ὑψηλὴν καὶ
ἀρμόζουσαν αὐτῇ ἔδραν, ἀντὶ τῆς τραχείας τοῦ Κεατχανᾶ.
Χωρὶς νὰ ἐνδιατρίψω περισσώτερον, λέγω μόνον, ὅτι τὸ μέρος
τοῦτο τῆς Πόλεως εἶναι ἡ ζωογουνούσα τὰς νεανικὰς καρδίας
πηγὴ, καὶ ὅτι ὅλαι αἱ λύπαι τῆς Νεολαίας, ὅποιας δῆποτε
φύσεως καὶ βιολύτης ἀν ὧσι, ἐκεῖ διασκεδάζονται!

Τὴν 5 Διευθύνθην πεζὸς εἰς τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν (Μπαλυκλῇ)
ἐκ τῆς Πύλης τῆς Ἀνδριανουπόλεως, βαδίζων μεταξὺ τῆς ἐκτὸς
τῶν τειχῶν εὐρείας τάφρου καὶ τῆς λαμπρᾶς ἐξοχῆς, ἐν ᾗ ἡ φυσι-
κὴ ἀρμονία τῶν ἀηδόνων ἦτο ἡδονικωτάτη. Μετὰ μίαν καὶ ἡμί-
σειαν ὥραν ἐπλησιάσαμεν τὴν πρὸς τὴν Προποντίδα ἀντικρύζου-
σαν καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὥραιου δάσους ἀνεγνηγερμένην ἐκκλησίαν τῆς
Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ εἰσῆλθομεν διὰ νὰ προσκυνήσωμεν.
Ὁ Ναὸς οὗτος, κτισμένος μετὰ τοῦ εἰκονοστασίου καὶ τοῦ
ἁμβωνος αὐτοῦ μὲ λευκὸν καὶ καλῶς δουλευμένον μάρμαρον,
δεικνύει πολλὴν κομψότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἰποκάτωθεν
τοῦ Ναοῦ ὑπάρχει ἕτερον Ἐκκλησίδιον μαρμαρίνον καὶ αὐτὸ,
ὅπου εἶναι δεξαμενὴ δεχομένη ἐκ τινος πηγῆς ἀδιάλειπτον

ἀγίασμα, εἰς τὸ ὅποιον ἀγίασμα συχνάκις ἔρχονται οἱ Ὀθωμανοὶ μετὰ τῶν Ὀθωμανίδων καὶ πλύνονται μετὰ σεβασμοῦ. Ἐκεῖνο δὲ, τὸ ὅποιον μοῦ ἔσυρε τὴν προσοχὴν εἶναι ἡ εὐλάβεια καὶ ὁ ζήλος, μεθ' ὧν εἰσέρχοντο αἱ Ἀρμενίδες μετὰ τῶν συζύγων καὶ τέκνων αὐτῶν καὶ ἐπροσκύνουν μετὰ πολλῆς κατανύξεως καὶ ἁκρας εὐλαβείας, ὅπερ δεικνύει τὴν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἀδελφότητα τῶν Ἀρμενίων. Εἶθε πᾶς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς νὰ ἐκτιμᾷ τὰ τοιαῦτα αἰσθήματα, ὅπως ἀνταμείβῃ αὐτὰ δεόντως.

Ἐκείθεν ὑπήγαμεν εἰς τὴν παρακειμένην συνοικίαν τῶν Ψωμμαθείων, ὅπου εἶδον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τὴν τῶν Ἀρμενίων τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, τῆς ὁποίας ὁ ἐσωτερικὸς τύπος πολλὰ μικρὰν διαφορὰν παρουσιάζει τῆς ἡμετέρας. Παρὰ τῷ Ναῷ αὐτῷ οἱ Ἀρμένιοι ἔχουσι τὰ καλλήτερα Σχολεῖα αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ Γυμνάσιον, ἃτινα ἐπεσκέφθην μετὰ μεγάλης περιεργείας· ὁ δὲ Διευθυντὴς ἱερεὺς Κ. Ἀρίσταρχος μᾶς ὑπεδέχθη εὐμενέστατα, προσπαθήσας νὰ εὐχαριστήσῃ κατὰ πάντα τὴν περιέργειαν ἡμῶν. Ἐν τῷ Γυμνασίῳ ἐκτὸς τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων διδάσκεται ἡ Μουσικὴ, καὶ ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν ἡ Ἀγγλική, ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ Τουρκικὴ. Μεγάλως ἐλυπτήθη, εὐρὼν ἀπουσιάζουσιν ἐκ τῶν Ἀρμενικῶν Σχολείων τὴν Ἑλληνικὴν Γλῶσσαν, ἥτις ἔπρεπε νὰ ᾔηται ἐν αὐτοῖς ἡ πρωτίστη. Ἀφοῦ εἰς ὅλα τὰ Γυμνάσια τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς κανονικῶς διδάσκεται ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Λατινικὴ Γλῶσσα, ἡ πρώτη τούτων ἔπρεπε κατ' ὀρθὸν λόγον νὰ ᾔηται ἡ βάσις τῶν σπουδῶν τῆς Ἀρμενικῆς Νεολαίας, διότι εἶναι ἡ γλῶσσα, δι' ἧς ἐμορφώθη ἡ Ἀρμενικὴ καὶ δι' ἧς ἐλπίζουσι ν' ἀνοίξωσι τὸ ἐν τῇ Ἀνατολῇ στάδιον αὐτῶν. Πρέπει νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη, καλῶς διδασκομένη, ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς γεννᾷ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Νέων ὑγειεῖς ἀρχὰς καὶ ὑψηλὰ φρονήματα, ἀφ' ἑτέρου

δξύνει τὸν νοῦν καὶ μορφώνει τὴν κρίσιν. Ἄς μὴ κάμνωσι τοιοῦτον ἄδικον εἰς τὴν Νεολαίαν αὐτῶν, ὅπερ τοὺς κατασταίνει ὑποδεστέρους μεταξὺ τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν λαῶν. Οἱ Ἀρμένιοι ἔχουσι 37 Σχολεῖα καὶ 27 Ἐκκλησίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς μοι εἶπεν ὁ Διευθυντής.

Τὴν 28 ὑπῆγον εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἱπποδρόμιον, ἐνθα δὲν βλέπει τις ἄλλο, εἰμὴ μεγάλην τινὰ πλατείαν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἴστανται τρία ἐκ τῶν ἀρχαίων Μνημείων, μαρτυροῦντα τὴν ἐπισημότητα τῆς θέσεως.

1. Ὁ ἐκ γρανίτου λίθου Αἰγυπτιακοῦ τετράπλευρος μονόλιθος Ὁβελίσκος, τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος συνίσταται ἀπὸ 24 πῆχεις, τὸ δὲ πλάτος ἐκάστης πλευρᾶς ἀνὰ ἑξ πόδας. Ἐφ' ἐκάστης τῶν πλευρῶν αὐτῶν ὁρῶνται διάφοροι συμβολικαὶ παραστάσεις· ἐνὶ δὲ καὶ αἱ ἀκόλουθοι δύο ἐπιγραφαί, ἡ μὲν Ἑλληνικὴ, ἡ δὲ Λατινικὴ.

« Κίονα τετράπλευρον, αἰεὶ ἔχονα καίμενον ἄχθος,

» Μοῦνος ἀναστῆσαι Θεοδοσίος βασιλεὺς

» Τολμήσας, Πρόκλῳ ἐπεκέκλετο· καὶ τόσος ἔστη

» Κίων, Ἡερίοις ἐν τριάκοντα δύο. »

Τῆς δὲ Λατινικῆς ταῦτα.

Difficilis quondam Dominis parere serenis

Jussus, et extinctis palman portare tyrannis :

Omnia Theodosio cedunt sobolique perenni

Terdenis sic victus ego, duobusque diebus

Judice sub Proclo superas elatus ad auras.

Οἶον,

« Δυστρόποις μὲν ποτε δεσπόταις (τοῖς Φαραὼ βασιλεῦσιν),

» ἀλλ' εὐημέροις καταβιασθεὶς ὑπήκουσα, γενόμενος τοῖς ἐκ

» ποδῶν γενομένοις τυράννοις τούτοις, ἐνδειξίς νικοποιῶν

» τροπαίων· νῦν δὲ ὑποχωρούντων πάντων καὶ ἐνδιδόντων

» τῷ Θεοδοσίῳ καὶ τοῖς λαμπροῖς αὐτοῦ υἱέσι, δι' ἡμερῶν
 » τριάκοντα δύο νικηθεὶς ὑπὸ Πρόκλου, ὑψοῦμαι εἰς αἰθερί-
 » οὺς αὔρας.»

2. Ἡ μετακομισθεῖσα παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς ὀφιοειδὲς τρικάρηνος καὶ ἐλικοειδὲς χάλκηνος Στήλη, ἐκ τῆς ὁποίας διαμένει μόνον τὸ ἥμισυ τρισύνθετον τῶν ὀφειῶν συμπεπληγμένον σῶμα, ὅπερ ἐσυνίστα ποτε διὰ τῆς περιπλοκῆς τῶν τριῶν ὀφειῶν τὴν Στήλην. Μίαν τῶν κεφαλῶν αὐτῆς ἀπέτεμε Μεχμέτ ὁ Β'. μὲ μίαν κοπίδα πρὸς ἔνδειξιν τῆς δεξιότητος αὐτοῦ. Περί δὲ τὸ 1700 ἔτος ἀπεκόπησαν διὰ νυκτὸς καὶ αἱ ἄλλαι, καὶ ἐκλάπησαν.

3. Τετράπλευρος λιθόκτιστος Κολοσσός, συγκεῖμενος ἐκ τετραγώνων λίθων. ἔχει ὕψος ἐννεμήκοντα περίπου ποδῶν καὶ φέρει τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν.

- » Τὸ τετράπλευρον θεῦμα τῶν μεταρσίων
- » Χρόνῳ φθαρὲν, Κωνσταντῖνος νῦν δεσπότης,
- » Οὐ Ρώμανός παῖς, δόξα τῆς σκηπτουχίας,
- » Κρεῖττον νεουργεῖ τῆς πάλαι θεωρίας.
- » Ὁ γὰρ Κολοσσός θάμβος ἦν ἐν τῇ Ρόδῳ,
- » Καὶ χαλκός οὗτος θάμβος ἐστὶν ἐνθάδε.

Τοσοῦτον δὲ εἶναι ἀκρωτηριασμένος, ὥστε ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ δὲν θέλει ἐπὶ πολὺ διαρκέσει.

Ἐντοσοῦτῳ τὰ τρία ταῦτα μνημεῖα ἐξησφαλίσθησαν ὁπωσοῦν διὰ χάνδακος εὐρυτάτου, τὸν ὅποιον Ἀγγλικὴ πρόνοια ἀνώρυξεν ἐσχάτως. Τοιαύτη δὲ γενναία καὶ εὐγενὴς πράξις περιποιεῖ πολλὴν τιμὴν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος.

Ἐκεῖθεν διευθύνθη πρὸς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, μικρὸν ἀπέχουσαν τοῦ Ἱπποδρομείου, ὅπου διὰ μικρᾶς ἀμοιβῆς ἐκατόρθωσα νὰ εἰσέλθω. 160 βήματα ἐπῆραμεν διὰ νὰ ἀναβῶμεν τὴν εὐρυτάτην καὶ ἐλικοειδῆ ἀναβάθραν τοῦ Γυναικωνίτου·

ἡ δὲ ὠραιότης καὶ τὸ κάλλος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς τέχνης κατέπληξεν ἡμᾶς ἅμα ἐπατήσαμεν τὸ μαρμάρινον αὐτῆς ἔδραρος! Ἐκεῖνο ὁμῶς τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ὅλας τὰς ἀναλογίας καὶ ὠραιότητας, ἐφελκύων πανταχόθεν καὶ ἀενάως τὰ βλέμματα τοῦ θεατοῦ, εἶναι ὁ θαυμαστός Τροῦλλος.

Ὁμολογῶ, ὅτι ὁ κάλαμός μου ἀδυνατεῖ νὰ περιγράψῃ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ περιφήμου τούτου Ναοῦ· καὶ ἐπειδὴ οὗτος, διὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ τὸν ἀληθῆ τύπον τῶν ναῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὸν ὁποῖον παριστάνει, συγκεντρώνει ἐν ἑαυτῷ ἀπάσας τὰς καρδίας καὶ ὅλα τὰ πνεύματα τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, ἔκρινα εὐλογον νὰ μεταφέρω ἐνταῦθα τὴν περὶ τούτου λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ φιλογενεστάτου καὶ ἐν Πατριαρχαῖς ὄντως ἀξίου κ. Κωνσταντίου.

«Ὁ Ναὸς οὗτος ἐκτίσθη πρῶτον παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ξύλινος, δρομικὸς τὸ σχῆμα καὶ εἰς τὴν ὑπερτάτην Σοφίαν τοῦ Θεοῦ παρ' αὐτοῦ ἀφιερῶθη· ὕστερον δὲ βασιλεύοντος Ἀρκαδίου, καταναλωθέντα ἀπὸ τὸ πῦρ, ὁ τούτου υἱὸς Θεοδόσιος λαμπρότερον ἀνωκοδομήσατο, καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς κατὰ Ἰουστινιανοῦ γενομένης μεγίστης ἐκείνης καὶ φοβερᾶς στάσεως, Νίκα λεγομένης, καθ' ἣν πέντε καὶ τριάκοντα χιλιάδες συστασιαστῶν κατέπεσον ἀκρίτως καὶ κατεσφάγησαν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ στρατηγοῦ Βελισσάριον, Μοῦνδον καὶ Ναρσῆν, πρὸς τοῖς λοιποῖς ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς συστάσεως ἀποτεφρωθεῖσι λαμπροῖς κτιρίοις, κατεκῆ καὶ αὐτὸς ἐκ δευτέρου, ὅθεν πρὸς παραμυθίαν καὶ εὐχαρίστησιν τοῦ περιαλγοῦντος πλήθους, ὁ Ἰουστινιανὸς, μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐμφυλίων δεινῶν, ἀνήγειρε μὲ μεγάλην δαπάνην τὸν νῦν ὁρῶμενον θαυμάσιον Ναὸν, διὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου τοῦ Τραλλιανοῦ, καὶ Ἰσιδώρου τοῦ Μηλισίου, οἵτινες ἐπὶ τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ μηχανικῇ τῷ τότε χρόνῳ ἦσαν οἱ ἐμπειρότεροι. Ὁ Ἀνθέμιος

λοιπὸν κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων σφαιρικῶν Ναῶν, ἀνύψωσε καὶ αὐτὸς ἓνα τοιοῦτον Τροῦλλον σφαιρικόν, στηριζόμενον ἐπὶ τεσσάρων ἀψίδων ἐπιμιζάμενος τό, τε σφαιρικὸν καὶ τετράγωνον ὁμοῦ, καθότι οἱ Χριστιανοὶ εἴθιζον ἀνέκκαθεν νὰ οἰκοδομῶσι τοὺς Ναοὺς καθ' ἓν μόνον σταυροειδὲς σχῆμα. Ὁ Ἀνθέμιος ἐδάδισε μὲν κατ' ἔχνη τῆς συνηθείας ταύτης, ἀλλ' ἐτεχνούργησε τὸν Ναὸν αὐτὸν ἔχοντα πάσας τὰς ἄκρας καὶ γωνίας συμμέτρους, ἔργον τῷ ὄντι θαυμάσιον, τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ἐναργέστατα τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀγχινοίαν, διότι τὸ τοιοῦτον σταυροειδὲς μόρφωμα, συνηρμοσμένον εἰς τὸν Τροῦλλον δεξιότατα, ἔχει πολλὴν τὴν χάριν καὶ τὴν τέρψιν τῆς τέχνης ὁρώμενον ἔσωθεν, καὶ φυλάττει ἐν ταύτῃ τὴν προσφυστέραν ἀναλογίαν.

Ἀλλ' ὁ Τροῦλλος ἐπὶ τῆς βρασιλείας ἔτι Ιουστινιανοῦ ἀπὸ τοὺς ἐπισυμβάντας βιαίους σεισμοὺς διερράγη καὶ κατέπεσε, καὶ πάλιν ἀνηγέρθη παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως Ἰσιδώρου, ἀνεψιοῦ τοῦ ῥηθέντος Ἰσιδώρου, σχεδὸν εἰκοσι πόδας μετεωρότερος τοῦ πρώτου, καὶ οὐχὶ πλέον σφαιρικὸς, ἀλλὰ κυμβαλικὸς, οἷος νῦν βλέπεται πρὸς δὲ μόνιμον καὶ περισσοτέραν τοῦ ἔργου στερέωσιν, ἐστήριξεν ἐπὶ ἐδάφους μεταξὺ τῶν βάσεων καὶ πινσῶν τῶν τε ἀρκτικῶν καὶ μεσημβρινῶν (1), τὸν νέον αὐτὸν Τροῦλλον δὲ ὁκτὼ μεγίστων Κιόνων λίθου θηβαϊκοῦ, Γρανίτου, ποδῶν 45 τὸ ὕψος ὄντος ἐκάστου, ἴσταντο δὲ τέσσαρες ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν, καὶ συνάψας δι' ἀψίδων τοὺς Κίονας, ἀνεστήλωσεν ἐπὶ τὰς πρώτας ἀψίδας τῶν Κιόνων τούτων τὸ πρῶτον ὑπερῶν τῶν Κατηχουμένων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔστησε δώδεκα ὡσαύτως Κίονας μικροτέρους

(1) Οἱ Πινσοὶ εἰσὶ τοῖχοι εὐπαγεῖς, κατεσκευασμένοι ἀπὸ τετραγώνους σκληροῦς λίθου, λαξευμένους ὁμαλῶς πρὸς δὲ συναρμολογίαν τούτων στερεωτέραν, διεκύθη εἰς πᾶσαν σειρὰν πετρῶν μελυθὸς ἀναλελυμένος ὁ ὁποῖος εἰσχωρήσας εἰς τὴν συνάρμην αὐτῶν συνίδκει καὶ συνέσφιγξε ταύτας ἀρραγέστατα· οἱ ὡς ἐρείσματα ἀκλόνητα αὐτοὶ Πινσοὶ, ἢ Λόφοι εἰσὶν ὁκτὼ.

τῶν πρώτων ἀνὰ ἑξ ἑκατέρου μέρους, οἱ ὅποιοι διακρατοῦσι τοὺς λόφους τῶν δευτέρων Κατηχουμένων. Τὸ κυμβαλικὸν σχῆμα τοῦ Τρούλλου, μ' ὅλον τὸ ὅτι ἐνεκρίθη καὶ ἐξηλέγχθη παρὰ πολλῶν, ἔχει μ' ὅλον τοῦτο εὐρυθμίαν τινὰ ἐπιδεικτικὴν καὶ σεβασμίαν, καὶ ἐὰν ὁ ἀρχιτέκτων κατὰ τοῦτο ἐμimήθη τὸ τοῦ οὐρανοῦ καμαροειδές, ἡ ἐφεύρεσις ὅμως καὶ ὁ στοχασμὸς τῆς τέχνης θαυμάζεται εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν μᾶλλον, ἢ εἰς τὸν κατὰ τὴν Ῥώμην περιβόητον διὰ τὴν τέχνην Ναὸν τοῦ ἁγίου Πέτρου.

Εἰς τὸ κατὰ Ἀνατολὰς μέρος τοῦ Ναοῦ θεωρεῖται ἕν μέγα ἡμικύλινδρον συντημένον μετὰ τοῦ μεγάλου Τρούλλου, τὸ ὅποιον σχηματίζει ἔτι τρία μικρότερα ἡμικύκλια. Τούτων τὸ μὲν κεῖται δεξιόθεν, τὸ δὲ ἀριστερόθεν, τὸ δὲ κατὰ μέσον ἦτο τὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος· ὡσαύτως καὶ τὸ πρὸς Δύσιν μέρος τοῦ Ναοῦ εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ πρὸς Ἀνατολὰς, κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρον, ὅτι τὸ κατὰ μέσον δαικὸν ἡμίτρουλλον, (ὅπου αἱ τρεῖς τῆς εἰσόδου Πύλαι) δὲν εἶναι κοῖλον, ὥς ἡ τοῦ ἱεροῦ πρὸς Ἀνατολὰς βήματος ἀχρεᾶδα, ἀλλὰ λήγει εἰς εὐθείας γωνίας διὰ μιᾶς ἀψίδος.

Οἱ Κίονες, οἱ εἰς τὸ ἔδαφος καθ' ὅλον τὸν Ναὸν ἀνεστηλωμένοι, καὶ διακρατοῦντες τοὺς λόφους καὶ ἀψίδας τοῦ τε μεγίστου Τρούλλου, τῶν ἡμικυλίνδρων, καὶ τῶν πρώτων Κατηχουμένων εἶναι ἅπαντες τεσσαράκοντα, οἱ ὅποιοι καὶ καθὼς βάσεις ὑποστηρίζουσιν ἔτι ἐξήκοντα, τοὺς ἱσταμένους στοιχηδὸν ἐπάνω τῶν πρώτων Κατηχουμένων· ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ἄλλοι ὀκτὼ ἔτι ὑποστηρίζουσι τὰς γοᾶς τοῦ μεγάλου προπυλαίου τοῦ πρὸ τῆς εἰς τὸν Ναὸν εἰσόδου. Τὸ τῶν Κατηχουμένων εὖρος εἶναι ποδῶν ἐξήκοντα, κατὰ μέσον δὲ τῶν Κατηχουμένων τούτων, ἡ γυναικωνίτιδος, ὁρῶνται ἀνεστηλωμένοι οἱ ὀκτὼ ἐκεῖνοι ἀπὸ λίθων Αἰγυπτιακὸν ἰσομήκεις τε ἰσοπλατεῖς τε καὶ ἰσοστάθμιοι πορφυροὶ Κίονες,

οἱ ἅποιοι ἐκάλλυνον ποτὲ τὸν Ναὸν τοῦ Ἡλίου ἐν Ῥώμῃ, τὸν ὑπὸ τοῦ Αὐρηλιανοῦ ἐγεγνηέντα, ἐξ εἰσέτι ἀπὸ ἱσπὸν πράσινον, οἷτινες μετεκομίσθησαν ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν Ἔφεσον θαυμασίου Ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ τέσσαρες ὡσαύτως ἀπὸ λευκώτατον μαρμαρον, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπεσπάσθησαν καὶ μετηνέχθησαν, οἱ μὲν ἐκ Κυζίκου, οἱ δὲ ἐκ Τρωάδος, Ἀθηνῶν, καὶ τῶν Κυκλάδων Νήσων, τουτέστιν ἀπὸ διαφόρων περιφανῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν Ναῶν, προφυλέων, καὶ ἄλλων λαμπρῶν οἰκοδομῶν, πάντες ὁμοῦ ὡς ἐκ μιᾶς χειρὸς ἦσαν ἐπιτηδεῖως τετορνευμένοι, πλὴν τῶν ἐπικρανίων αὐτῶν, τὰ ὅποια παραλλαχθέντα, δὲν ἀναλογουσιν εἰς τὴν συμμετρίαν τῆς ὠραιότητος τοῦ λοιποῦ αὐτῶν σώματος.

Τὸ ὑπεράνω πῶν εἰς τὰ πρῶτα Κατηχούμενα, ἢ τὸν Γυναικωνίτην ἱσταμένων Κιόνων μέρος, εἶναι γλαφυρότατα εἰργασμένον, παριστάνον σύμπλεγμα ἀνθέων ποικίλων καὶ φύλλων, συνηρμοσμένων ἐξ ἱάσπου καὶ Πορφυρίτου, ἀλαβάστρου καὶ Ὀφίτου λιθαρίων, κόχλων μαργαριτοφόρων καὶ ἄλλων. Περὶ τοὺς Πινσοὺς καὶ περὶ τὰ πρῶτα καὶ δεύτερα Κατηχούμενα περιζωννύουσι κύκλωθεν τὸν Ναὸν δύο Ἐξῶσται διὰ καγγέλων ἐκ μαρμάρου τετορνευμένων· ἄνωθεν δὲ τῶν πρώτων Κατηχουμένων καὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς τοῦ διὰ καγγέλλων Ἐξώστου, ὑπὸ τὸν μέγαν Τροῦλλον, θεωροῦνται ἐπτὰ δι' ἀψίδων θυρίδες, ἢ μεγάλα παραθύρια, τὰ ὅποια ἦσαν ποτὲ τὰ δεύτερα Κατηχούμενα, ἢ ὁ Γυναικωνίτης, ἀλλ' ἤδη αὐτὰ ἀπεκλείσθησαν καὶ ἀπεφράχθησαν.

Πάντες οἱ τοῦ Ναοῦ τοῖχοι ἔνδοθεν καὶ αὐτοὶ οἱ Πινσοὶ εἶναι ὀρθομαρμαρίνοι δι' ὠραίων πολυτελῶν μαρμάρων ἐξ ἱάσπου Πορφυρίτου καὶ ἄλλων, ὁ δὲ Τροῦλλος ἔσωθεν ὑπεράνω τῶν θυρίδων, δι' ὧν ὁ Ναὸς φωταυγίζεται, ἦτο συνηρμοσμένος ὅλος ἀπὸ ὀάλους χρυσοῦς, Νωσίων καλουμένους, καὶ ἐκτὸς τῶν κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τῶν ἀψίδων τεσσάρων μεγίστων

Χερουθιμ, τὰ ὅποια μόλις ἡ ὕψις δύναται νὰ διαχωρίσῃ τὰ λοιπὰ πάντα διὰ ψηφίδων σεβαστὰ μορφώματα κατεκαλύφθησαν με ἄσβεστον ὕγρον, ὡσαύτως καὶ ὁ κατὰ μέσον τοῦ Τρούλλου Παντοκράτωρ.

Ὁ κατὰ μέσον μέγιστος Τρούλλος, καὶ τὰ τέσσαρα ἡμικύλινδρα ἢ ἡμικύκλια, ὄντα συνδεδεμένα εἰς τὰς τέσσαρας μεγίστας ἀψίδας τοῦ Τρούλλου, σχηματίζουνσι τὸ σταυροειδὲς σχῆμα καὶ ἀποτελοῦσιν ἐν ταύτῳ διὰ τῆς πληθύος τῶν θόλων μεγίστην ἑκτασιν, ἡ ὁποία ἀναμφισβόλως λογίζεται ὡς δεῖγμα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τέχνης λαμπρότατον, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερνικᾷ ὁ Ναὸς οὗτος καὶ τὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ καὶ τὸν τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐν Λονδίῳ κατὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Εἰς αὐτὸ ἤδη τὸ Τέμενος, ἐκτὸς τῶν παμπληθῶν ἀπηρτημένων διαφόρων χρωμάτων κανδηλῶν, οὐδεὶς ἕτερος καλλωπισμὸς ἐνυπελείφθη· τὸ ἔδαφος τούτου ἦτο πεποικιλμένον με πολυτελῆ καὶ διάφορα μάρμαρα παντοδαπὰ ἐξ Ἰάσπου Πορφυρίτου πρασίνου λίθου ἀρχαίου, καὶ ἄλλων ποικίλων λίθων κατεστρωμένα, ἀλλ' ἤδη εἶναι ἐπεστρωμένοι τάπητες τὴν καλλονὴν καλύπτοντες.

Πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν Ναὸν, ὁ Προναὸς ἢ Νάρθηξ διαιρεῖται εἰς δύο, καὶ ὁ μὲν ἄνωθεν ἦτο μέρος τῶν Κατηχουμένων ἢ Γυναικωνίτιδος ποτε, ὁ δὲ κάτωθεν, ἔχων κατὰ τὸ εὖρος ὀκτὼ καὶ εἴκοσι πόδας, ἐμπεριέχει Πύλας τρεῖς τῆς εἰς τὸν Ναὸν εἰσόδου, μίαν μὲν κατὰ τὸ μέσον μεγάλην καὶ περὶ τὰ πλάγια ἐτέρας δύο μικροτέρας, καὶ ἐτι ἕξ, ἀνὰ τρεῖς πρὸς τὰ ἡμικύλινδρα, τὰ συνημμένα με αὐτὰ τὸ τοῦ Προναοῦ μέγιστον ἡμισφαίριον, ἐκ λευκοτάτου μαρμάρου πάσας κατεσκευασμένας, τῶν ὁποίων τὰ θυρώματα εἶναι ἐξ Ὀρειχάλκου ἔχοντα σημεῖα σταυρῶν ἐκτετριμμένων. Ὁ παρὰ τὰς Πύλας τοίχος ὅλος ἕως εἰς τὰ ἄνω μέρη αὐτῶν εἶναι κεκαλλωπισμένος με τὴν ὡραιωτέραν ἐκ διαφόρων χρωμάτων ὀρθομαρμάρων,

ὠραϊζομένην δι' ἀλαβάστρου λίθου διεξαπλωμένου γλαφυρότατα, καὶ διασχιζομένου εἰς περιπλοκάς παριστώσας ἄνθη καὶ φύλλα κατὰ ποικίλους τρόπους· ἄνωθεν δὲ ταύτης τῆς ὀρθομαρμάρω-
σεως θεωροῦντο ἐκ χρυσῶν ψηφίδων ἔκτυπα ἱερῶν μορφωμάτων καὶ ἐπάνω τῶν κατὰ τὸ μέσον τριῶν Πυλῶν, εἰς ἐξεικασμένος Αὐτοκράτωρ κείμενος πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ἐκτυπώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀπὸ τὸν Πρόναον αὐτὸν ἐξέρχονται εἰς τὸν ἔξω Νάρθηκα, ὅπου οὐδεὶς ὑπάρχει καλλωπισμός, καὶ ὅπου ἴσαντο οἱ Κατηχούμενοι καὶ οἱ μετανοοῦντες. Ἐκτὸς τῶν ῥη-
θειςῶν κατὰ πρόσωπον τοῦ Ναοῦ ἑνέα Πυλῶν, εἶναι καὶ δύο ἕτεραι μία πρὸς βορρᾶν, καὶ ἄλλη πρὸς μεσημβρίαν ἐκ χαλκοῦ ἀμφοτέραι καὶ γεγλυμμέναι.

Τὸ τοῦ Ναοῦ μῆκος μετρούμενον ἀπὸ τῆς κόγχης τοῦ πάλαι ἱεροῦ Συνθρόνου, μέχρι τῆς κατὰ τὸ μέσον τοῦ Προνάου με-
γίστης Πύλης, εἶναι ποδῶν Γεωμετρικῶν διακοσίων ἐξήκοντα ἑνέα, τὸ δὲ πλάτος ἐξ Ἀρκτου πρὸς Μεσημβρίαν, διακοσίων τεσσαράκοντα τριῶν· τὸ δὲ ὕψος ἐξ αὐτοῦ τοῦ κέντρου τοῦ Τρούλλου μέχρις ἐδάφους, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα καὶ ὀκτώ. Περὶ δὲ τὰ πλάγια τοῦ Ναοῦ, κάτωθεν τῶν τεσσάρων μεγίστων Κιόνων ἀπὸ τῆς εἰσόδου ἀριστερόθεν, πλησίον τοῦ Πινσοῦ, ὑπάρχει ἓν φρέαρ· αὐτοῦ δὲ τὸ ἐπιστόμιον ἦτο ποτὲ τοῦ φρέατος ἐκείνου τῆς Σαμαρείτιδος, μετακομισθὲν ἀπὸ τῆς κατὰ Πα-
λαιστίνην Πόλεως Σιχάρ παρὰ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ· τού-
του δὲ χάριν, καὶ διότι ἀνέκειτο εἰς τὸν Πινσὸν ἀπρωρημένη καὶ ἡ σεπτὴ Εἰκὼν τῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συνομιλίας μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος, ὠνομάσθη αὐτὸ ἅγιον Φρέαρ.

Ἡ κατὰ τὴν τέχνην τελειότης, ὑπὸ τῆς ὁποίας οἱ ἀρχιτέ-
κτονες τῶν καθ' ἡμᾶς αἰώνων ὀδηγοῦμενοι ὑπερέτειναν, καὶ
τρόπον τινὰ κατετόξευσαν ἐπὶ τὰ ὕψη τὰ τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς
αὐτῶν βέλη καὶ ἀνέστησαν τοὺς ὑψηλοτάτους τῶν ἱερῶν κω-
δῶνων, ἀνὰ τὴν Εὐρώπην Πύργους, καὶ ἕτερα κατὰ συμμετρίαν

κτίριον, δὲν συγχωρεῖ νὰ συγκρίνη τις κατὰ τοῦτο αὐτοὺς με-
 τοὺς προϋπάρχοντας ἀρχιτέκτονας· τὸ κτίριον ὅμως τῆς Ἀγίας
 Σοφίας μ' ὅλον τὸ ὅτι ἐν τῷ τότε αἰῶνι ἦτον εἰς πτώσιν ἢ
 ἀρχιτεκτονικὴ τέχνη, πλὴν διὰ τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον
 καλλονὴν αὐτοῦ, καὶ πολυτέλειαν τῆς ὕλης, καὶ τὴν τολμηρὰν
 ἐπιχειρήσιν καὶ θαυμάσιον κατασκευὴν τοῦ κατὰ μέσον με-
 γίστου Τρούλλου, καὶ διὰ τὸ ὀφειλόμενον τέλος πάντων σέβας
 εἰς μίαν τοιαύτην ἀρχαίαν τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησίαν, εἶναι
 ἄξιον δικαίως νὰ παραβάλληται μὲ τὰς νεωτέρας τεχνικὰς οἰκο-
 δομάς· καὶ ἐὰν τοῦτο νομισθῇ παρὰ τοῖς Εὐρωπαϊοῖς ὑπερβολῆς
 πταῖσμα καὶ παράβασις τῆς ἀληθείας, ἐχέτωσάν με συγγνώμην
 διότι οἱ παραγενόμενοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Πρόεδροι,
 καὶ εἴ τινας ποτ' ἄλλοι τῶν Εὐρωπαϊῶν φιλομαθεῖς περιηγηταὶ
 καὶ περίεργοι, εἰσῆλθον εἰς τὸν Ναὸν τοῦτον, ὄντες πολιτικοί,
 καὶ πολεμικοί, παρετήρησαν μὲν περὶ ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Ναοῦ
 τούτου, ἀλλ' αὐτὴ οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ στρα-
 τηγικὴν ἔξιν ἀναφορὰν, διὰ τοῦτο ἴσως ἔκριναν καὶ καθηρμο-
 τημένως. Ἀληθινὰ ἡ θεωρία τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔξωθεν δὲν
 ἔχει καμμίαν χάριν, διότι αἱ ἑτερογενεῖς καὶ ἑκφυλοὶ, ἐν αὐτῷ
 εἶπω, νέαι οἰκοδομαὶ αἱ μετὰ τὰς περιστάσεις τῶν συμβάντων
 σεισμῶν προστεθεῖσαι εἰς αὐτὴν, παριστῶσιν (ἄνευ ὅμως τοῦ
 παμμεγίστου (Τρούλλου) σωροῦς τινος ἀμόρφων κτιρίων, ὡσαύ-
 τως καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Φατίχ προστεθέντες τέσσαρες Πύργοι
 (μιναρέδες) εἶναι ξένοι πάντῃ καὶ ἀλλότριοι τοῦ λοιποῦ τῆς
 οἰκοδομῆς σώματος.

Τὸ τοιοῦτον κτίριον μετοξὺ τῶν δέκα καὶ τριῶν ἡδὴ αἰώνων
 ἐξ ὅτου ἐκτίσθη, ὑπέμεινε πολλὰς καὶ μεγάλας τροπὰς καὶ ἀλ-
 λωιώσεις ἐκ διαφόρων συμπτωμάτων. Ἐπὶ βασιλείου τοῦ Μα-
 κεδόνος, ἡ πρὸς δυσμὰς μεγίστη ἀψὶς διεβράχθη καὶ ἐκινδύνευε
 νὰ πέσῃ, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς αὐτῶν δι' ἐμπείρων τεχνιτῶν τὴν
 ἀνέσωσεν· ἐπὶ Ρωμανοῦ δὲ πάλιν, ἡ μία τῶν τεσσάρων ὕψη-

λοτέρων ἀψίδων διεφθαρῆσα ὑπὸ χρόνου μεγάλως, ἐπεσκευάσθη ἀσφαλέστατα· ἔτι δὲ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἐν μέρος τοῦ μεγίστου Τρούλλου ὑπὸ τῶν ἐπισυμβάντων σεισμῶν κατέπεσεν, ἀλλὰ φιλοτίμως ὁ Ἄναξ αὐτὸς τὸ ἀνέκτισε· καὶ πάλιν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Γέροντος τὸ πρὸς Ἄρκτον ἀφορῶν, καὶ τὸ πρὸς Δυσμᾶς τετραμμένον μέρος, ἔκλινε πρὸς τέλειον κρημισμὸν, πλὴν ὁ Παλαιολόγος αὐτὸς καταβαλὼν χιλιάδας πολλὰς χρημάτων τῆς Δαισποίνης γυναικὸς του, ἀνήγειρεν ἀπὸ τῶν θεμελίων τὰς μέχει καὶ νῦν ὀρωμένας Πυραμίδας, διὰ τῶν ὁποίων συνεστήριξεν ἀσφαλέστατα τὰ τείχη, καὶ ἔστησε τὸν κίνδυνον τῆς πτώσεως τοῦ Ναοῦ. Αὐθις δὲ ἐπὶ Ἄννης τῆς Βασιλίσσης, συζύγου Ἀνδρονίκου τοῦ Νεωτέρου, ὑπὸ τῶν γενομένων σεισμῶν ἡ πρὸς τὸ βῆμα μεγάλη Στοᾶ κρημισθεῖσα διὰ φιλοτίμων αὐτῆς ἀναλωμάτων ἐπωκοδομήθη· τὴν δὲ βλαφθεῖσαν ὀροφὴν, ὁ Βασιλεὺς ὕστερον Καντακουζηνὸς ἀνεκαίνισε, καὶ τελευταῖον εἴ τι παρελήφθη πρὸς ἀπαρτισμὸν ὁ Παλαιολόγος Ἰωάννης ὕστερον ἀνεπλήρωσεν· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν Σελῆμ ὁ Β΄. τὸ ὑπὸ σειμοῦ καταπεσὼν Ἀνατολικὸν ἡμισφαίριον ἀνεκαίνισατο πάλιν. »

Τὴν 12. ἐπεδιβάσθη εἰς τὸ ἀτμῆρες διὰ τὴν Κριμαίαν. Δύο περίπου ὥρας διεπλέομεν τὸν Βόσπορον, τοῦ ὁποίου τὰ φυσικὰ κάλλη ἐν μέρει ἐθάμβονον αἱ κατὰ τὴν δαίλην ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας. Ἡ ἐξηγριωμένη καὶ ἀπειλοῦσα πάντοτε τοὺς ταξειδιώτας τῆς ἀτμοσφαῖρα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐράνη εἰς ἡμᾶς εὐνοϊκωτάτη! ὥστε μετὰ τεσσαραχοντάωρον εὐάρεστον πλοῦν ἤλθομεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Καμῖς, ὅστις, καθὼς καὶ ὁ παρακείμενος τοῦ Καζαζ, ἐκαλύπτετο ὑπὸ πεντακοσίων περίπου πλοίων μεγάλων, τῶν πλείστων φορτηγῶν.

Ἄμα ἐπάτησα τὸ ἔδαφος τῆς Κριμαίας ὁλόκληρος ἡ σειρὰ τῶν ἐν αὐτῇ λυπηρῶν συμβάντων, τὰ ὁποῖα κατὰ συνέχειαν

ἤκούομεν καὶ ἀνεγινώσκομεν πρὸ ὀλίγου, ἦλθον διὰ μιᾶς εἰς τὸν νοῦν μου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὥρα δὲν ἐσυγχώρει μακρὰν πορείαν, περιώρισα τὴν ἡμέραν μου ἐκείνην ἐντὸς τῆς πόλεως.

Τὸ Κ α μ ι ς εἶναι πόλις νεοσύστατος ἐκ παραπηγμάτων μὲν, ἢ καλυδῶν ξυλίνων κτισμένη, ἔχουσα ὁμῶς σχέδιον κανονικώτατον, ὥστε διὰ τοῦ ἀρίστου σχεδίου καὶ τῆς αὐστηρᾶς Ἀστυνομίας οἱ ἀτάκτως συρρέουσιντες ἐκεῖ ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ κόσμου ἐπὶ σκοπῷ ἐμπορίας καὶ κερδοσκοπίας, ἐτέθησαν διὰ μιᾶς εἰς συγκοινωνίαν ἁρμονικωτάτην. Εὐρύτατοι ὁδοί, διασταυρούμενοι, χωρίζουσι τακτικῶς εἰς τεμάχια τὰς συνοικίας· ἡ δὲ ἀναλογία καὶ τὸ ὁμοιόμορφον τῶν καλυδῶν περισπάνουσι τὴν καλύδινον αὐτὴν πόλιν εἰς τὰ ὅμματα τοῦ θεατοῦ, ὡς σκηνογραφικὴν. Ἐν τῇ εἰσόδῳ ὑπάρχει παντοπωλεῖον ξύλινον, ἔχον κυκλοειδὲς σχῆμα μὲ κανονικὰς διαιρέσεις ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, καὶ διασταυρούμενον ὑπὸ διαφόρων μικρῶν διόδων, ὅπου πωλοῦνται πάντα τὰ τρόφιμα. Τοῦτο εἶναι τὸ ὑπὸ τῶν ιδιωτῶν κατοικούμενον μέρος· οἱ δὲ καλύδιναι στρατῶνες καὶ αἱ σκηναὶ ἀπέχουσι μικρὸν τῆς πόλεως, καὶ χωρίζονται διὰ μικροῦ χάνδακος, ἢ περιτειχίσματος.

Τὴν 15. ὑπῆγον ἐν λέμβῳ εἰς τὴν Σεβαστούπολιν ἐκ τῶν ὥραιων καὶ ἀπορρήτων ὁρμῶν αὐτῆς. Ἄ! ἡ εἰσοδός μου ἐστάθη λίαν λυπηρά! Τὰ ἐκ δεξιῶν τρία μεσημβρινὰ φρούρια ἦσαν μεταβεβλημένα εἰς μεγάλους σωροὺς πετρῶν καὶ χώματος. Ἐπροχωρήσαμεν μὲ τὴν λέμβον εἰς τὰ ἔνδον διὰ νὰ περάσωμεν εἰς τὰ ἀρκτικά φρούρια, καὶ ἰδοὺ εὐρέθημεν ἐν τῷ μέσῳ δύο σειρῶν βυθισμένων πλοίων, αἵτινες ἐξετείνοντο ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς μέχρι τῆς ἀρκτικῆς παραλίας. Τὰ θραυσμένα κατάρτια καὶ αἱ καταφρχωμέναι ὑπὸ τῶν σφαिरῶν πλευραὶ αὐτῶν παραστήνουσι τὰ διαφοροτρόπως κείμενα σκάφη, ὡς τὰς ὑπὸ τῶν ὀρνέων φαγωμένας σάρκας. Νεκρὰν τῳόντι θῆαν παρίστανον ἡ θέσις καὶ ἡ κατάστασις τῶν βυθισμένων πλοίων,

διότι ἐνομίζομεν, ὅτι διερχόμεθα μέγα τι νεκροταφείον, προφυλαττόμενοι ἀμφοτέρωθεν, ἵνα μὴ ναυαγήσωμεν ἐπὶ τῶν ἐν αὐτῷ κειμένων γιγαντιαίων πτωμάτων.

Διελθόντες, ὁλόκληρον τὸ θαλάσσιον τοῦτο νεκροταφείον, ἀπεδιβάσθημεν ἐμπροσθεν τῶν παρὰ τῷ φρουρίῳ τῶν Ταξιάρχων κανονοστιχιῶν. Αὐταὶ ἐξησφαλίζοντο μετὰ σειρὰς κοφινίων γεμισμένων χώματος, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ὑπόγεια, ἐν οἷς προφυλάττονται οἱ πολεμισταὶ καὶ ἀναπαύονται ἐν ὥρᾳ διακοπῆς. Εἰσῆλθομεν εἰς ἓν τῶν ὑπογείων αὐτῶν, ἕτινα ὅμως εἶναι μετὰ πολλῆς ἀρυθμίας σκαμμένα· τὸ δὲ ἐσωτερικὸν παρίστανε μεγάλην ἀκαταστασίαν κατὰ τὴν διάθεσιν τῆς σκευασίας καὶ τὴν ἀνόρουζιν.

Οἱ Ῥῶσοι Στρατιῶται φαίνονται ἐκ τῆς φυσιογνωμίας αὐτῶν ἄνδρες καὶ εὐπειθέστατοι· μᾶς ὑπεδέχθησαν δὲ μετὰ πολλῆς εὐμενείας, φιλοξενούντες ἡμᾶς καθόσον ἡ πενιχρὰ καταστάσις ἐσυγχώρει αὐτοῖς. Μόνον πρᾶγμα, τὸ ὅποιον εἶχον διὰ νὰ μᾶς προσφέρωσιν, ἦτο τὸ κατὰμαυρον ψωμίον, τὸ ὅποιον τρώγουσι, λεγόμενον Τζόρνα. Χάριν περιεργείας ἐπήραμεν καὶ ἐδοκιμάσαμεν ὀλίγον, τὸ ὅποιον μασσώμενον γίνεται ἐν εἶδος λάσπης εἰς τὸ στόμα, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ οὐδεμίαν κἄν γεῦσιν ψωμίου. Ὁ μὲν ναιαῖος μισθὸς αὐτῶν εἶναι λεπτ. 95, ἐν οἷς προστίθεται τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ἐν κειρῷ πολέμου. Τὸ δυσφάγωτον ψωμίον, ἡ εὐτέλεια τοῦ μισθοῦ καὶ ἡ ἄτακτος διοίκησις, πολὺ ἐλαττόνουσι τὴν ἀνδρίαν τοῦ Ῥώσου στρατιώτου.

Ἐκεῖθεν μετέβημεν εἰς χωρίον τι καλούμενον Σύβερνον, δύο περίπου μίλια ἀπέχον ἀρκτικῶς, ἐνθα ἡ βόμβρα τῶν Συμμάχων ἐφθάνεν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Σεβαστουπόλεως. Τὸ χωρίον τοῦτο καταστραφὲν ἐκ τῶν περιστάσεων τοῦ πολέμου, ἀνεγείρεται ἤδη ταχέως καὶ συνίσταται ἀπὸ αὐτόχρημα Ῥώσων, ἐν ᾧ φαίνεται ὁ τύπος τοῦ χωρικοῦ βίου

αὐτῶν, ἂν καὶ αἱ περιστάσεις τοῦ πολέμου ἐδῶ ἐπηύξησαν τὸν ἐξευτελισμὸν. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν Ῥώσων χωρικῶν εἶναι ἡ μεγάλη ἀπλότης καὶ ἡ παντελὴς ἀμάθεια, ἅτινα τοὺς κάμνουσιν ἡλιθίους· εἶναι μὲν ἡμεροὶ καὶ εὐάγωγοι, πλὴν πάντῃ ἀπαίδευτοι, καὶ ἐκ τούτου ὁ βίος αὐτῶν καταντᾷ κτηνώδης. Ἡ φυσικὴ ἐκείνη εὐφροσύνη καὶ ζωηρότης, ἣτις φαίνεται εἰς πολλῶν ἐθνῶν χωρικοὺς, ἐδῶ οὐδαμῶς ὑπάρχει, καὶ δὲν ἐξεύρω πλέον ἂν τοῦτο συμβαίνει ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ κλίματος, ἢ ἐκ τοῦ εἶδους τῆς Κυβερνήσεως.

Πληθος Ἀγγλων καὶ Γάλλων ἐπεσκέπτοντο τὸ Χωρίον ἀδιακόπως, ἐξ ὧν τινὲς διημέρευον ἐκεῖ. Τρία τμήματα ἐκ τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς ἐπαιάνιζον καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐν τοῖς καφενείοις, ὅπου οἱ Ἀγγλο-Γάλλοι μετὰ τῶν Ῥώσων συνευθύνουν ἀδιακόπως, τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ τραγουδῶντες καὶ χορεύοντες μετὰ μεγάλης εὐληκρινείας καὶ ἀγάπης· (1) κύριον δὲ θέμα τῆς εὐθυμίας ἢ τῶν ἢ τοῦ ἀκόλουθον: «Φραντζῆς μπόν, Ἐγγλιζ μπόν, Ρούσ μπόν, Τουρκ » νὸ μπόν!»

Τὴν 16 ἐξεκίνησα μετὰ τινων ἄλλων διὰ τὸ Μπαξέ Σεράϊ, ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τῶν Τατάρων, διαβαίνοντες ἀρκτικῶς ἐφ' ἀμάξης. Μόλις ἀπεμακρύνθημεν τοῦ Χωρίου, βλέπω αἶφνης τὸν Ῥῶσον ἀμαξηλάτην πηδῶντα ἀπὸ τῆς ἀμάξης καὶ ὀρμῶντα μανιωδῶς καθ' ἑνὸς ἀμαξηλάτου Τατάρου, προπορευθέντος μετὰ τριῶν ἄλλων ὁμοφύλων αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἀφοῦ πρῶτον ἀνιλεῶς ἐμαστίγωσεν, κατέθραυσεν ἔπειτα τὴν ἀξίνην του ἐπὶ τῆς στερεᾶς γῆς, καὶ τότε ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἀμαξαν του, θεωρήσας ἑαυτὸν ἐξεδικημένον. Ἡρώτησα

(1). «Ἡ ψυχὴ μου ἐπόνησε τὸν Ῥῶσον στρατιώτην διὰ τὴν ἐξευτελιστικὴν θέσιν του! διότι ἐνῶ ὁ Ἀγγλο-Γάλλος ἐξέβαλλε τώρα μὲν τὸ τάλληρον, τώρα δὲ τὴν λίραν, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ μίσα τῆς εὐθυμίας του, ὁ ἄμοιρος Ῥῶσος ἔχασκεν ἵνα ἀπομείνῃ εἰς κόμπος κονιάκ εἰς τὸ ποτήριον τοῦ πρὸ μικροῦ πολεμίου του, ἢ νὰ τὸν καρέσῃ οὗτος κανὲν ποτήριον βώμην, διὰ νὰ πῇ!

τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τοῦ ἀμαξηλάτου ὀργῆς καὶ μὲ εἶπον, ὅτι προήλθε, διότι δὲν ὑπεχώρησεν ὁ Τάταρος εἰς τὸν Ῥώσον! Τοιαύτην σκληρὰν δουλείαν ὑποφέρουσιν πραγματικῶς οἱ Τάταροι ἐν Κριμαίᾳ ἐν γένει. Ἰδοὺ διατὶ μετώκησαν ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ Κράτους αἱ δέκα χιλιάδες, περὶ ὧν ἀνέγνωμεν ἐν ταῖς ἐφημερίσι, καὶ διατὶ ἀδιακόπως φεύγουσιν ἐκείθεν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ Τάταροι ἐδιεξαν κακίστην διαγωγὴν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου, ὡς ἤκουσα παρὰ πάντων, προδόντες ἅλως τὰς ἐπιτηδεύσεις θέσεις ἐν Κριμαίᾳ, καὶ κατασκοπεύσαντες τὰ πάντα πρὸς ὄφελος τῶν Συμμάχων. Εἶναι προσέτι ἀληθές καὶ ὅτι ὁ Λαὸς οὗτος γενικῶς ὑπάρχει ἐξευτελισμένος καὶ δύστροπος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι λόγος, ὥστε νὰ καταδικασθῶσιν εἰς τὴν ὀργὴν καὶ κατάθλιψιν τοῦ Ῥωσικοῦ Λαοῦ. Ἡ τοιαύτη μάλιστα καταπίεσις οὐχὶ μόνον ἀντιβαίνει εἰς τὴν δοθείσαν γενικὴν ἀμνηστίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φιλάνθρωπίαν αὐτὴν, ἥτις ὑπάρχουσα ἤδη εἰς τὴν νομοθεσίαν τῆς Ῥωσίας ὡς πρὸς τοὺς ἐτεροθρήσκους Λαοὺς, στολίζει ὅλους τοὺς Χριστιανικοὺς ἡγεμόνας. Οὐδεμίᾳ ὁμῶς ἀμφιβολίᾳ ὑπάρχει, ὅτι πάντα ταῦτα γίνονται ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, καθότι μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τατάρου ὑπάρχει τοσοῦτον χάσμα, ὥστε σχεδὸν καταντᾷ ἀδύνατον τὸ νὰ φθάνωσι τὰ παράπονα τῶν ἀδικουμένων εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ.

Τρία περίπου μίλια ἐβαδίσαμεν ἐπὶ ἐδάφους ἀκαλλιεργήτου καὶ εὗρεθμεν μεταξὺ ὠραίων καὶ ἐκτεταμένων κήπων, ἡ καλλιέργεια τῶν ὁποίων παριστάνετο εἰς τὸ πνεῦμα μου σπανιστάτη! Φαίνεται ὅτι ἡ ὑπεροχὴ αὕτη προκύπτει ἐκ τοῦ, ὅτι οἱ καλλιεργοῦντες εἰσὶ δούλοι καὶ ὄχι μισθωτοί, βιασμένοι τακτικῶς καὶ συστηματικῶς ν' ἀκολουθῶσι τὰ σχέδια καὶ τὰς ὁδηγίας τῶν Κυρίων, καὶ ἐπομένως ἡ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν συστηματικῶς μεταδιδομένη τέχνη τῆς

Ἰστέον ὅτι αὐτὸ καλεῖται συστηματικὴ καλλιέργεια καὶ ἐκτεταμένη κήποις.

Γεωργίας, κατὰ φυσικὸν λόγον τελειοποιεῖται. Ἀσπὶς ἐκτεταμένα ἐκ μηλίων καὶ ἀπιδίων, εἰς γραμμὴν εὐθείαν φυτευμένα, ἐπλήρουν τοὺς κήπους αὐτοὺς. Τὰ δένδρα ὁμοῦς, 12 πόδας ἀκριβῶς ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, εἶναι κλαδευμένα μὲ τὴν κομψότητα καὶ φιλοκαλίαν, ὥστε ὁ ἐφ' ἀμάξης θεατὴς, νομίζει ὅτι βλέπει αὐτὰ ζωγραφισμένα ἐπὶ πίνακος. Αἱ κορυφαί, ὁ ὄγκος καὶ τὸ μήκος ὅλων τηροῦσιν ἀκριβῆ ἀναλογίαν· οἱ δὲ κορμοὶ φαίνονται γυμνοὶ ἐπὶ τέσσαρας περίπου πόδας, ὥστε κύπτων τις ὀλίγον δύναται νὰ βλέπῃ ἐφ' ὅσον ἡ ὄρασίς του φθάνει. Ὁ πρῶτος κήπος ἐκτείνεται εἰς τρία μίλια κατὰ μῆκος καὶ ἐκτιμᾶται διὰ 500 χιλιάδας ρουβλίων ἀργυρῶν· φέρει δὲ ἐτήσιον εἰσόδημα εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην 50—80 χιλιάδας ρουβλίων. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ὁ κήπος οὗτος, καθὼς καὶ πλείστοι ἄλλοι τοῦ μέρους τούτου τῆς Κριμαίας ἀνήκουσιν εἰς Ἕλληνας. Ἐκεῖ πλησίον ἐπαράσαμεν τὸν ποταμὸν Βελζέκ, ὅθεν τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ἐπορεύθησαν ἀνενοχλήτως εἰς Μπαλουκλάβαν ἐκ τῆς Ἀλμας, διατρέξαντα σχεδὸν 38 μιλίων ἀπόστασιν. Ὑστερον ἀπὸ 4 ὥρων τερπνὴν πορείαν, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Μπαζέ Σεράι.

Τὸ ὄνομα Μπαζέ Σεράι μ' ἐκτύπη πολὺ εἰς τὴν ἀκοήν, καὶ περιέμενον νὰ ἴδω πόλιν ἀνεγνηγερμένην ἐν τῷ μέσῳ μεγαλοπρεπῶν καὶ λαμπρῶν κήπων. Ἀντὶ ὁμοῦς τούτων, εὗρον πόλιν Ταταρικήν ἐντὸς βαθέος λάκκου κειμένην καὶ περικυκλωμένην ἀπὸ πετροδῶν βουνῶν καὶ ἀποτόμων βράχων· παρίστανουσαν δὲ ἔψιν νεκρᾶς καὶ ἐνταφιασμένης κατοικίας. Οἰκίσκοι παλαιότατοι ξύλινοι καὶ ἐργαστήρια ὁμοίας ποιότητος συνιστῶσι τὴν πόλιν. Ἰπάρχουσι μὲν κῆποι πάμπολλοι, διότι ἡ γῆ εἶναι εὐφορὸς καὶ πλήρης ὑδάτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων καλύβαι ἐλεειναὶ καλύπτονται, εἶναι δὲ οὗτοι ἄτακτοι καὶ ἀνώμαλοι καθ' ὅλα. Χάριν περιεργείας εἰσῆλθον εἰς τινὰς, ἐνθα ἔχανον αἰετοπε

τὴν ἰσορροπίαν μου ἀνηφορῶν καὶ κατηφορῶν τὰς ἀνωμάλους διαβάσεις μεταξύ τῶν πυκνῶν καὶ ἀτάκτως φυτευμένων δένδρων. Ἡ ἀταξία πανταχοῦ βασιλεύει καὶ προέρχεται, ἴσως, ἐκ τῆς κτηνώδους καταστάσεως τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κάμνει οὕτως ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ θρησκεία αὐτῶν. Ὁ Τάταρος εἶναι ὀλιγαρκής, οὐχὶ ἀπὸ ἀρετὴν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ὀκνηρίαν καὶ ἀναισθησίαν του. Ζῇ εὐχαριστημένος εἰς τὸν πεπαλαιωμένον οἶκον του, χωρὶς νὰ φροντίσῃ νὰ ἐπισκευάσῃ, ἢ νὰ ἀνακτίσῃ αὐτόν, παρ' ὅταν τὸ ψύχος τὸν ἀναγκάσῃ νὰ διορθώσῃ τὸ ἐκ τῆς σήψεως τρυπημένον σανίδιον, καὶ τότε θέτει ἐν μπάλωμα ἐπ' αὐτὸ ὅπως δῆποτε καὶ ὁποιασδήποτε φύσεως. Ὅθεν, βλέπει τις τὴν καλύβην, ἢ τὴν σκηνὴν, ἢ τὸν οἰκίσκον του συστημένον ἀπὸ διάφορα ἀλλόκοτα πράγματα, ἥγουν ψάθας, βάρη, παλαιόπανα, παλαιοσάνιδα, κ.λ.π. Τοιοῦτος εἶναι εἰς τὴν ἐνδυμασίαν του, τοιοῦτος εἰς τὴν τροφὴν του, τοιοῦτος εἰς ὅλον τὸν βίον του. Τὸ δὲ καλόν, τὸ ὅποιον ἐμπορεῖ ν' ἀναφέρῃ τις ὡς ἀρετὴν, εἶναι, ὅτι δὲν ἔχουσιν (ὡς ἐπληροφορήθην) τὴν πολυγαμίαν, ἀν καὶ ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία τὴν συγχωρεῖ. Οἱ οἰκίσκοι των εἶναι χαμηλοὶ λίαν καὶ κατώγαιοι, μεταξύ τῶν ὁποίων σπανίως βλέπει τις ἀνώγειον· καὶ τοῦτο φέρει παράδοξόν τινα ἀντίθεσιν εἰς τὰ ὅμματα τοῦ ξένου θεατοῦ, διότι τὰ ἀναστήματα αὐτῶν ἐν γένει εἰσὶν ὑψηλά. Ἡ δὲ ποιότης τῶν οἰκίσκων εἶναι τοσοῦτον ἐλεεινὴ, ὥστε καὶ οἱ ὀρνιθῶνες τῶν χωρικῶν ἡμῶν ὑπερβαίνουν κατὰ τε τὴν ἀναλογίαν καὶ τὴν κατασκευὴν. Ἄν λοιπὸν οἱ Τάταροι τῆς ποτὲ Πρωτευούσης αὐτῶν εἰσὶ τοιοῦτοι, ἃς φαντασθῇ τις πλέον τί πρέπει νὰ ᾔναι ὁ ἐπίλοιπος λαὸς αὐτῶν.

Ἡ πόλις αὕτη κατοικεῖται ἀπὸ 25 σχεδὸν χιλιάδας ψυχῶν, ἐξ ὧν 2 περίπου χιλιάδες εἶναι Ῥώσοι, τριακόσιοι Γραικοί, (τῶν πλείστων ἀπὸ Μπαλουκλαβᾶ) ὀλίγοι Ἑβραῖοι, καὶ οἱ

ἐπίλοιποι Τάταροι. Οἱ Γραικοὶ τοῦ Μπαλουκλαβᾶ εὐρίσκον-
ται σχεδὸν πάντες εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀποκ-
τήσαντες πολλοὶ τούτων προνόμοια καὶ βαθμοὺς, καὶ ὑπηρε-
τοῦντες τὴν Ῥωσικὴν Κυβέρνησιν μετὰ πολλῆς προθυμίας
καὶ ἀνδρίας. Λαλοῦσιν ἀξιόλογα τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, διακρι-
νόμενοι καλῶς ἐκ τῆς προφορᾶς καὶ τῆς φυσιογνωμίας.
Ὅμιλῶν δέ τις μετὰ τῶν μικρῶν παιδίων, οἵτινες ἀποτελοῦσι
τὴν πέμπτην γενεάν τῆς ἀποικίας αὐτῆς, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται
ἐν Θεσσαλίᾳ, ἢ ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἀκούει τὴν εἰδικὴν προφορὰν
ἐκείνων τῶν μερῶν, ὅθεν ἡ καταγωγὴ αὐτῶν. Τὰ δὲ Ἑλληνικὰ
ῥήθη τηροῦνται αὐστηρότατα, καὶ μάλιστα παρὰ ταῖς γυναῖξι,
αἵτινες οὐδαμῶς μιμνῶνται τὰς ἐξευτελιζούσας τὸ θῆλυ γέ-
νος ἐλευθερίας τοῦ νεωτερισμοῦ. Τῇ ἀληθείᾳ, εἰδὼν ἐκεῖ Ἑλ-
ληνίδας, τῶν ὁποίων ἡ σεμνοπρέπεια καὶ ἡ αἰδῶς μετ' ἐξέ-
πληξαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ματαιοφροσύνης καὶ κενοδοξίας τῶν
Ῥωσίδων.

Τὴν 47. διέβην ἐφ' ἀμάξης εἰς τὴν Συμφερούπολιν, ἀπέ-
χουσαν ἀκριβῶς 30 μίλια. Μικρὸν μέρος τοῦ διαστήματος
τούτου καλύπτεται ὑπὸ παρομοίων κήπων· τὸ δ' ἐπίλοιπον
συνίσταται ἀπὸ λόφους καὶ βουνὰ καὶ μακρὰς πεδιάδας, τινὰς
μὲν καλλιεργημένας, ἄλλας δ' οὐχὶ ἕνεκα τῶν περιστάσεων
τοῦ πολέμου. Δύο ποτάμια ἐπεράσαμεν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν
μας αὐτὴν, ἐκτὸς ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀφίσαμεν ἐν τῷ μέσῳ
τοῦ Μπαξὲ Σεράϊ. Τὸ μέχρι τῆς Συμφερουπόλεως μεσημβρι-
νὸν μέρος τῆς Κριμαίας, πλῆρες ὃν ποταμίων, ἔχει καὶ πολ-
λὴν καὶ ποικίλην καλλιεργεσίαν. Ἐξάγει μῆλα, ἀπιδία, κά-
στανα, καρύδια, καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ εἶδη τῶν ὀπωρικῶν, ἔτι
δὲ καὶ οἶνον θαυμαστόν· μεσημβρινώτερον δὲ ἐξάγει ὀλίγα
λειμόνια καὶ πορτοκάλια. Μέγα μέρος τῶν ὀπωρικῶν τούτων,
(ἐκτὸς τῶν λειμονίων καὶ πορτοκαλίων), μεταφέρονται εἰς
τὰ ἐνδότερα τῆς Ῥωσίας μέχρι τῆς Πετρούπολεως, καὶ πω-

λοῦνται εἰς τιμὰς μεγάλαις. Τὸ δὲ ἀρκτικὸν μέρος μέχρι τῆς Περικοπῆς (Περεκόπ,) εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἐπίπεδον καὶ προάγει γεννήματα.

Περὶ λύχνων ἀφὰς ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας ἡ λαμπρὰ εἴσοδος προβιάζει αὐτὴν ὑπεράνω ἴσως τῆς ἀξίας τῆς. Τὸ μὲν ἀρκτικὸν μέρος αὐτῆς, κατοικηθὲν νεωστὶ ὑπὸ τῶν Ῥώσων, εἶναι καλῶς σχεδιασμένον καὶ καλεῖται Νέα Συμφερούπολις. Αἱ οἰκίαι τοῦ μέρους τούτου εἰσὶ μετὰ πολλῆς κομψότητος καὶ πολυτελείας κτισμέναι, καὶ χαμηλαὶ λίαν, ἢ μονόστεγοι, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει τὸν ἐκτεταμένον καὶ περιποιημένον κήπον τῆς· αἱ δὲ ὁδοὶ εἶναι ὁμαλαὶ καὶ εὐρύταται, ὅπερ συμβαίνει, ὡς φαίνεται, εἰς ὅλας τὰς ἐπισήμους πόλεις τῆς Ῥωσίας ἐκ τοῦ εἰδικοῦ τρόπου τῆς συζεύξεως τῶν ἁμαξῶν, ἐν αἷς συζεύγνυνται μέχρι τῶν ἑξ ἵππων κατὰ σειράν, ὥστε, ἐν περιστάσει καθ' ἣν διασταυροῦνται αἱ οὕτω διαζευγνύμεναι ἁμαξαί, πρέπει ν' ἀριθμηθῶσι 12 κατὰ σειράν ἵπποι. Τὸ δ' ἐπίλοιπον μέρος τῆς πόλεως κατοικεῖται ὑπὸ Τατάρων, τῶν ὁποίων τὰ οἰκήματα καὶ αἱ ὁδοὶ καὶ ὁ βίος ὁμοιάζουσι πρὸς ὅσα ἀνωτέρω περιέγραψα.

Εὐθὺς μετὰ τὴν εἴσοδον ὑπάρχει μέρος ἄρκετὰ ἐκτεταμένον ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, ὅπου ζῶσιν ἐν ὑπαίθρῳ πλῆθος ἀνθρώπων ἐντὸς σκηνῶν καὶ παραπηγμάτων ἀθλιωτάτων. Ὅποια συγχίνης καταλαμβάνει τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ ἐδῶ! Περιερχόμενός τις τὸ μέρος αὐτὸ οὐχὶ μόνον καταπλήττεται ὑπὸ τῆς δυσωδείας καὶ ἀηδίας, ἀλλὰ καὶ τήκεται ἐνταυτῷ ὑπὸ τῆς λύπης, βλέπων εἰς τοιαύτην ἐξευτέλεισιν τὸ ἀνθρώπινον γένος!

Ἡ Συμφερούπολις κατοικεῖται σήμερον ἀπὸ 40 χιλιάδας ψυχῶν περίπου, ἐξ ὧν 12 χιλιάδες εἶναι Ῥῶσοι, 2 χιλιάδες Γραικοί, ὀλίγιστοι Ἀρμένιοι, ἔτι ὀλιγώτεροι Ἑβραῖοι καὶ οἱ

ἐπίλοιποι Τάταροι, ὥστε καὶ ἡ πόλις αὕτη κατὰ τὰ δύο τρίτα σχεδὸν εἶναι Ταταρική. Οἱ Γραικοὶ ἔχουσιν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀρκετὰ καλλωπισμένην παρὰ τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχει Σχολεῖον, ἐν ᾧ διδάσκονται 50 περίπου παῖδες Γραικῶν τε καὶ Ῥώσιων, ὑπὸ διδασκάλου Ἑλλήνου. Ἰπάρχει ἔτι καὶ Γυμνάσιον ἐν τῇ πόλει διευθυνόμενον ὑπὸ τινος Ἑλλήνου κ. Δημηκράτου, τὸ ὁποῖον ὁμῶς ἕνεκα τοῦ πολέμου εἶναι ἤδη πεπαιχμένον.

Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως εὐρίσκεται κήπος τις ἐθνικὸς, καλούμενος Boulevard, ἀρκετῆς ἐκτάσεως καὶ συνιστάμενος ἐκ διαφόρων δένδρων ἀγρίων, ὅστις εἶναι διωρισμένος πρὸς τέρψιν καὶ διασκέδασιν τῶν πολιτῶν. Ἄν φέρεται μὲν βαθμὸν καὶ τάξιν εἰς τὴν φύτευσιν τῶν δένδρων, ἔχει δὲ πολλὰς εὐρείας καὶ περιποιημένας διαβάσεις, δι' ὧν ἐμποροῦν οἱ εἰσερχόμενοι νὰ περιβαίνωσιν ἀκωλύτως κατ' ἀρέσκειαν. Τὸ μὲν ἀρκτικὸν μέρος τοῦ κήπου χωρίζεται διὰ ποταμίου, διαβαίνοντος μεταξὺ τῆς πόλεως· τὸ δὲ μεσημβρινὸν εἶναι πεφραγμένον διὰ σιδηρῶν κιγκλίδων, κορυφώτατα δεδουλευμένων. Μουσικὴ στρατιωτικὴ ἐκ 50 ὀργάνων παιανίζει τακτικῶς ἀπὸ τῆς πέμπτης μέχρι τῆς ὀγδόης ὥρας μ. μ. εἰς ὠρισμένην τινὰ καὶ κυκλοειδῆ θέσιν· ὥστε ἐν τῷ κήπῳ αὐτῷ καθεσπέραν εὐρίσκουσιν ὅλαι αἱ τάξεις τῶν ἀνθρώπων, καὶ οἱ παῖδες αὐτοὶ, μέσα διασκέδασις, ἀπαρτίζοντες κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς τάξεως διάφορα ἐν αὐτῷ τμήματα. Ἄλλοι μὲν ἐξαπλοῦνται ἐπὶ τῆς ὑπὸ τὰ δένδρα πυκνῆς καὶ μεγάλης χλόης· ἄλλοι δὲ κάθονται εἰς τὰ θρανία περιβλέποντες τοὺς ἀπανταχόθεν διαβαίνοντας· ἄλλοι περιφέρονται ἔνθεν κακεῖθεν, θεωροῦντες καὶ θεωρούμενοι· οἱ δὲ γέροντες καὶ οἱ μελαγχολικῆς διαθέσεως, κάθονται παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμίου, συλλογίζόμενοι τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου! Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἔρχονται αἱ ξανθαὶ καὶ ἀπλοήθειαι Ῥωεῖδες, αἵτινες

βίδουσι τὴν γενικὴν ὥθησιν τῶν τμημάτων, παρουσιαζόμεναι πάντοτε κομψαὶ καὶ λαμπροενδεδυμέναι, καὶ καταγοητεύουσαι τοὺς πάντας.

Πολλαὶ Κυρίαι τῆς ἀνωτάτης τάξεως ἐν Ῥωσίᾳ, ἐπειδὴ ἀφ' ἐνὸς ἐπασχολοῦσι πολλὰς σκλάβας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀδιαφοροῦσι περὶ τοῦ κεφαλαίου τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν καὶ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἅτινα γίνονται ἀντικείμενα συστηματικῆς καὶ στενῆς μελέτης τῶν Κυριῶν τῆς ὑψηλῆς τάξεως ἐν τῇ φωτισμένῃ Εὐρώπῃ, φυσικῶ τῷ λόγῳ δὲν ἔχουσι τί ἄλλο νὰ ἐπασχολῇ τὸ πνεῦμα αὐτῶν, εἰμὴ τὰς διασκεδάσεις, τοὺς περιπάτους, τὸν καλλωπισμὸν καὶ τοὺς χοροὺς. Ὁ χορὸς μάλιστα καλλιεργεῖται ὑφ' ὅλων τῶν τάξεων ἐν γένει, καὶ πιστεύω, ὅτι παρὰ τοῖς Ῥώσοις κατέχει τὴν πρώτην ὑπεροχὴν καὶ ἀξίαν του.

Ἐκτὸς τῶν ἐντοπίων, πάμπολλοι ξένοι, καὶ ἰδίως Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι ἐπλήρουσι τὸν κήπον αὐτόν. Τὸ πλῆθος τῶν περιηγητῶν, οἵτινες ἀδιακόπως μετέβαινον ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Εὐρώπης εἰς Σεβαστούπολιν, ἐπὶ τέλους ἐδῶ κατεστάλαξε· καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος πάντοτε ἐστρέφετο εἰς τὰ τοῦ πολέμου, ἤκουε πλέον τις ἀπληρωτὶ διαφόρους πολιτικὰς συνδιαλέξεις, ἀφορώσας τὸν παρελθόντα μέγαν καὶ μοναδικὸν πόλεμον.

Οἱ Ῥῶσοι ἐν γένει ἐπαραπονοῦντο κατὰ τῶν Ἀρχηγῶν καὶ πολλῶν Ἀξιωματικῶν αὐτῶν, ἐπιφέροντες, ὅτι «ἡ ἀδράνεια » τῶν πρώτων καὶ αἱ τρομεραὶ καὶ πολυεῖδεις καταχρήσεις » τῶν δευτέρων, ἔφερον τὴν ὀπισθοδρόμησιν τῶν πολεμικῶν » ἔργων των.»—«Εἷς μόνος Ἀξιωματικὸς, (εἶπε τις μετὰ » φρίκης), διωρισμένος ἐπὶ τῆς προμηθείας τῶν τροφῶν ἐκέρ- » δησε 55. χιλιάδας Ρουβλίων Ἀργυρῶν! Ταῦτα δὲ πάντα » ἐπαραινέσαν τὸν Ἀλέξανδρον νὰ κλείσῃ τὴν εἰρήνην μὲ » πᾶσαν θυσίαν, ὅστις ὁμῶς ἤρχισεν ἀμέσως τὰς κατὰ τῶν

» καταχραστῶν αὐστηρὰς ἀνακρίσεις, συστήσας ἐπὶ τούτῳ
» Στρατοδικεῖον ἐν Μόσχᾳ.»

Δύο κυρίως κόμματα ὑπάρχουσιν ἀντιφερόμενα ὡς πρὸς
τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Κριμαίᾳ πολέμου· τὸ μὲν Μετζικω-
φικόν, τὸ δὲ Γορτζακωφικόν. Οἱ πρῶτοι ὑπε-
ρασπίζονται τὴν Μετζικώφ, διτταυριζόμενοι, ὅτι «πώποτε
» δὲν ἐπιπτεν ἡ Σεβαστούπολις, ἐὰν οὗτος διέμενεν εἰς τὴν
» ἐκεῖ Ἀρχιστρατηγίαν, ὅθεν εἶχεν ἀνακληθῆ.» Ἐπαινοῦντες δὲ
τὰ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως ὅλων τῶν ἐνώπιον τῆς Σεβαστουπό-
λεως ὄχυρῶν θέσεων σχέδιά του, ὡς ἄριστα καὶ θαυμαστά,
κατέκρινον πικρότατα ὀλόκληρον τὴν πολεμικὴν πορείαν τοῦ
Γορτζακῶφ, ὡς ἀνεπιτηδεῖαν. Εἰς μάλιστα στρατιω-
τικὸς, δερεθισθεὶς καὶ λαβὼν τὸν λόγον, εἶπε: «Ποία ἀτι-
» μωτέρα πρὸς Στρατηγὸν μάχῃ ἡδύνατο νὰ γίνῃ, παρ' ἡ
» κατὰ τοῦ Καλαφατίου; Αἰσχύνομαι τῇ ἀληθείᾳ, ὅταν
» ἀναπολῶ εἰς τὸν νοῦν μου, ὅτι τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἀκρωτήριον
» τὸ προχείρως ὄχυρωθὲν καὶ ὑπὸ Τούρκων κρατούμενον,
» ἠναγκάσθη ὁ Ἀρχιστράτηγος οὗτος νὰ παραιτήσῃ μετὰ
» ἑξ μηνῶν ἀνωφελῆ πολιορκίαν! ἐπὶ τῇ προ-
» φάσει, ὅτι ἡθελεν ἀπωλέσῃ πολλοὺς ἀνθρώ-
» πους διὰ τόπον ἄχρηστον. Ἡ τοιαύτη λογικὴ νομίζω,
» ὅτι ἀντίκειται πρὸς τὴν στρατιωτικὴν τιμὴν· ὁ δὲ Στρα-
» τηγὸς δὲν πρέπει νὰ λογαριάζῃ ἀνθρώπους πρὸς τὴν βε-
» θαίαν κατόρθωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ ἐν καιρῷ πολέ-
» μου, ὡς εἶδομεν τοῦτο παρὰ τοῖς Συμμάχοις. Ἐπρεπε διὰ
» πάσης θυσίας νὰ καταλάβῃ τότε ὁ Γορτζακῶφ τὸ Καλα-
» φάτι διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰ Ῥωσικὰ ὅπλα, καὶ ἔπειτα νὰ
» παραιτήσῃ αὐτὸ, ἂν ἡ περίστασις ὑπαγόρευε τοῦτο. Οἱ
» Σύμμαχοι ἤξευρον, ὅτι τὰ βουνὰ καὶ οἱ λόφοι καὶ πᾶσαι
» αἱ ὄχυραὶ θέσεις, τὰς ὁποίας ἐπιμόνως κατέκτων μετὰ
» μεγάλων ἀγώνων καὶ πολλῶν θυσιῶν, ἦσαν εἰς αὐτοὺς

» ἄχρηστοι, καὶ ὅτι ἤθελον τοὺς παραιτήσῃ μετ' ὀλίγον·
 » καὶ μολοντοῦτο, χωρὶς νὰ φεισθῶσιν ἀνθρώπους ἐβιάδισαν
 » σταθερῶς βῆμα πρὸς βῆμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιχει-
 » ρήσεών των. Ἔβησαν ἐν πρώτοις τὸν πόδα (κατὰ λάθος
 » ἴσως) ἐπὶ τῆς Ἄλμας, ἣτις κατ' οὐδὲν ἐχρησίμευσεν αὐτοῖς
 » εἰς τὸ μετέπειτα· καὶ ὁμῶς, διὰ τὴν στρατιωτικὴν τιμὴν
 » αὐτῶν ἐτήρησαν τὴν θέσιν μέχρι τέλους. Τοιαῦται ὑποχω-
 » ρήσεις ἀνέτρεψαν τὰ καλλήτερα πολεμικὰ ἡμῶν σχέδια,
 » διότι ἀποθάρρυναν τοὺς στρατοὺς μας, ἐνεψύχωσαν καὶ
 » προήγαγον τὸν ἐχθρόν. Ἡ ὑποχώρησις τοῦ Καλαφατίου
 » ἔφερε κατόπιν αὐτῆς τὴν τῆς Σιλιστρίας· ταῦτα ἐπομένως
 » ἐνεθάρρυνον τὴν ἀποβίβασιν τῶν ἐχθρῶν ἐν Ἄλμα, καὶ τὴν
 » ἐν Μπαλουκλατζά ἀνενόχλητον διαβασιν αὐτῶν, καὶ τέλος,
 » ἔφεραν τὴν ἀπὸ βουνὸν εἰς βουνὸν καὶ λόφον εἰς λόφον
 » πρόοδόν των μέχρι τῆς Σεβαστουπόλεως. » Οἱ δὲ Γορτζα-
 » φικοὶ προσπαθεῦντες νὰ δικαιολογήσωσι τὸν ἥρωά των πρὸς
 » ὅλα ταῦτα, ἀπεδοκίμαζον τὰ σχέδια τοῦ Μετζικῶφ, λέγον-
 » τες, ὅτι «ἐπρεπε νὰ κτυπήσῃ τοὺς Συμμάχους, ἅμα ἀπεβί-
 » βάσθῃσαν, ἢ ἀφοῦ τοῦτο δὲν ἔγινε, νὰ ἐπιφυλαχθῇ μέχρις
 » οὐ φέρῃ αὐτοὺς εἰς θέσιν ἀρμοδίαν καὶ πρόσφορον· καὶ ὅτι
 » τὸ νὰ κτυπήσῃ αὐτοὺς μετὰ ὅκτὼ ἡμέρας, ἀφοῦ πρῶτον
 » οὗτοι καλῶς ὀχυρώθησαν, καὶ εἰς θέσιν ἀνεπιτηδεῖαν, ὅπου
 » τὰ κανόνια τῶν κολοσσαίων στόλων τοῦ ἐχθροῦ ἐκεραυνο-
 » βόλουν κατὰ τῶν στρατιωτῶν ἡμῶν, καὶ μὲ στρατὸν μόλις
 » φθάσαντα καὶ ἀσθμαίνοντα ἔτι ἀπὸ τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν
 » κακοπάθειαν τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας του, ἰσολογεῖται μὲ
 » προδιδῆσαν! Ἐντοσούτῃ ὁ ἐχθρὸς διαβαίνει θαρράλως ἐντὸς
 » τῆς Χώρας ἡμῶν· διαπερᾷ τρομερὰ βουνὰ καὶ λαγκαθία,
 » γινοίς νὰ ἀπαντήσῃ οὐδένα Ῥώσον στρατιώτην· καὶ τέλος,
 » διαπερᾷ δυσχερεῖ τινα θέσιν πέραν τοῦ ποταμοῦ Βελβῆκ
 » ἀνενοχλήτως, ὅθεν 5 χιλιάδες μόνον στρατιῶται ἠδύναντο

» ὅχι μόνον νὰ ἐμποδίσωσι τὴν διάβασιν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐχ-
 » θρὸν εἰς ἀμνηχανίαν νὰ φέρωσι, καὶ οὕτως ἔρχεται εἰς
 » Μπαλουκλαβὰν καὶ ὀχυρόνεται ἐκεῖ.»

Μεταξὺ τῶν διενέξεων τούτων, γέρων τις ἐκ τῶν ἀρχαίων
 καὶ ἐμπείρων πολιτικῶν τῆς Ῥωσίας λαβὼν τὸν λόγον, εἶπεν·
 « Αἱ ! καλοὶ φίλοι μου ! ὁ πόλεμος οὗτος ἦτο ἀναγκαιότατος
 » διὰ τὴν Ῥωσίαν, διότι δι' αὐτοῦ ἔγεινον γνωσταὶ εἰς τὴν
 » Κυβέρνησιν ἡμῶν πολλαὶ καὶ οὐσιώδεις ἐλλείψεις, αἵτινες
 » ὑπεβίβαζον τὴν στρατιωτικὴν ἡμῶν δύναμιν. Ἔστὲ δὲ βέ-
 » θαιοι, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἔλαβε πολλὰ καὶ
 » ἀνγκαῖα μαθήματα ἐκ τοῦ πολέμου αὐτοῦ, ἅτινα θέλουσι
 » τῷ χρησιμεύσει πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς
 » Ῥωσίας. ἔλατε ἀπὸ τοῦδε θέλετε ἰδῆ οὐσιώδεις μεταρ-
 » ρυθμίσεις καὶ μεγάλας βελτιώσεις εἰς τε τὸν Λαὸν καὶ τὸν
 » Στρατὸν καὶ τὸν Τόπον αὐτὸν νὰ γίνωνται, ὅ ἐστι θέλετε
 » ἰδῆ νέαν διοργάνωσιν, ἢ μᾶλλον ἀνάπλασιν τοῦ Ῥωσικοῦ
 » ἔθνους.»

Ἐν Συμφερουπόλει ὑπάρχει μέγα τι ἀρχαῖον κτίριον, τὸ
 ὁποῖον μετέβαλον ἐσχάτως εἰς Νοσοκομεῖον, ἐν ᾧ ἦσαν 2
 χιλιάδες περίπου ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένοι νοσηλευόμενοι.
 Δὲν ἐπεσκέφθην μὲν αὐτὸ, ἤκουσα δὲ λυπηρὰς καὶ τραγικὰς
 εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν αὐτῷ νοσηλευομένων. Ἰπάρχουσι τινὲς
 στεροόμενοι τῶν δύο χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἄλλοι τῶν δύο πο-
 δῶν, καὶ ἄλλοι ὅλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος, μείναντες μὲ
 μόνον τὸν κορμὸν !!! Εἰς πάντας δὲ τούτους ὁ Αὐτοκράτωρ
 διώρισε μεγάλην σύνταξιν, ἔτι δὲ καὶ ἰδίον ὑπρέτην εἰς
 ἕκαστον διὰ νὰ παραμένῃ πλησίον ἀδιακόπως καὶ νὰ ἐκτελῇ
 πᾶσαν τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ.

Παρὰ τοῖς Συμμάχοις, (μὲ εἶπεν Ἀγγλος τις στρατιώτης),
 δὲν ἔζων οἱ ἀκρωτηριασμένοι, ἢ σπανιώτατα, ἀποδίδων τὴν
 αἰτίαν εἰς τὴν διαφορὰν τοῦ κλίματος. Φαίνεται ὅμως, ὅτι

δὲν ὑπῆρχεν ἡ εὐκολία τῆς ἀμέσου θεραπείας· διότι ἐχρειάζοντο 48 ὥραι τουλάχιστον διὰ νὰ μεταβιβασθῶσιν οἱ τοιοῦτοι ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου οἱ πληγωμένοι εὕρισκον τὴν ἀνήκουσαν περίθαλψιν καὶ θεραπείαν, ἐνῶ τὸ ἀπὸ τῆς Σεβαστουπόλεως μέχρι Συμφερουπόλεως διάστημα εἶναι 8 ὥρων μόλις.

Τὴν 19. ἀνεχώρησα διὰ τὸν Μπαλουκλαβάν, ἀπέχοντα 70 μίλια ἐκ τῆς Συμφερουπόλεως. Μετὰ 25 ὥρων ἀμαξηλασίαν ἤλθομεν εἰς ποτάμιόν τι καλούμενον Κατζῆ ὅπου εὗρομεν πάλιν ἐκ τῶν θαυμασίων τῆς Κριμαίας κήπων, ἀνηκόντων καὶ τούτων (ὡς μοὶ εἶπον) εἰς Γραικοὺς. Καταβάντες τὴν ἀμαξάν, ἐκαθήσαμεν εἰς τὴν σκιὰν τῶν ὠραίων δένδρων καὶ ἐράγομεν παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμίου μετὰ πολλῆς ὀρέξεως καὶ διαθέσεως.

Ἀφοῦ ἐλάβομεν μικρὰν ἀναψυχὴν ἠκολουθήσαμεν τὴν ὁδοιπορίαν ἡμῶν, βαδίζοντες μεταξὺ βουνῶν καὶ ἀνωμάτων δρόμων· ὕστερον δὲ ἀπὸ τρεῖς ὥρας εὐρέθημεν εἰς τὰ ἀπέναντι τοῦ Μέλανος ποταμοῦ (Τζερνάγια) ἀπότομα καὶ ὑψηλὰ βουνά, ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὁποίων ἦσαν ὀχυρωμένοι οἱ Ῥῶσοι, καὶ τὰ ὅποια ἐξετείνοντο εἰς ἀπέραντον ἀπόστασιν ἐκ δεξιῶν τε καὶ ἐξ εὐωνύμων. Ἡ θέσις αὕτη λέγεται Μακέντζι, ὅπου οἱ Ῥῶσοι ἐκράτουν τὴν ἀπὸ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ λίαν ἀνηφορικὴν καὶ στενὴν ὁδὸν τὴν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Κριμαίας ἄγουσαν. Τὰ βουνὰ αὐτὰ σχηματίζουνσι μέγαν καὶ ἐκτεταμένον κύκλον, ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῶν ὁποίων ἡ ὁδὸς αὕτη φέρει. Διέβημεν τὴν μακρὰν αὐτὴν καὶ κατηφορικὴν ὁδὸν, βλέποντες ἐκεῖθεν ὅλα τὰ ἐπὶ τῶν ἀπέναντι τοῦ ποταμίου βουνῶν καὶ λόφων ὀχυρώματα τῶν Σάρδων καὶ Ἀγγλογάλλων.

Τρία καὶ ἐπέκεινα μίλια ἐβαδίσσαμεν ἐπιπέδως μέχρις οὗ ἤλθομεν εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Μέλανος ποταμοῦ (Τζερνάγια).

τὸ δὲ πεδίον τοῦτο εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἑ
τοῦ λήξαντος Αὐγούστου ἐκαλύφθη ὑπὸ Ῥωσικῶν πτωμάτων !
τὸ ποτάμιον εἶναι μικρὸν καὶ διαπεράται εὐκόλως ὑπὸ ζώων
καὶ ἀμαξῶν. Καὶ ἡ μεσημβρινὴ ὄχθη συνίσταται ὁμοίως ἀπὸ
σειρὰν βουνῶν ἐκτεταμένων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν τῆς δεξιᾶς
πλευρᾶς κατεῖχον οἱ Ἀγγλο-Γάλλοι· τὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς,
οἱ Σάρδοι.

Εὐθὺς μετὰ τὸ πέρασμα τῆς γεφύρας ὑπάρχει ὁμαλὴ τις
καὶ ἐπίπεδος διάβασις μεταξὺ τῶν βουνῶν τούτων, ἥτις φέ-
ρει εἰς Μπαλουλαβάν, καὶ τῆς ὁποίας τὸ πλάτος μόλις ἔχει
25 βήματα περίπου. Ἐντὺς δὲ ἡμίσεος μιλίου ἀποστάσεως
ἦτο ὀχύρωμα Γαλλικὸν ἐκ 15 περίπου τηλεβόλων ἐπιπέδως
κατεσκευασμένον, ἢ μάλλον ἐπὶ τῆς διαβάσεως αὐτῆς ὅπως
τὴν ὑπερασπίζεται· καὶ ἐπειδὴ αὕτη ἔχει λοξοτενὲς σχῆμα,
τὸ ὀχύρωμα δὲν φαίνεται ἀπὸ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ
πρέπει νὰ βαδίσῃ τις ὀλίγα βήματα διὰ νὰ πέσῃ εὐθὺς εἰς τὸ
στόμιον τῶν τηλεβόλων.

Πλησιάσαντες τὴν ὄχθην κατέβημεν τῆς ἀμάξης καὶ διέ-
βημεν πεζοὶ τὴν γέφυραν. Εἰς δὲ τὴν ἀπέναντι ὄχθην ὑπάρ-
χει ῥύαξ τις τοῦ αὐτοῦ ποταμίου, παρὰ τὸν ὁποῖον ἐκαθίσταμεν
ὀλίγον διὰ νὰ ξεκουρασθῶμεν καὶ νὰ πῖωμεν νερόν. (1) Ἐκεῖ
κατὰ τύχην μᾶς ἐπαρουσιάσθησαν τρεῖς Ἀξιωματικοὶ Ἀγγλοὶ
ἐρχόμενοι ἐκ τοῦ μέρους τῶν Σάρδων καὶ διαβαίνοντες πρὸς
τὴν ὁδὸν τῆς Συμφερουπόλεως. Ἄπανα ἡ συνοδεία ἡμῶν ἐγερ-
θεῖσα ἐχαιρέτησεν αὐτοὺς εὐμενῶς, παρακαλοῦσα συγχρόνως
νὰ μᾶς φωτίσωσι μικρὸν ὥς πρὸς τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐκεῖ
μάχην· οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ ἀνταπεκρίθησαν εὐγενικώτατα εἰς
τὴν αἴτησιν ἡμῶν παραμείναντες καὶ εἰπόντες ἐν συντομίᾳ
τάδε : «Οἱ Ῥῶσοι εἶχον ἐτοιμασθῇ διὰ νυκτὸς καὶ παρα-

(1) Σημειωτέον, ὅτι ὅλων τῶν ποταμίων τῆς Κριμαίας τὰ νερά εἰσι πόσιμα.

» ταχθῇ εἰς τὴν ἀρκτικὴν ὁχθὴν μέχρις οὗ ἐξημέρωσε. Περὶ
 » δὲ τὸ λυκαυγὲς ἐπέρασαν τὸν ποταμὸν ἄνευ κρότου κατα-
 » λαβόντες ἀμέσως ἐν μικρὸν λόφον ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πλευ-
 » ρᾶς, τὸν ὅποιον οἱ Σύμμαχοι ἐπίτηδες εἶχον ἀφημένον.
 » Ὁ ἐχθρὸς ἐγνώριζε τὸ σχέδιον, καὶ εἶχε διατάξει τὰς
 » φρουρὰς νὰ μὴ κάμωσι τι κίνημα μέχρις οὗ οἱ Ῥῶσοι
 » προχωρήσωσιν εἰς ὠρισμένον σημεῖον. Προχωροῦσιν οἱ
 » Ῥῶσοι εἰς τὴν στενὴν ἐκείνην διάβασιν διὰ νὰ καταλάβωσιν
 » τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὀχύρωμα· καὶ τότε διὰ μιᾶς οἱ σάλπιγκται
 » παίζουσι τὸ πολεμιστῆριον σάλπισμα, καὶ ἄρχεται ὀρμη-
 » τικὴ καὶ πεισματώδης μάχη. Ἡ δυσχερὴς θέσις
 » οὐδεμίαν ἀντίστασιν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ῥώσους, ὅθεν ἦσαν
 » ἠναγκασμένοι νὰ ὀπισθοδρομήσωσι κεραυνοβολούμενοι ἐφ'
 » ὅσον τὰ τηλεθόλα τοῦ ἐχθροῦ ἐφθάνον. Πρῶτον θῦμα τῆς
 » ὀρμῆς τοῦ ἐχθροῦ ἐγένετο ὁ στρατηγὸς 'Ρεδ, τοῦ ὁποίου ἡ
 » ἀπώλεια ἐπηύξησε τὴν ἀταξίαν τῆς ὀπισθοπορίας.»

Μεθ' ἐνὸς τετάρτου ὁδοιπορίαν εὐρέθημεν μεταξὺ ἀπείρων
 σκηνῶν καὶ παραπηγμάτων, ὅπου τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα
 ἦσαν ἐστρατοπεδευμένα. Προχωρήσαντες δὲ ὀλίγον ἔτι εἶδα-
 μιν τὰ περίξ τοῦ Μπαλουκλαβᾶ βουνὰ ὁμοίως καλυπτόμενα
 ὑπὸ σκηνῶν. Τότε εἰς ἐκ τῶν ὁδοιπόρων μου, λέγει: «Δὲν
 » ἐμπορῶ νὰ ἐννοήσω τίνι τρόπῳ ἤθελον ἀποδιωχθῇ ἐκ τοῦ
 » Μπαλουκλαβᾶ οἱ Σύμμαχοι μὲ 30 χιλιάδας στρατιωτῶν,
 » ἀφοῦ, ἐκτὸς τῶν ὀχυρωμένων βουνῶν ἅτινα ἦτο δυσχερεῖς
 » ἔργον νὰ καταληθῶσι διὰ μιᾶς, εἶχον ν' ἀπαντήσωσι
 » κατόπι πολλὰς χιλιάδας στρατοῦ ἐτοίμου νὰ ἐπιπέσῃ κατ'
 » αὐτῶν, καὶ πολλὰς ἄλλας εἰς τὸ μετέπειτα, αἵτινες ἐντὸς
 » μικροῦ ἤθελον φθάσει διὰ τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν ὁμα-
 » λῶν καὶ καλῶς διορθωμένων λεοφόρων. Ἐπομένως, ἡ κυ-
 » κλοφοροῦσα τότε φήμη ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐμελλε νὰ διαβῇ τὸν
 » ποταμὸν διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Ῥώσους, ἦτο ὄνειροπό-

» λημν· διότι οἱ ἄλαιοι καὶ προβλεπτικοὶ στρατηγοὶ τῶν
 » Συμμάχων ἐγνώριζον πολὺ καλὰ, ὅτι ἂν ἐπέρνων τὸν Μέλανα
 » ἤθελον πάθει ἀπαραλλάκτως ὅ,τι οἱ Ῥώσοι ἔπαθον, καθόσον
 » μάλιστα ἡ θέσις ἐκείνη εἶναι δυσχερεστάτη.»

Τέλος πάντων, ἐφθάσαμεν εἰς Μπαλουκλαβάν, ὅπου τὰ
 ἐπιελκύνοντα κατὰ πρῶτον τὴν προσοχὴν τοῦ περιγητοῦ ἦσαν :
 θόρυβος καὶ τύρβη καὶ ἀπάτη καὶ δόλος !
 Ἐδῶ πρέπει νὰ κάμω σύντομόν τινα περιγραφὴν περὶ τῆς
 μικρᾶς αὐτῆς Χώρας.

Πρὸ 86 σχεδὸν ἐτῶν, ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'. μετοίκησεν
 ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἕνεκα τῶν γενομένων τότε εἰς διάφορα αὐ-
 τῆς μέρη ὑπὸ τῶν Τούρκων σφαγῶν καὶ ὠμοτήτων, σῶμα
 ἀπὸ 900 ἀνδρῶν σὺν γυναῖξὺ καὶ τέκνοις, οἵτινες κατεγρά-
 φησαν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσίας, ὅπου
 καὶ εὗρον στάδιον εὐρὺ τῆς ζωῆς αὐτῶν. Τὸ Ἑλληνικὸν τοῦτο
 τάγμα, ἂν καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους πολέμους διέπρεψεν, ἰδί-
 ως εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατάκτησιν τῆς Κριμαίας κῆδο-
 κίμησε μεγάλως. Ἐκτιμῆσασα λοιπὸν ἡ Αἰκατερίνη τὴν ἀνδρίαν
 καὶ τὰς πιστὰς ἐκδουλεύσεις αὐτῶν, παρεχώρησεν αὐτοῖς
 πολλὰς γαίας ἐν Κριμαίᾳ, ἔτι δὲ καὶ τὸν Μπαλουκλαβάν διὰ
 νὰ συνοικήσωσι, καὶ νὰ κάμῃ ἀποικίαν Ἑλληνικὴν· ἀπὸ δὲ τοῦ
 σώματος τούτου μόλις ἀριθμοῦνται 500 ἄνδρες σήμερον.
 Οἱ Μπαλουκλαβανοὶ ἀντεστάθησαν ἀνδρείως πρὸς τοὺς ἐπερχομέ-
 νους ἐχθροὺς ἐπὶ δύο ἡμερόνυχτα, ὑπερασπιζόμενοι τὴν πόλιν αὐ-
 τῶν, ὅτε ὀλίγοι ὄντες ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ὁ λιμὴν
 τοῦ Μπαλουκλαβάν εἶναι μικρὸς, πλὴν ἀσφαλέστατος διότι περι-
 τριγουρίζεται πανταχόθεν ὑπὸ ὑψηλῶν καὶ ἀποτόμων ὀρέων·
 ἡ δὲ πόλις εἶναι κτισμένη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βορειοδυ-
 τικοῦ μέρους. Ἄνωθεν τῆς πόλεως ὑπάρχει ἰσχυρότατον φρού-
 ριον μὲ σειρὰν προμαχώνων, ἐκτεινομένων μέχρι τοῦ περα-
 θλαττίου σχεδὸν, τὸ ὁποῖον ὁμῶς ἀρέθῃ ἔρημον.

Οἱ Ἄγγλοι ἑκαμὴν ὥραίαν προκυμαίαν, ἀνεγείραντες ἐπ' αὐτῆς μεγαλοπρεπῆ καὶ εὐρυτάτην στοὰν ξυλίνην, κατέχουσιν ὁλόκληρον τὸ πλάτος τοῦ λιμένος, ὅπου ἐπλησίαζον τὰ πλοῖα καὶ ἀπεβίβαζον τὰ διάφορα φορτία αὐτῶν. Τέσσαρες σιδηρόδρομοι φαίνονται ἐν Μπαλουκλαβᾷ, ἔχοντες τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς στοᾶς αὐτῆς, καὶ ἄπειροι ἀποθῆκαι διαφόρων πραγμάτων, αἵτινες ἀδιακόπως ἐξεκκενοῦντο. Φαίνεται, ὅτι ὅλων τῶν στρατευμάτων αἱ παντοῖου εἶδους προμήθειαι ἀπεβιβάζοντο καὶ ἐτηροῦντο ἐκεῖ. Αἱ καλύβαι καὶ τὰ παραπήγματα δὲν φυλάττουσι τάξιν οὔτε σειρὰν ἐδώ, ὅπερ συμβαίνει ἴσως ἐκ τῶν προϋπαρχουσῶν οἰκιῶν, αἵτινες ἐγένοντο ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἀποθῆκαι· ἡ δὲ Ἀστυνομία, ἐλευθερωτέρα οὕσα ἐκείνης τοῦ Καμῖς, ἤνοιξε στάδιον εἰς τοὺς φερεοίκους καὶ ἀπατεῶνας καὶ ἄρπαγας, ἐκ τῶν ὁποίων πλῆθος συνηθροίσθησαν ἐκεῖ.

Τὴν 20 περὶ ὥραν 4 π. μ. ἐξεκίνησα διὰ τὴν Σεβαστούπολιν ἀποστολικῶς· ἡ δὲ ὁδοιπορία μου ἐγένετο οὐχὶ ἐκ τῆς γενικῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ διὰ βουνῶν καὶ λόφῶν καὶ λαγκαδιῶν. Τὰ πρῶτα ὑψηλὰ ὄρη τὰ ὅποια μετὰ ἡμισείας ὥρας δρόμον ἀνέβην ἦσαν ἐκεῖνα, ἅτινα οἱ Σύμμαχοι ἐπῆραν κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τοῦς Ρώσους, καὶ ἔχουσι καθ' ὅλην τὴν ἐκτεταμένην γραμμὴν αὐτῶν ὀχυρώματα ἐλικωειδῆ, τὰ λεγόμενα τ ζ ι κ τ ζ α κ· ἐπὶ τέλους ἔφθασα εἰς τὴν πρώτην μοῖραν τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοπέδου, ὅπου τῶντι βλέπει τις τὸν ἀληθῆ τύπον τῆς στρατοπεδεύσεως. Ὅλα τὰ περίξ βουνὰ καὶ οἱ λόφοι καὶ αἱ πεδιάδες ἦσαν κεκαλυμμέναι ὑπὸ σκηνῶν καὶ παρκαπηγμάτων, διηρημένων εἰς πολλὰ τμήματα σχηματίζοντα ἄπειρα χωρία. Καθίσας ἐκεῖ ὀλίγον διὰ νὰ ξεκουρασθῶ, ἔτυχε νὰ γνωρισθῶ μὲ τινα στρατιώτην Ἀγγλόν, ὅστις, μὴ ἔχων ὑπηρεσίαν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐδέχθη νὰ μὲ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν Σεβαστούπολιν· καὶ ἐπειδὴ οὗτος εἶχε λάβει

μέρος εις ὅλας τὰς ἐκεῖθε γενομένας μάχας, μοι ἔγινε πολύ χρήσιμος εἰς τὴν περιοδεῖαν μου αὐτήν.

Ὅταν ἀπεμακρύνθημεν τοῦ στρατοπέδου, ἤρχισαμεν πλέον νὰ ἐμβαίνωμεν εἰς τὸ πεδῖον, ὅπου ὅλαι αἱ πεισματώδεις καὶ αἱματηραὶ μάχαι ἐγένοντο. Σφαῖραι καὶ τεμάχια βομβῶν ἐκάλυπτον πανταχοῦ τὸ ἔδαφος· τὰ δὲ νεκροταφεῖα τῶν Ἀγγλο-Γάλλων ἦσαν ἀέποτε ὑπὸ τὴν ὄρασιν ἡμῶν. Οἱ Σύμμαχοι ἐπεριποιοῦντο πολὺ τοὺς τάφους τῶν πεσόντων εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, περιτειχίζοντες τοὺς τόπους καὶ θέτοντες μνημεῖα καὶ ἐπιγραφὰς πομπώδεις ἐπ' αὐτῶν, διὰ νὰ δίδωσι σημασίαν εἰς τὴν ἀπαθανάτισιν καὶ νὰ ἐμπνέωσι τὴν ἀνδρείαν εἰς τοὺς στρατιώτας.

Ἐντοσούτῳ, οὕτῳ βαδίζοντες, φθάνομεν τὰ πρῶτα ὀχυρώματα τῶν Γάλλων, ἅτινα ἐπὶ τοῦ ἑδάφους ἦσαν σχηματισμένα ἐλικοειδῶς διὰ προχωμάτων. Ἐκ τούτων ἤρχετο τὸ πρῶτον χαράκωμα, εἴτε ὁ χάνδαξ, ὅστις ἐξηκολούθει μέχρι τῆς ὑπορείας σχεδὸν τοῦ Μαλακῶφ, ὃ ἐστὶ εἰς πέντε σχεδὸν μιλίων ἀπόστασιν, ὅθεν ἐφαίνοντο τὰ ὀχυρώματα τοῦ ὑψηλοῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς τούτου λόφου. Ἡ στρατιωτικὴ αὕτη ἐργασία δεικνύει, ὅτι οἱ Σύμμαχοι ἐβάδιζον βῆμα πρὸς βῆμα εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μαλακῶφ ἔφοδον αὐτῶν, σκάπτοντες τὴν γῆν ἐλικοειδῶς καὶ ἀνεγείροντες ἐπὶ τοῦ ἑδάφους ἀνά 30 βημάτων ἀπόστασιν, ὀχυρώματα.

Ἠκολουθήσαμεν λοιπὸν τὸ χαράκωμα αὐτὸ μέχρις οὗ ἤλθομεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Μαλακῶφ, ὅπου εὐρέθημεν ἐντὸς εὐρείας καὶ βαθείας χαράδρας, ἐκ τοῦ Ἀνατολικοῦ μέρους. Ἀνέβημεν μετ' ἀγῶνος τὸν Λόφον, βαδίζοντες λοξοειδῶς διὰ τινος μονοπατίου, καὶ εἰσῆλθομεν ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους, ἐνθα ὑπὸ τοὺς πρόποδας ἦσαν ὀχυρώματα, ἀπαρτίζοντα τὸ πέμπτον τμήμα τῆς ὅλης ὀχυρώσεως. Ἐδῶ εἶχον ἀποσυρθῆ οἱ Ῥῶσοι, ὅτε οἱ Συμμαχικοὶ στρατοὶ, ἐκυρίευ-

σαν τὸν Λόφον. Τότε ὁ ὀδηγὸς μου γελάσας μοι εἶπεν: « εἶναι δυνατόν νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ μίαν καὶ ὥραν » τὰ ὀχυρώματα αὐτὰ μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ λόφου! » Ἀναβὰς ἐπὶ τέλους τὸν μέγαν καὶ στρογγύλον καὶ ἐπιδεικτικὸν Λόφον, διεσταύρωσα αὐτὸν ἀμέσως καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων μερῶν, ὅθεν φαίνονται ὅλα τὰ περίξ μέρη τῆς Σεβαστοπόλεως, καὶ γίνεται δῆλον, ὅτι καὶ λιμένες καὶ γόλοι καὶ φρούρια καὶ πόλεις καὶ τὰ πάντα ἦσαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τοῦ Λόφου αὐτοῦ. Ἀπέναντι τούτου βορειοανατολικῶς ὑπάρχει ὁ Πράσινος λόφος, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν γραμμὴν μετὰ τὸ Μαλακῶφ, πλὴν πλησιέστερον, ὁ λοφίσκος Βικτωρία, ὅθεν εἶχεν ἀνορυχθῆ τὸ δεύτερον χάρακωμα πρὸς τὸ Μαλακῶφ. Ἐκ τῆς Βικτωρίας ὑψοῦται ῥάχη βουνοῦ, ἥτις βαθμηδὸν ἱσοπεδοῦται μετὰ τὸν λόφον τοῦ Μαλακῶφ, καὶ ἐντεῦθεν ἐγένετο ἡ ἔφοδος. Ἡ τάφος εἶτε ὁ χάνδαξ, ὅστις διεχώριζε τὸν λόφον ἀπὸ τῆς ῥάχης εἶχε μόλις 7—8 βημάτων πλάτος καὶ τόσον βάθος, ὥστε οἱ Σύμμαχοι ἐν τῇ ἐφόδῳ θέσαντες κλίμακας μεταξὺ τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν προχωμάτων κατέστησαν γέφυραν καὶ ὥρμησαν ἐντὸς αὐτοῦ· ὀλίγα δὲ πτώματα ἐν τῇ προσβολῇ ἐγέμισαν τὸν μικρὸν χάνδακα καὶ οὕτως ἡ γέφυρα κατέστη στερεωτέρα καὶ εὐρυτέρα.

Δύο σειραὶ κανονοστιχιῶν ἐκ προχωμάτων σχηματισμένων περιεστοίχουν ἔσωθεν τὸν Λόφον· ἐκτὸς δὲ τούτων, ὀλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ἦτο κατειλημμένον ὑπὸ ἄλλων προχωμάτων, διηρημένων εἰς τμήματα. Ὡστε, κατ' ἀναλογίαν συλλογιζόμενός τις, συμπεραίνει, ὅτι εἰσπηδήσαντες οἱ συμμαχικοὶ στρατοὶ ἐντὸς τοῦ Μαλακῶφ (1), δὲν εὗρον εἰμὴ 200 ἄνδρας

(1) Στρατιᾷ τινις ῥῶσι ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἐκεῖ κατὰ τὴν ἔφοδον λέγουσιν, ὅτι ἦσαν διωρισμένοι ὑπὸ τοῦ Ἀρχιστρατήγου νὰ παραιτήσωσιν ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ τὰ πρῶτα ὀχυρώματα καὶ νὰ ἀποσυρθῶσιν εἰς τὰ δεύτερα, ὅπρ καὶ ἐγένετο.

ἐνασχολουμένους εἰς τὴν πρώτην κανονοστοιχίαν, καὶ ἐπειδὴ τὰ ὀπισθεν τηλεβόλα διὰ τὸ μικρὸν ἀπόστημα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φέρωσι μέγα καὶ οὐσιώδες ἀποτέλεσμα εἰς τοὺς ὀρμητικῶς εἰσβάλλοντας, ἔπεται, ὅτι ὁ λόφος κατελήφθη μετὰ πολλῆς εὐκολίας.

Τῇ αὐτῇ ὥρᾳ ἔτυχον ἐκεῖ διάφοροι περιηγηταὶ πολεμικοὶ τε καὶ μὴ, παρατηροῦντες καὶ ἐπικρίναντες τὰ ὀχυρώματα, ἐξ ὧν εἰς ἀποδοκιμάσας ἐν μέρει τὸν τρόπον τῆς ὀχυρώσεως τοῦ Μαλακῶφ (1) εἶπεν: «Ὡ τάφος ἔπρεπε νὰ ἦναι πεντάκις
» πλατυτέρα καὶ βαθυτέρα, διὰ νὰ καταντήσῃ ὡς χάσμα·
» τὸ δὲ κεντρικὸν μέρος, τὸ ὅποιον ἐκρατεῖτο ὑπὸ προχωμά-
» των, οὐδόλως ἢ πολλὰ μικρὸν χρησιμεύοντων ἐν καιρῷ
» ἐφόδου, ἔπρεπε νὰ ἦναι κενὸν διὰ νὰ ἴσταται πολυάριθμος
» στρατὸς καὶ νὰ πυροβολῶσιν ἀδιακόπως τοὺς κατερχομέ-
» νους. Τὸ βέδαν ἦτο κάλιστα ὀχυρωμένον καὶ διὰ
» τοῦτο ἡ θέσις τῶν Ἀγγλῶν καθίστατο δυσχερεστέρα ἐν
» καιρῷ ἐφόδου, ἀποκρουσθέντων τασάκις μετὰ πολλῆς
» θραύσεως.»

Ἀφῆσας τὸ Μαλακῶφ, εἰσῆλθον εἰς τὸν Ναύσταθμον, τὸν ὅποιον τεῖχος μέγα καὶ σπερδόν, κατατρυπημένον ὅμως ἤδη ὑπὸ τῶν σφαιρῶν, περιτριγυρίζει ἐκ τῆς ξηρᾶς. Τὸ δὲ πρῶτον θέαμα ἐν τῇ εἰσόδῳ μου ἦτον οἱ ἐκ λίθων καὶ χώματος μεγά-
λοι σωροὶ, τοὺς ὁποίους ἐσχημάτισαν αἱ ἀνατειναχθεῖσαι δεξα-
μεναί, ἐν αἷς τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἐκτίζοντο. Ἠκολούθησα τὴν πορείαν μου, καταβάς τὴν πρὸς τὸ παραθαλάσσιον κατηφορικὴν ὁδόν, καὶ ἀφίχθην εἰς τὴν εὐρείαν καὶ ὡραίαν προκυμαίαν,

(1) Ὁ Διοικητὴς τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μαλακῶφ κ. Χουρλὼφ καθυπέβαλλε, λέγουσιν ἐν 'Ρωσίᾳ, πολλάκις τὰς διαφορὰς ἐλλείψεις τῆς ὀχυρώσεως, ζητῶν μετ' ἐπιμονῆς τὴν ἀδικίαν καὶ συνδρομὴν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Γορτζακῶφ διὰ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν. Ἄλλ' ὁ Γορτζακῶφ τὸν ἀπῆντα στερεωτικῶς: «Δὲν ἔχω τοιαύτην διαταγὴν παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος.»

παρὰ τὴν ὁποῖαν ὑπάρχουσι κατὰ σειρὰν ἑπτὰ μεγάλα· καὶ ἄξιοπρεπεῖς ἀποθήκαι, τρίπατοι, αἵτινες ἦσαν καθ' ὁλοκληρίαν σφαι καὶ ἀβλαβεῖς· περιείχον δὲ φορέματα, καὶ τροφάς, καὶ σχοινία καὶ πᾶν ὅ,τι ἀναγκαῖοι εἰς τὴν ναυτικὴν ὑπηρεσίαν, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο λεία εἰς τοὺς Συμμάχους. Εἰσῆλθον εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον πάτωμα ἦτο μεταβεβλημένον εἰς σταῦλον, τὸ δεύτερον κενόν, καὶ τὸ τρίτον περιείχε πολλὰς στίβας σακκίων μὲ παξιμάδιον φθαρμένον, τὸ ὁποῖον οἱ Σύμμαχοι μετέφερον ἀδιακόπως διὰ τὰ τοῖς χρησιμεύσῃ ὡς τροφῇ τῶν κτηνῶν. Τὸ μὲν μῆκος συνίστατο ἀπὸ 450 βήματα, τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ 30. Δύο σειραὶ στηλῶν διήρουν αὐτὴν εἰς τρία τμήματα κατὰ μῆκος· τὸ δὲ κτίριον εἶναι στερεότατον καὶ μεγαλοπρεπές, ἔχον εὐρύτατα τεῖχη, παχεῖς θόλους καὶ πολλὰ θεωρητικὴν ἔποψιν· ὅλαι δὲ αὗται εἰσὶν ὁμοίόμορφοι καὶ σχεδὸν ἰσομεγέθεις. Ὑπάρχει προσέτι εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν καὶ ἄλλη ὁγδόη ἀποθήκη κατεστραμμένη· καὶ ἐννάτη, ἥτις ἦτο ἡμίκτιστος καὶ μεγαλητέρα τῶν ἄλλων. Παραλλάξας αὐτάς, εὗρέθην εὐθὺς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Παύλου· ἀλλ' ὁποῖον φρούριον! Τὸ χῶμα μετὰ τῶν λίθων ἐσχημάτιζον βουνὰ καὶ λόφους, χωρὶς νὰ φαίνεται οὐδὲν ἔχνος ἐπὶ τῶν θεμελίων αὐτοῦ! Ἐκεῖθεν μετέβην εἰς ἄλλην τινα οἰκοδομὴν, ἐν ἣ ὑπῆρχε σιδηρὰ μηχανή, διὰ τῆς ὁποίας μετέφερον τὴν θάλασσαν ἐκ τοῦ ὅρμου εἰς τὰς δεξαμενάς, ὡσάκις ἀποτελειονόμενον πλοῖον ἤθελον νὰ ῥυμουλκῇσιν αὐτὸ ἐν τῷ λιμένι.

Μετὰ τὸν μακρὸν αὐτὸν γύρον, ἔλαβον τὴν διεύθυνσίν μου πρὸς τὴν Σεβαστούπολιν. Γλῶσσά τις λοφώδης ἐν μέρει διαχωρίζει τὸν μικρὸν τοῦτον ὅρμον ἀπὸ τὸν κυρίως πολεμικὸν λιμένα, ὅθεν ἔπρεπε νὰ περάσω εἰς τὴν πόλιν· ἐπὶ δὲ τοῦ λοφώδους αὐτῆς μέρους εἶναι κτισμένοι τρεῖς κατὰ σειρὰν κολοσσαῖοι στρατῶνες, περικλεισμένοι εἰς στερεὸν τεῖχος, τῶν

ὁποῖων ἡ ἐξωτερικὴ θέα εἶναι ἀληθῶς ζωγραφικὴ. Διαβαίνων λοιπὸν τὴν γήινον γλῶσσαν, ἄφησα ἐκ δεξιῶν μὲν νέαν οἰκοδομὴν μόλις ἀρχισμένην, καὶ ἔχουσαν πλάτος 200 βημάτων καὶ τόσον μῆκος, ἐξ εὐωνύμων δὲ τὸ λοφῶδες μέρος μὲ τοὺς ὠραίους στρατώνας. Τέλος πάντων, διελθὼν τὸ ἡμισυ τῆς προκυμαίας τοῦ λιμένος ἐπέρασα διὰ τῆς γεφύρας εἰς τὴν Σεξαστούπολιν, κειμένην ἐν μέρει ἐπὶ θέσεως ὑψηλῆς καὶ ἀντικρυζούσης πρὸς τοὺς στρατώνας. Ἀναβὰς τὸ ὕψωμα εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου εὗρον τὰ πάντα ἡρημωμένα καὶ μόνον τοὺς ὠραίους κήπους τῶν οἰκιῶν καὶ τὰ δένδρα θάλλοντα. Ἐν πρώτοις ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν μου ὁ θαυμαστὸς ναὸς τῶν Ἀγίων Πέτρου καὶ Παύλου, τοῦ ὁποῖου τὸ ἐσωτερικὸν ἦτο ἀτελὲς εἰσέτι, καὶ ὅστις εἶναι κτισμένος ἀπαρλλάκτως ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ τοῦ Θεσείως. Τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα καὶ οἱ κίονες αὐτοῦ ἔχουσιν ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν ὁμοιότητα. Τὸ ἱδρυμα κεῖται ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας θέσεως, καὶ περικυκλοῦται ὑπὸ καλῶς περιποιημένου κήπου καὶ πεποικιλμένου διὰ πετραδίων προαυλίου.

Ἄφησα τὴν ναὸν καὶ ἤρχισα νὰ περιέρχωμαι τὰ ἐρείπια, ἅτινα παρίστανον λυπηρὸν θέαμα! Δὲν ἔβλεπέ τις ἄλλο, εἰμὴ κρημνισμένα τείχη καὶ λίθους καὶ σωρούς. Τὸ ὄρεινόν τοῦτο μέρος φαίνεται, ὅτι κατοικεῖται ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων, ὅπερ ἐξάγεται ἐκ τῆς πολυτελείας τῶν οἰκοδομῶν καὶ τῆς κομψότητος τῶν κήπων· καὶ αἱ ὁδοὶ ἀκόμη αὗται ἀποδίδουσι μεγαλειόν τι εἰς τοὺς κατοίκους, καθὼς καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ τόπου. Πλάκες κατηργασμέναι καὶ ἀρκετὰ πλατεῖαι ἀποτελοῦσι τὰ δύο ἅκρα τῆς ὁδοῦ διὰ τὴν διάβασιν τῶν ἀνθρώπων, τὰ δὲ δύο αὐτὰ τμήματα ὑφθύνονται ἀπὸ τῆς κοινῆς ὁδοῦ, (τῆς διὰ τὰ ζῶα καὶ τὰς ἀμάξας προσδιορισμένης), ὑπὲρ τὴν μίαν πηθαμὴν, καὶ ἔχουσι τὰς ἅκρας ἐντέχνως τετορνευμένας καὶ στρογγύλας. Διερχόμενος λοιπὸν τὰ ἐρείπια καὶ παρατηρῶν

ποῦ καὶ ποῦ οἰκίας τινὰς σώας κατοικουμένας ὑπὸ τῶν φρου-
ρῶντων ἐκεῖ Γάλλων (1), ἔφθασα εἰς τὸ ἀκρότατον μέρος
τοῦ ὑψώματος, ὅθεν φαίνεται, ὡς εἰκονικὸν πανόραμα, τὸ με-
σημβρινὸν μέρος τῆς πόλεως ἐν κοιλάδι, τὸ ὅποιον διαιρεῖται
εἰς πολλὰ τμήματα διὰ τῶν διασταυρουμένων εὐρυτάτων
ὁδῶν αὐτοῦ. Καὶ ἐδῶ πᾶσα οἰκία περιέχει τὸν ἴδιον αὐτῆς
κῆπον· οἱ δὲ κῆποι, διὰ τῆς ἐξαιρέτου καλλιέργειας καὶ τῆς
φυσικῆς ὠραιότητος αὐτῶν, προξενοῦσι τὸν μεγαλῆτερον
στολισμὸν τῆς πόλεως. Ἄφησα τέλος πάντων τὴν Σεβαστού-
πολιν λυπημένος καὶ κατὰ τὴν ἀξιοθρήνητον κατά-
στασιν αὐτῆς· ἐξελθὼν δὲ τῆς πόλεως, εὐρέθην εἰς τὸ Ρεδάν,
κείμενον ἔμπροσθεν αὐτῆς μεταξὺ ὀλίγων σταδίων.

Ὅσῳκίς ἀνεγίνωσκον εἰς τὰς ἐφημερίδας περὶ Ρεδάν,
ὑπελάμβανον αὐτὸ, ὡς μέγα τι καὶ ἰσχυρὸν προπύργιον, ὠκο-
δομημένον πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Σεβαστουπόλεως· ὅταν ὅμως
ἐπλησίασα ἐκεῖ, εὗρον ἔμψυτον ἡπατημένον, διότι τοῦτο δὲν
εἶναι, εἰμὴ μικρὰ καὶ πλατεῖα τις ῥάχη βουνοῦ, τὴν ὅποιαν
οἱ Ῥώσοι ἐσχάτως ὠχύρωσαν θαυμασίως διὰ προχωμάτων εἰς
πριονοειδὲς σχῆμα.

Τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν μετὰ σπουδῆς παρατηρήσῃ τις τὴν γορμ-
μὴν, τὴν ὅποιαν οἱ λόφοι καὶ αἱ ὄρειναι θέσεις σχηματίζουσι
πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Σεβαστουπόλεως, ἀνταποκρινομένην
θαυμασίως πρὸς ἐκείνας τῶν λιμένων αὐτῆς, θέλει ἐξαῆξει
ἄφευκτον συμπέρασμα, ὅτι ἡ Φύσις αὕτη κατ' ἐξαιρετον εὐ-
νοϊαν προέταξε τοὺς λόφους τούτους ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς,
καθὼς καὶ τοὺς ἐλικοειδεῖς ὄρμους καὶ λιμένας ἀπὸ τῆς θα-
λάσσης, διὰ τὰ προασπίση τὴν χώραν αὐτὴν ἀπέναντι
πάσης ἐπιδρομῆς. Ἄν λοιπὸν οἱ κατακτηταὶ αὐτῆς, ἐννο-

(1) Ἐν μὲν τῷ Νευστάθμῳ ἐφρουροῦν Ἀγγεοὶ, ἐν δὲ τῇ Σεβαστουπόλει
Γάλλοι.

οὖντες τὸν εὐεργετικὸν σκοπὸν τῆς φύσεως, ἐκτιζόν ἰσχυρά
καὶ κανονικὰ φρούρια ἐπὶ τῶν ὕψωματων αὐτῶν, ἡδυνάμενοι
νὰ καταστῇσιν τὴν Σεβαστούπολιν ἀληθῶς ἀπόρθητον.

Τὸ Ρεδάν περιέχει περὶ τριᾶκισι ἑκατὶ πλείονας ἐκτασιν
τοῦ Μολακῶφ· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο κεῖται χιμηλότερα κατὰ
πολλοὺς βαθμοὺς, ὑπόκειται ἐπίσης εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ
θαυμάστου ἐκείνου Λόφου. Περιστοιχίζεται ἔσωθεν ὑπὸ δύο
σειρῶν κανονοστιχειῶν ἐκ προχωμάτων σχηματισμένων, τὸ
δὲ κεντρικὸν μέρος εἶναι κενὸν καὶ ἐπίπεδον, ὥστε οὐχὶ μό-
νον δύνανται νὰ περιλάβῃ πολυάριθμον στρατὸν, ἀλλὰ καὶ
διὰ τῶν τηλεβόλων τῆς πύργου ἄκρας ἕνεκα τῆς ἐκτάσεώς του
νὰ προξενῇ ὅλεθρον εἰς τὸν ἐχθρὸν ἐν περιστάσει ἐφόδου. Ἐτα
δὲ καὶ ἔξωθεν τῶν προχωμάτων ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς πόλεως
δύνανται νὰ πυροβολῶσι.

Παρήτησα καὶ τὸ Ρεδάν καὶ ἔλαβον τὴν διεύθυνσίν μου
μεσημβρινῶς πρὸς τὸ Καμίς, ἀπέχον τρεῖς καὶ ἐπέκεινα ὥρας.
Τὰ δὲ στρατιωτικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο εἰς τὸ ἀρκτι-
κὸν μέρος ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Γάλλων, τὰ αὐτὰ σχε-
δὸν εἶδον καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν Ἀγγλικῶν. Τρίτον χαράκωμα
ἤρχετο ἀπὸ τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν, ὅπερ διευθύνετο μέχρι
τῆς ὑπώρειας τοῦ Ρεδάν. Ἐβάδισα τὴν ὁδόν μου, μεταβαίνων
ἀπὸ ὀχυρώματος εἰς ὀχύρωμα, καὶ μὴ θεωρῶν καθ' ὁδὸν
εἰμὴ προχώματα καὶ σφαῖρας, καὶ τεμύχια βομβῶν, καὶ
νεκροταφεῖα, καὶ ἀραπήγματα, καὶ σκηνὰς καὶ τὰ τοιαῦτα.
Περὶ δὲ τὴν 10 ὥραν μ. μ. ἔφθασα εἰς τὸ Καμίς μετὰ 18
ὥρων κοπιαστικὴν καὶ ὀλίαν ὀγληράν, διὰ τὸν ὑπερβολικὸν
καύσωνα τοῦ ἡλίου, ὁδοιπορίαν, κατακουρασμένος καὶ ἀπυ-
ρισμένος.

Ἐπειδὴ ἐνυκτώθημεν περὶ τὸ μέσον τῆς ἀποστάσεως, ὁ
ὁδηγός μου εὗρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ με παραιτήσῃ, διὰ
νὰ εὗρεθῇ ἐν ὥρᾳ προσκλήσεως εἰς τὸ τάγμα του. Ἡ θέσις

μου ἐγένετο ἴαν δυσάρεστος οὐχὶ μόνον, ἀλλὰ μεταξύ τῶν πατόμων καὶ ἀγρίων ὄρεων, ὅθεν μὲ ὠδῆσεν χωρὶν συντοροῦνται ἐν ἡτο δυνατόν νὰ εὕρω διέξοδον, ἀλλὰ καὶ διότι ἐς Σεβασόπουλον, δύο ἐντίμα ὁμογενεῖς πειραιῶται μὲ εἶχον ἐπανελημμένως συμπερινοῦσι νὰ μὴ ἀποφασίσω νὰ ξεκινήσω διὰ Καμὶς, ἐάν δὲν ἐβλεπον ἀρκετὴν ὥραν, ὥστε νὰ φθάσω πρὸ τῆς νυκτός, καὶ προσέτι νὰ προτιμήσω τὸν γενικὸν δρόμον, (1) ὅπερ δὲν ἐξαρτάτο ἀπὸ τῆς θέλησίν μου, ἀφοῦ ὁ τόπος ἦτο εἰς ἐμὲ πρωτοφανὴς καὶ ἀγνωστος.

Ἐντοσούτῳ ὁ ὁδηγός μου ἰδὼν τὴν θέσιν μου αὐτὴν καὶ γνωρίζων τὸν κίνδυνον, δὲν ἐκρινεν εὐλογον νὰ μὲ παραιτήσῃ, ἀλλὰ μὲ εἶπε: «Εἶνε! παρατηρῶ, ὅτι τὸ νὰ σὲ ἀφήσω ἐδῶ, » εἶναι τὸ αὐτὸ, ὡς νὰ σὲ φανεύσω διὰ τοῦτο ὀφείλω, ὡς » γενναῖος στρατιώτης τῆς Ἀγγλῆς, Βρετανίας νὰ σὲ συνο- » δεύσω μέχρι τοῦ Καμὶς, ἀφοῦ ἅπας σὲ ἀνεδέχθην ὑπὸ τὴν » ῥηγγίαν καὶ προστασίαν μου. Θέλω λείπει ἐκ τῆς θέσεώς » μου ἐν ὥρᾳ προσκλήσεως καὶ θέλω τιμωρηθῇ διὰ τὴν ἀπου- » σίαν μου· πλὴν, πρέπει νὰ ὑποσῶ αὐτοῖον τὴν ποινὴν μου διὰ » νὰ δείξω, ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ στρατιῶται εἶναι ἰσχυροὶ καὶ πιστοὶ καὶ » ὑπερήφανοι!» Νομίζω, ὅτι τοιαύτη σιδηροπνευμτικὴ ἀρετὴ ἀξίζει διὰ νὰ παραδειγματισθῇ μετὰ σεβασμοῦ εἰς τὸ ἡμερολόγιόν μου, καθόσον μάλιστα ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἀπῆλθε, παρ' ὅ,τι αὐτοπροαιρέτως τῷ ἔδωκα. Ὀνομάζεται Joseph Bulsmore. 1st. Division Cold stream Guards. (Ἰωσήφ Μπουλσμώρη ἀνήκων εἰς τὴν πρώτην μοῖραν τῆς φρουρᾶς τῆς Βασιλείσσης).

Τὴν 22 ἐπιβ. θαλασσεῖς εἰς Ἑλληνικὸν Ἀντιόπλουν, ἀπεχαιρέτησα τὴν Κριμαίαν, ἐπισπλῶν μετ' ὁλίγων ἡμέρας εἰς τὰ ἴδια.

Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου, τὴν 4^{ην} Ἰουλίου 1856.

(1) Σημειωτέον, ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶχον ἀποχωρήσει ἐκ τῆς Κριμαίας τὰ 7 σχεδόν ὄγδοα τοῦ Συμμαχικοῦ στρατοῦ, καὶ ἐκ αὐτοῦ τὰ μέρη ὅλα εἶχον καταστήσει ἄγρια καὶ ἐπικίνδυνα· ἐπομένως δὲ ἐκεῖ, ὡς εὐκόλως ἔμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ, ὁ ξένος καὶ πᾶς τις μὴ ἀνήκων εἰς κανὲν ἐκ τῶν ταγμάτων τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἔμπορεῖται νὰ ἐκλείψῃ χωρὶς νὰ ζητηθῇ ποτέ.